

ANAYASA UZLAŞMA KOMİSYONU TECRÜBESİ

UZLAŞILAN MADDELER VE ANAYASA

TAYLAN BARIN

ANAYASA UZLAŞMA KOMİSYONU TECRÜBESİ

UZLAŞILAN MADDELER VE ANAYASA

TAYLAN BARIN

COPYRIGHT © 2016

Bu yayının tüm hakları SETA Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı'na aittir. SETA'nın izni olmaksızın yayının tümünün veya bir kısmının elektronik veya mekanik (fotokopi, kayıt ve bilgi depolama, vd.) yollarla basımı, yayını, çoğaltılması veya dağıtımını yapılamaz. Kaynak göstermek suretiyle alıntı yapılabilir.

Bu analiz 2013 yılında yayımlanan "Uzlaşma Yolunda: Komisyon'un Uzlaştığı Maddeler ve Anayasa" başlıklı analizin gözden geçirilmiş ve yenilenmiş 2. baskısıdır.

Uygulama.: Erkan Söğüt
Baskı.: Turkuvaz Matbaacılık Yayıncılık A.Ş., İstanbul

SETA | SİYASET, EKONOMİ VE TOPLUM ARAŞTIRMALARI VAKFI

Nenehatun Caddesi No: 66 GOP Çankaya 06700 Ankara TÜRKİYE
Tel:+90 312 551 21 00 | Faks :+90 312 551 21 90
www.setav.org | info@setav.org | @setavakfi

SETA | İstanbul

Defterdar Mh. Savaklar Cd. Ayvansaray Kavşağı No: 41-43
Eyüp İstanbul TÜRKİYE
Tel: +90 212 395 11 00 | Faks: +90 212 395 11 11

SETA | Washington D.C.

1025 Connecticut Avenue, N.W., Suite 1106
Washington, D.C., 20036 USA
Tel: 202-223-9885 | Faks: 202-223-6099
www.setadc.org | info@setadc.org | @setadc

SETA | Kahire

21 Fahmi Street Bab al Luq Abdeen Flat No 19 Cairo EGYPT
Tel: 00202 279 56866 | 00202 279 56985 | @setakahire

İÇİNDEKİLER

ÖZET	7
GİRİŞ	8
I. 24. DÖNEM TBMM ANAYASA UZLAŞMA KOMİSYONU TECRÜBESİ	9
1. ANAYASA UZLAŞMA KOMİSYONUNUN KURULUŞU	9
2. ANAYASA UZLAŞMA KOMİSYONUNA GELEN ÖNERİLER	10
3. ANAYASA UZLAŞMA KOMİSYONUNUN KATKILARI	11
II. UZLAŞILAN MADDELER İLE 1982 ANAYASASI KARŞILAŞTIRMASI	12
1. KOMİSYONUN DEĞİŞTİRDİĞİ 1982 ANAYASASI HÜKÜMLERİ	13
1.1. TEMEL HAKLAR VE HÜRRİYETLER	13
1.2. YASAMA	29
1.3. İDARE VE KAMU HİZMETLERİ	31
1.4. YARGI	33
2. 1982 ANAYASASINDA DÜZENLENMEMİŞ OLAN YENİ MADDELER	37
2.1. TEMEL HAKLAR VE HÜRRİYETLER	37
3. 1982 ANAYASASINDA DEĐİŐŐİKLİK YAPILMASINI GEREKTİRMEYEN MADDELER	43
3.1. TEMEL HAKLAR VE HÜRRİYETLER	44
3.2. YASAMA	45
3.3. BAŞLANGIÇ, GENEL HÜKÜMLER VE TEMEL İLKELER	45
SONUÇ	45
EK-1 ANAYASA UZLAŞMA KOMİSYONU ÇALIŞMA USULLERİ	48

YAZAR HAKKINDA

Taylan BARIN

Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesinden mezun olduktan sonra Ankara Barosunda avukatlık stajını tamamlayarak bir süre avukatlık yaptı. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde "Çokkültürlülük Teorisi ve Ulus-Devlet Anlayışına Etkileri" başlıklı teziyle yüksek lisansını tamamladı. Yüksek Lisans tez aşamasında Kanada'ya giderek Will Kymlicka'nın danışmanlığında araştırmalarda bulundu. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde doktora çalışmalarına devam eden Taylan Barın, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Hukuk Fakültesi Anayasa Hukuku Anabilim Dalında Araştırma Görevlisidir. 2011-2013 yılları arasında 24. TBMM'de kurulan Anayasa Uzlaşma Komisyonunda Uzman olarak görev yapan yazarın *Türkiye'nin Yeni Anayasa Arayışı: 2011-2013 TBMM Anayasa Uzlaşma Komisyonu Tecrübesi* başlıklı bir kitabı bulunmaktadır.

ÖZET

12 Haziran 2011 seçimli sonrasında yeni anayasa yapma arayışında olan 24. Dönem TBMM, her siyasi partinin eşit olarak üçer üyeye temsil edildiği ve kararlarını oybirliği ile alan “Anayasa Uzlaşma Komisyonu”nu kurmuştur. 19 Ekim 2011 günü çalışmalarına başlayan Komisyon, toplumun farklı kesimlerinden görüşleri topladıktan sonra yeni anayasayı yazmaya başlamış ancak yazım sürecinin tamamlanması hedefini gerçekleştirememiştir. Komisyon, bugüne kadar toplam 172 madde kaleme almış fakat bunların yalnızca 59’unda mutabakat sağlanmıştır.

Yeni Anayasa arayışlarının ülke gündemini tekrar meşgul ettiği şu günlerde, Başbakan Ahmet Davutoğlu siyasi partilerle görüşerek anayasa çalışmalarına Komisyonun kaldığı yerden devam etmeyi teklif etmiş; bu teklife sıcak bakılmasıyla uzlaşılan maddeler, olası yeni anayasanın uzlaşılan ilk madde adayları olarak yeniden önem kazanmıştır.

Analizin ilk bölümünde 24. Dönem TBMM Anayasa Uzlaşma Komisyonunun kuruluşu, Komisyona gelen öneriler ve Komisyonun genel olarak Türkiye’nin siyasal hayatı ve anayasa tartışmalarına; özel olarak da tekrar başlayacak anayasa çalışmalarına muhtemel katkıları tahlil edilmiştir. Analizin ikinci bölümünde ise Komisyon’un üzerinde uzlaştığı maddelerle, 1982 Anayasasında bu maddelere karşılık gelen maddeler karşılaştırmalı olarak ele alınarak, yeni anayasa çalışmalarına başlanılacak olan yerin ne ifade ettiği ayrıntılarıyla tespit edilmeye çalışılmıştır.

Bu analizde Uzlaşma Komisyonu tecrübesinin ve Komisyonca kabul edilen 59 maddenin 1 Kasım seçimi sonrasında gündeme gelen yeni anayasa çalışmalarına katkısı değerlendirilecektir.

GİRİŞ

12 Haziran 2011’de yapılan genel seçim yaklaşırken tüm siyasi partilerin seçim beyannamelerinde yeni anayasa vaadi dikkatleri çekiyordu. Gerek parti programlarında gerekse meydanlarda liderler yeni anayasanın olmazsa olmaz olduğunu, darbe mahsulü olan ve antidemokratik hüviyetiyle bilinen 1982 Anayasasıyla daha fazla devam edilemeyeceğini vurguluyordu. Bu vaatlerin ve yeni anayasa ihtimalinin vatandaşlar üzerinde seçimlere katılım bağlamında olumlu etkisi oldu. Haziran 2011’de seçime katılım oranı Yüksek Seçim Kurulu verilerine göre yüzde 87,16 olarak gerçekleşmişti. Yani siyasi partilerin yeni anayasa önerisi toplumda da karşılık bulmuştu. Vurgu 2011’e göre kısmen azalmış olsa da 1 Kasım 2015 seçiminde de yeni anayasa vadinin siyasi partilerin seçim beyannamelerinde yer aldığı görülmektedir.

7 Haziran 2015’te yapılan 25. Dönem Milletvekili Genel Seçimi sonucunda hükümet kurulamamış, Cumhurbaşkanı seçimin yenilenmesine karar vermiştir. Yenilenen seçim 1 Kasım 2015 tarihinde gerçekleşmiş ve 26. Dönem Milletvekili Genel Seçimine YSK verilerine göre kayıtlı seçmenin yüzde 85,23’ü katılmıştır. Geçerli oyların yüzde 49,48’ini AK Parti, 25,31’ini CHP, 11,90’ını MHP ve 10,75’ini de HDP almış, toplamda geçerli oyların yüzde 97,44’ü 26. Dönem TBMM’de temsil imkanı bulmuştur. Seçim sonuçlarının TBMM’ye sandalye olarak yansımada yakalanan oran, tıpkı 2011’de gerçekleşen 24. Dönem

TBMM’de olduğu gibi yeni anayasa yapma konusunda temsil gücü yüksek bir parlamento çıkarılmıştır. Bu rakamlar, 26. Dönem TBMM’nin asli kurucu iktidar olarak yeni bir anayasa yapmaya girişmesi halinde en az 24. Dönem TBMM kadar meşru olduğunu göstermektedir.

25 Kasım 2015 tarihinde açıklanan 64. Hükümet Programı da 2011 yılındaki 61. Hükümet Programında olduğu gibi yeni anayasaya öncelikli ve geniş bir yer ayırmıştır. Yeni anayasa arayışı Hükümet Programına şu şekilde yansımıştır:

“İktidara geldiğimiz günden beri bütün AK Parti hükümetlerinin programlarında ‘çoğulcu ve özgürlükçü yeni bir anayasa’ vaadi bulunmaktadır. Önümüzdeki dönemde sivil, katılımcı, çoğulcu, özgürlükçü bir demokratik ve sivil anayasanın yapımına öncülük etmeye kararlıyız. Diğer siyasi partileri de aynı anlayış içinde katkı vermeye davet ediyoruz.”¹

Bu çalışma, 2013 yılının Ağustos ayında SETA tarafından yayımlanan “Uzlaşma Yolunda: Komisyon’un Uzlaştığı Maddeler ve Anayasa” başlıklı analizin yeni anayasa çalışmaları için iyi bir başlangıç olabileceği düşüncesiyle, hem nerede kalındığına hem de nasıl devam edilebileceğine dair yeni bir perspektif sunmayı hedeflemektedir.² Mezkur çalışmanın gözden geçirilmiş ikinci baskısı niteliğinde olan bu analiz, çalışmanın özgün halindeki uzlaşılan maddelerle 1982 Anayasası karşılaştırmasını ve uzlaşılan maddelerin ne gibi yenilikler getirdiğini incelemektedir. Bu metinde aynı zamanda, uzlaşılan maddelerin değeri, yeni anayasa çalışmaları için bir başlangıç olup olamayacağı sorgulanmaktadır. Tüm bunlara ilave olarak bu metin Uzlaşma Komisyonundaki yöntem hatalarını da tahlil etmekte, aynı hataların tekrar edilmemesi için birtakım mütevazı öneriler sunmaktadır.

1. 64. Hükümet Programı, 25 Kasım 2015, s. 23, http://www.basbakanlik.gov.tr/forms/_global/_government/pg_GovernmentProgram.aspx

Yeni anayasaya dair hükümet programının demokratikleşme ve yeni anayasa başlıklı 2. bölümü için bkz. s. 14-36.

2. Taylan Barın, “Uzlaşma Yolunda: Komisyon’un Uzlaştığı Maddeler ve Anayasa”, *SETA Analiz*, (Ağustos 2013), http://file.setav.org/Files/Pdf/20130904123941_uzlasmayolunda_analiz.pdf

I. 24. DÖNEM TBMM ANAYASA UZLAŞMA KOMİSYONU TECRÜBESİ

24. Dönem TBMM Anayasa Uzlaşma Komisyonunun katkıları, Komisyonun kuruluşundan yapısına, veri toplamasından müzakere usûlüne ve uzlaştığı maddelere kadar birçok konuda geniş bir içeriğe sahiptir. Katkılar Komisyonun yalnızca başarılarını değil aynı zamanda başarısızlıklarını da içermektedir. Özellikle yeni anayasa yapımına dair yöntem arayışında Komisyon tecrübesinden istifade edilmesi elzemdir. Alt başlıklarda bu tecrübenin değeri tartışılmaktadır.

1. Anayasa Uzlaşma Komisyonunun Kuruluşu

2011 seçiminden sonra TBMM’de grubu bulunan dört siyasi partinin de temel gündemi yeni anayasaya odaklanmıştı. Seçimin hemen ardından nasıl çalışılacağı hususunda görüşmelere başlandı. Yeni anayasa çalışmalarını sürdürmek üzere tüm siyasi partilerin katılımıyla dönemin TBMM Başkanı Cemil Çiçek başkanlığında “TBMM Anayasa Uzlaşma Komisyonu” kuruldu.

İlk olarak 19 Eylül 2011 tarihinde anayasa hukuku öğretim üyeleriyle geniş katılımlı bir toplantı gerçekleştirildi ve burada nasıl bir yol izlenmesi gerektiği hususu akademisyenlerle müzakere edildi.³ Ardından “Anayasa Uzlaşma Komisyonu Çalışma Usûlleri” başlıklı bir tür Komisyon İçtüzüğü kabul edildi ve buradaki esaslar çerçevesinde çalışmalara başlandı.⁴

Çalışma süresi ve aşamalara ilişkin Çalışma Usûllerinin 11. maddesi şu şekildedir;

“Komisyon, çalışmalarını 2012 yılı sonuna kadar tamamlamayı hedefler. Komisyon çalışmaları aşağıdaki aşamalardan oluşur:

1. Aşama: Katılım, veri toplama ve değerlendirme

2. Aşama: İlkelerin belirlenmesi ve metin oluşturma

3. Aşama: Metnin kamuoyuna sunulması ve kamuoyunca tartışılması

4. Aşama: Kamuoyunda beliren görüşlere göre taslağın gözden geçirilerek teklif haline getirilmesi”

Komisyon aşamalardan ilkinin tamamını, ikincisinin ise bir kısmını gerçekleştirebilmiş, tam mutabakat sağlanamadığı için 3. ve 4. aşamalara ise hiç geçilememiştir. Komisyonun dört aşama için hedeflediği süre 2012 sonu olmasına rağmen, ilk iki aşamanın tamamlanması, hedeflenenden bir yıl sonra 2013 sonunda bile mümkün olmamıştır. Komisyon oluşturulurken her siyasi partiden eşit oranda üyenin katılımı (dört siyasi partiden üçer üye/milletvekili), tarafsızlığın sağlanabilmesi açısından TBMM Başkanı’nın Komisyona başkanlık etmesi ve kararların mutabakat (görüş birliği/oybirliği) ile alınması kararlaştırılmıştır.

Kararların oybirliği ile alınması gerekliliği, hem hükümet sisteminin hem de partilerin önerilerinin bir bütün halinde tartışılmasını engellemiştir

Komisyon, çalışmalarına uzlaşılması kolay olan maddelerle başlamaya karar verdiği için ilk olarak temel haklara ilişkin düzenlemeleri müzakere etmiştir. Bu kısımda tam mutabakat olmakla beraber, her siyasi partinin benzer konularda görüşleri olduğu için müzakere sürecinde esasa ilişkin sorunlar yaşanmamış, siyasi partilerin iki veya üç tanesinin mutabakata vardığı maddeler ortaya çıkabilmiştir. Temel haklarla ilgili kısmın tamamlanmasının ardından yasama, yürütme ve yargı başlığına geçilmiş, burada müzakereler umulan şekilde devam edememiştir. Özellikle partiler arasında, yasama ve yürütme başlıklarında getirilen önerileri hiç müzakere etmeme ya da toplantılara katılmama şeklinde tavırların ortaya

3. Toplantının tam metni için bkz. “TBMM Başkanı Cemil Çiçek Başkanlığında Anayasa Hukuku Profesörleri ile Toplantı”, TBMM, 19 Eylül 2011, <https://yenianayasa.tbmm.gov.tr/docs/anayasa-hukukculari-ile-toplantı.pdf>

4. TBMM Anayasa Uzlaşma Komisyonu Çalışma Esasları metnin sonuna eklenmiştir.

çıkması süreci tıkamıştır. Kararların oybirliği ile alınması gerekliliği, hem hükümet sisteminin hem de partilerin önerilerinin bir bütün halinde tartışılmasını engellemiştir. Anayasanın doğrudan hükümet sistemini ilgilendiren başlıkları bu gerekçeyle tartışılmazken, dolaylı olarak ilgilendiren hükümler de tartışılma imkanı bulamamıştır. Netice itibarıyla ilk toplantısını Ekim 2011’de gerçekleştiren Komisyon toplam 26 ay çalışmış; Kasım 2013 itibarıyla herhangi bir uzlaşma olmayacağı anlaşıldığından çalışmalara son verilmiştir.

2. Anayasa Uzlaşma Komisyonuna Gelen Öneriler

Anayasa Uzlaşma Komisyonu çalışmalarına ilk olarak “katılım, veri toplama ve değerlendirme” aşaması ile başlamıştır. Bu aşamada yeni anayasaya dair sivil toplum kuruluşları, meslek örgütleri, üniversiteler, TBMM’de yer almayan siyasi partiler ve gerçek kişilerin görüşlerine başvurulmuştur. Komisyon kendi içinde üç alt Komisyon oluşturmuş ve her siyasi partiden birer üyeyle toplanan bu alt Komisyonlar veri toplama aşamasında 160 kuruluşu (STK, Üniversiteler, Kamu Kurumları vb.) doğrudan dinleyerek yeni anayasaya dair görüşlerini aydınlatmaları amacıyla kurumlara sorular yönelme imkanı bulmuştur. Katılım aşamasına dair TBMM tarafından ilan edilen veriler şu şekildedir:

“Komisyon, ayrıca, yeni anayasa yapım sürecini aktif olarak takip edip gelişmeleri mümkün olduğunca üyeleriyle paylaşmaları, süreçte etkin rol almaları ve görüş ve önerilerini bildirmeleri amacıyla;

- 165 üniversite, 78 il barosu, 60 siyasi parti, 18 belediye birliğine, 17 kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşu, 7 yüksek mahkeme, 7 kamu görevlileri sendikaları üst kuruluşu, 6 muhtarlar birliği dernekleri, 4 işçi ve işveren sendikaları üst kuruluşu, RTÜK, Vilayetler Hizmet Birliği ve Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığı ile posta yoluyla yazışma gerçekleştirmiştir.
- 14.538 dernek, 4.000’den fazla vakıf, 1.700

yerel ve ulusal radyo ve 197 yerel televizyona ise e-posta yolu ile yazı göndermiştir.

“Katılım, veri toplama ve değerlendirme” sürecinde;

- Komisyonun resmi web sitesi üzerindeki görüş bildirme sistemi üzerinden, yeni anayasa konusunda 66.015 kişi tarafından görüş bildirilmiştir. Komisyonun e-posta adresine ise 1.872 kişi veya kuruluş tarafından e-posta yoluyla görüş gönderilmiştir.
- Posta yoluyla Komisyona 1.050 kişi veya kuruluştan görüş intikal ettirilmiştir. Bu görüşler yaklaşık 18.350 sayfa teşkil etmektedir.
- Anayasa Uzlaşma Komisyonuna 104 üniversite, 5 enstitü, 58 vakıf, 102 dernek, 32 platform, 19 diğer STK, 21 kamu kurumu, 21 siyasi parti, 34 meslek örgütü, 30 sendika (çatı kuruluşları dâhil) olmak üzere 426 kurumsal görüş intikal ettirilmiştir.⁵

Katılım süreci boyunca Komisyon TESK, HAK-İŞ Konfederasyonu, KESK, Türkiye KAMU-SEN, MEMUR-SEN ve DİSK gibi çatı kuruluşları da ziyaret ederek yeni anayasaya dair görüşlerini dinlemiştir. Çalışmaların ilk aşaması olan katılım, toplumun yeni anayasaya dair görüşlerini geniş ölçekte yansıtabilecek ve beklentileri karşılayacak bir şekilde gerçekleştirilmiş ve Komisyon çalışma esaslarında belirtildiği üzere 30 Nisan 2012 tarihinde tamamlanmıştır.

TBMM nezdinde biriken bu görüşler ihmal edilemeyecek boyutlardadır ve anayasa hafızamızın önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Burada toplanan görüşler Komisyonun teknik heyet uzmanlarınca konularına göre derlenmiş ve her bir madde için ilgili öneriler raporlanarak Komisyona sunulmuştur. Hem siyasi partiler hem de Komisyon buradaki görüşlerden istifade ederek önerilerini oluşturmuştur. Müzakereler esnasında Komisyon üyeleri de sıklıkla buradaki görüşlere atıflarda bulunarak iddialarını haklılaştırmaya çabalamışlardır.

5. Bu kısım “2011 Yılında Başlatılan Yeni Anayasa Yapım Süreci Anayasa Uzlaşma Komisyonunun Kuruluş, Çalışma Usulleri ve Çalışma Sonucu”na ilişkin bilgi notundan derlenmiştir. https://anayasa.tbmm.gov.tr/docs/yeni_anayasa_sureci_bilgi_notu.docx

Bu görüşler 26. Dönem TBMM tarafından yapılması muhtemel yeni anayasa için de büyük ölçüde güncelliğini korumaktadır. Bu birikim yeni anayasa çalışmalarında iki fonksiyon icra edebilir: Birincisi, yeni anayasa çalışmalarına başlanırken bu görüşlerden istifade edilerek katılım aşaması daha kısa tutulabilir. Diğeri ise, planlanan katılım aşamasında kişilere yalnızca ilave görüşlerinin olup olmadığının sorulmasıdır. Tasnif edilmiş görüşler ve raporlar TBMM’de hazır olduğu için bu ihtimallerden birinin değerlendirilmesi dört ay gibi azımsanmayacak bir süre kazanımı anlamına gelebilecektir.

3. Anayasa Uzlaşma Komisyonunun Katkıları

30 yılı aşkın süredir yeni, sivil ve demokratik anayasa arayışında olan Türkiye için bu tecrübe pek çok şey ifade etmektedir. Bu anlamda Anayasa Uzlaşma Komisyonunun katkısı üç başlık altında incelenebilir.

İlk olarak Anayasa Uzlaşma Komisyonu tecrübesiyle birlikte olağan dönem TBMM’nin (tali kurucu iktidar) yeni bir anayasa yapabilecek “asli kurucu iktidar” olarak çalışabilmesinin önündeki engeller kalkmıştır. 24. Dönem öncesi ve sırasında çokça tartışılan bu husus, kanaatimizce bu Komisyonun oluşup çalışmalarına başlamasıyla birlikte sona ermiştir. Artık 26. Dönem TBMM, asli kurucu iktidar yetkisi kullanıp kullanamayacağı tartışılmadan doğrudan işe başlayabilecektir.

İkinci katkı, siyasi partilerin yeni anayasa önerilerinin somutlaşmış olmasıdır.⁶ Seçim dönemlerinde her siyasi partinin soyut ve muğlak ifadelerle seçim beyannamelerinde yer verdiği yeni anayasa gerekliliğine dair vaatleri ilk kez Komisyon çalışmalarında berraklaşmış ve anayasa madde önerisi formatına dönüşmüştür. Buna ilaveten, siyasi partilerin Komisyon çalışmalarındaki sözleri ve düşünceleri tutanaklara yansıdığı

için derinlemesine bir araştırmaya gerek kalmaksızın her siyasi partinin yeni anayasadan ne murat ettiği kolaylıkla anlaşılabilir. Ayrıca siyasi partilerin kırmızı çizgileri, uzlaşmaya yanaşmadıkları noktalar, taviz vermek istemedikleri hususlar gibi çetrefilli sorunlar da bu tutanakların satır aralarında mevcuttur. 26. Dönem TBMM yeni anayasa çalışmalarına, 24. Döneme göre pek çok bilinmezin aydınlığa kavuştuğu bir ortamda başlayabilme imkanına sahiptir.

Üçüncü katkı ise, toplumun yeni anayasadan beklentilerinin net bir şekilde ifade edilmiş olmasıdır. Pek tabii burada yer alan önerilerin tamamı baştan sona bir anayasa taslağı şeklinde kaleme alınmamıştır, ancak yeni anayasadan her bir toplumsal grubun ne gibi talepleri olduğunu göstermesi açısından benzersiz bir kaynak niteliğindedir.

Bunların haricinde Komisyonun çalışmaları bilhassa da üzerinde uzlaştığı maddeler için önemli bir katkı sayılabilir. Yeni anayasa arayışlarının tekrar gündeme geldiği 2015 Kasım’ında “yeni anayasa” bahsinde nerede kaldığı Komisyonun uzlaştığı maddelere bakarak kolaylıkla tayin edilip buradan devam edilebilir.

Yeni anayasanın nasıl hazırlanacağı noktasında 24. Dönem önemli bir birikim sunmasa da nasıl hazırlan(a)mayacağını göstermesi açısından emsalsiz bir deneyimdir. Yöntem konusunda yapılan hatalara tekrar düşülmemesi beklenmektedir. Özellikle Komisyon çalışmalarında karar alınması ve mutabakat sağlanması için aranan oybirliği şartının çalışmalardaki olumsuz etkisi muhtemelen yeni anayasa çalışmalarında tekrar gözden geçirilecektir.⁷

TBMM’deki sandalye dağılımı değişmiş olsa da 24. Dönem TBMM ile 26. Dönem TBMM’de grubu olan partiler (BDP’nin isminin HDP olması haricinde) aynı kalmıştır. Bu tablo, uzlaşılacak maddelerin geçerliliğini büyük ölçüde koruduğunu göstermektedir. 26. Dö-

6. Siyasi partilerin 24. Dönem TBMM Anayasa Uzlaşma Komisyonuna sunduğu önerilerin tam metni ile Anayasa Uzlaşma Komisyonu taslak metninin 1982 Anayasası ile karşılaştırması için bkz. Taylan Barın, *Türkiye’nin Yeni Anayasa Arayışı: 2011-2013 TBMM Anayasa Uzlaşma Komisyonu Tecrübesi*, (On İki Levha Yayınları, İstanbul: 2014).

7. Uzlaşma Komisyonu başarısızlığının sebepleri ve çıkarılacak dersler için bkz. Cem Duran Uzun, “Yeni Anayasa Yapımında Yöntem Arayışı”, Sayı:116, *SETA Perspektif*, (Kasım 2015), http://file.setav.org/Files/Pdf/20151127190322_116_perspektif.pdf

nem TBMM, yeni anayasa işine sıfırdan başlamaktaansa uzlaşılan 59 maddeden başlamayı tercih edebilecektir. En azından müzakereler esnasında bu maddelere fazla zaman ayrılmaması gündeme getirilebilecektir.

Uzlaşılamayan maddelerde ise çeşitli ihtimaller mevcuttur. Tüm tutanaklar açıklandığı için uzlaşılamayan maddelerde de kalınan yerden tartışmaya devam edilmesi söz konusu olabilir. İki veya üç partinin uzlaştığı maddeler taslak metinde mevcuttur ve bu taslak üzerinden yeni anayasa çalışmalarına başlanması halinde zaman kazanılacaktır. Elbette siyasi partilerin görüşleri ve önerileri aradan geçen iki yıllık zaman zarfında değişmiş olabilir. Ancak bu ihtimalde dahi taslağın üzerinden geçilerek işe başlanması isabetli olacaktır. Bu aşamada tutanaklardan ve siyasi partilerin önerilerinin gerekçelerinden faydalanılması ihtimal dahilindedir.

Zaman kazanılmasına bu kadar önem vermemizin nedeni Komisyonun motivasyonu ile ilgilidir. Yeni anayasa için kolları sıvayan üyelerin, bu birikimleri göz ardı ederek yazım aşamasına geçmeleri halinde benzer bir birikime sahip olma adına en az altı ay harcamaları gerekir.

Sonuç olarak yeni anayasa çalışmalarına başlarken siyasi partiler; Anayasa Uzlaşma Komisyonu taslak metnine, kendi önerileriyle birlikte diğer siyasi partilerin önerilerine, Komisyon tutanaklarına, kişisel ve kurumsal önerilere yoğunlaşarak nihai taslaklarını oluşturmalı, zaman kaybetmeden yazıma geçmelidirler.

II. UZLAŞILAN MADDELER İLE 1982 ANAYASASI KARŞILAŞTIRMASI

Anayasa Uzlaşma Komisyonunun üzerinde uzlaşarak bir metne kavuşturduğu maddeleri üç ana başlık altında hazırladık. Buna göre, 1982 Anayasasındaki mevcut hükümlerde değişiklik yapılmasını gerektiren maddeler, değişikliğe gerek olmadan aynı şekilde üzerinde uzlaşılan maddeler ve ilk kez yazılan maddeler şeklindedir. Bu tasnif tarafımıza

ait olup Anayasa Uzlaşma Komisyonunun bu yönde alınmış bir kararı mevcut değildir. Biz konuyu daha rahat inceleyebilmek ve daha iyi açıklayabilmek adına böyle bir sınıflandırmayı tercih ettik. Bu tasnif aynı zamanda Anayasa Uzlaşma Komisyonunun uzlaştığı maddelerle 1982 Anayasasına ne gibi yenilikler getirebileceğini de göstermektedir.

Anayasa Uzlaşma Komisyonu çalışmalarına başlarken ilk olarak üzerinde kolay uzlaşacağı maddelerden başlamayı tercih etmişti. Bu tercihin bir sonucu olarak Komisyon şu sırayı takip ederek maddeleri görüşmeye başlamıştır:

- Temel Haklar ve Hürriyetler
- Yasama
- İdare ve Kamu Hizmetleri
- Yargı
- Mali, Ekonomik ve Sosyal Hükümler
- Son Hükümler
- Başlangıç, Genel Hükümler ve Temel İlkeler
- Yürütme

Görüşmelerin neticesinde her ne kadar tüm metin üzerine mutabakat sağlanamamış olsa da bir taslak metin ortaya çıkmıştır. Komisyon çalışmalarını kolaylaştırmak amacıyla bu taslak metne madde numaraları eklemiştir. Bu analizde de göreceğiniz madde numaraları Komisyonun verdiği numaralar olup başkaca bir mana taşımamaktadır.

Metne bakıldığında insan onur ve haysiyeti maddesinin birinci madde olarak en başta yer aldığı görülecektir. Komisyondaki partilerden ikisi yeni anayasanın devlet değil insanla başlamasını öngörmekte ve kendi taslaklarında bu maddeyi birinci madde olarak önermektedirler. Madde de ilk görüşülen madde olduğu için numara olarak 1'i almıştır. Bu tabloya bakıldığında, bu partilerin görüşünün kabul edildiği, diğer partilerin de ilk üç maddenin değiştirilmesi konusunda ittifak ettikleri sonucu çıkarılabilmektedir. Ancak bu maddenin düzenleneceği yer (dolayısıyla da ilk üç maddenin değiştirilmesi) hususunda görüş birliği mevcut değildir, mutabakat yalnızca maddenin içeriğine yöneliktir.

Analizde ayrıca, maddelerin ele alındığı konuların başlığı olarak, konu bütünlüğünü sağlamak adına Anayasa Uzlaşma Komisyonunca kabul edilen madde başlıkları tercih edilmiş; tasnifleme ve başlıklandırmalarda bu sistematik benimsenmiştir. Her ne kadar metne 1982 Anayasasının ilgili hükümleri madde başlıklarıyla beraber konulmuş olsa da, metni okumaya başlamadan evvel kafa karışıklığına neden olmaması açısından bu açıklama doğrultusunda metne bakılmalıdır.

1. KOMİSYONUN DEĞİŞTİRDİĞİ 1982 ANAYASASI HÜKÜMLERİ

Uzlaşılan 59 maddeden 39 tanesi 1982 Anayasasında düzenlenmiş olan fakat Uzlaşma Komisyonunun farklı şekillerde (değiştirerek) kabul ettiği maddelerdir. Bu başlık altında, uzlaşılan taslak metinle maddelerde nasıl bir değişikliğe gidileceği ve bu değişiklikler neticesinde ne gibi kazanımlar olacağı açıklanmıştır.

1.1. Temel Haklar ve Hürriyetler

1.1.1. Temel Hak ve Hürriyetlerin Niteliği ve Bütünlüğü

TEMEL HAK VE HÜRRİYETLERİN (ÖZGÜRLÜKLERİN) NİTELİĞİ VE BÜTÜNLÜĞÜ (TASLAK METİN)

Madde 2. (1) Herkes, kişiliğine bağlı dokunulmaz, devredilmez, vazgeçilmez temel hak ve hürriyetlere/ özgürlüklere sahiptir.

Temel hak ve hürriyetler/özgürlükler bir bütündür ve birbirini tamamlar.

TEMEL HAK VE HÜRRİYETLERİN NİTELİĞİ (1982 ANAYASASI)

Madde 12. Herkes, kişiliğine bağlı, dokunulmaz, devredilmez, vazgeçilmez temel hak ve hürriyetlere sahiptir.

Temel hak ve hürriyetler, kişinin topluma, ailesine ve diğer kişilere karşı ödev ve sorumluluklarını da ihtiva eder.

Temel hak ve hürriyetlerin niteliği maddesinin ilk fıkrası 1982 Anayasasıyla aynı şekilde kaleme alınmıştır.

Maddenin ikinci fıkrasında ise temel hak

ve hürriyetlerin birbirini tamamlar nitelikte bütünlük arz ettiği hüküm altına alınmıştır. Hürriyetlerin bütünlüğü ilkesine göre kişiyi hür kılan, birbirini tamamlar nitelikte olan ve bütünlük arz eden hürriyetlerin tamamına sahip olmasıdır.

Ayrıca, üzerinde uzlaşılan maddede 1982 Anayasasında yer verilmiş olan, “Temel hak ve hürriyetler, kişinin topluma, ailesine ve diğer kişilere karşı ödev ve sorumluluklarını da ihtiva eder” cümlesine yer verilmemiştir. Bu yaklaşım insan haklarının, herhangi bir şarta ya da kayda bağlanamayacağı ve hiçbir düşünce ve mülahazayla inkar edilemeyeceği şeklinde ifade edilen mutlak olma niteliğinin de bir gereğidir. Bu açıdan isabetli bir yaklaşımla hak ile başlayıp ödev ile bitirme geleneğinden vazgeçilmiştir.

Ayrıca maddenin gerekçe notunda “Bir hakkın Anayasada yer almamış olması onun insan haklarından sayılmasına engel teşkil etmez” hükmüne yer verilmesi doğal fikrinden esinlendiğini göstermektedir. Dinamik bir yapısı olan hürriyetlerin tamamının anayasada zikredilmesine imkan yoktur. Zaten bilinen veya böyle olması gereken bir ilke insan haklarını kuvvetlendirmesi bakımından gerekçede tekrar edilmiştir.

1.1.2. Özel Hayatın ve Aile Hayatının Gizliliği ve Korunması

ÖZEL HAYATIN (YAŞAMIN) VE AİLE HAYATININ (YAŞAMININ) GİZLİLİĞİ VE KORUNMASI (TASLAK METİN)

Madde 10. (1) Özel hayatın (yaşamın) ve aile hayatının (yaşamının) gizliliğine dokunulamaz. Herkes, özel hayatına (yaşamına) ve aile hayatına (yaşamına) saygı gösterilmesi ve korunması hakkına sahiptir.

(2) Kişilerin özel ve aile hayatına ilişkin bilgiler, işitsel ve görsel medya ile internet ve diğer ortamlarda kişilerin rızası olmadıkça yayınlanamaz.

Özel hayatın gizliliği (1982 Anayasası)

Madde 20. Herkes, özel hayatına ve aile hayatına saygı gösterilmesini isteme hakkına sahiptir. Özel hayatın ve aile hayatının gizliliğine dokunulamaz. (Mülga cümle: 3.10.2001-4709/5 md.)

(Değişik: 3.10.2001-4709/5 md.) Millî güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlık ve

genel ahlâkın korunması veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması sebeplerinden biri veya birkaçına bağlı olarak, usulüne göre verilmiş hâkim kararı olmadıkça; yine bu sebeplere bağlı olarak gecikmesinde sakınca bulunan hallerde de kanunla yetkili kılınmış merciin yazılı emri bulunmadıkça; kimsenin üstü, özel kâğıtları ve eşyası aranamaz ve bunlara el konulamaz. Yetkili merciin kararı yirmidört saat içinde görevli hâkimin onayına sunulur. Hâkim, kararını el koymadan itibaren kırksekiz saat içinde açıklar; aksi halde, el koyma kendiliğinden kalkar.

(Ek fıkra: 07.5.2010-5982/2 md.) Herkes, kendisiyle ilgili kişisel verilerin korunmasını isteme hakkına sahiptir. Bu hak; kişinin kendisiyle ilgili kişisel veriler hakkında bilgilendirilme, bu verilere erişme, bunların düzeltilmesini veya silinmesini talep etme ve amaçları doğrultusunda kullanılıp kullanılmadığını öğrenmeyi de kapsar. Kişisel veriler, ancak kanunda öngörülen hallerde veya kişinin açık rızasıyla işlenebilir. Kişisel verilerin korunmasına ilişkin esas ve usuller kanunla düzenlenir.

Uzlaşılın metin 1982 Anayasasından çok daha kısa ve özür. Bu farkın temel kaynağı, 1982 Anayasasında özel hayatın gizliliği başlıklı maddede yer alan arama, el koyma ile kişisel verilere ilişkin düzenlemelerin taslakta başka maddede düzenlenmesidir.

Getirilen yenilik ise, özel ve aile hayatına ilişkin bilgilerin internet dahil hiçbir ortamda kişilerin rızası olmadan yayımlanmayacak olmasıdır. Yalnız bu maddede her ne kadar uzlaşılı olsa da başta basın/yayın ve ifade hürriyeti olmak üzere olası sakıncaları açısından maddenin tekrar gözden geçirileceğine ilişkin not düşülmüştür.

1.1.3. Kişi Hürriyeti ve Güvenliği

KİŞİ HÜRRIYETİ (ÖZGÜRLÜĞÜ) VE GÜVENLİĞİ (TASLAK METİN)

Madde 9. (1) Herkes kişi hürriyeti (özgürlüğü) ve güvenliğine sahiptir.

(2) Aşağıda gösterilen haller (durumlar) dışında kimse kişi hürriyetinden (özgürlüğünden) mahrum (yoksun) bırakılamaz;

a) Mahkemelerce verilmiş hürriyeti kısıtlayıcı cezaların ve güvenlik tedbirlerinin yerine getirilmesi,

b) Mahkemelerce verilmiş yakalama ve tutuklama kararlarının yerine getirilmesi,

c) Kişinin kendisinin veya başkalarının hak ve hürriyetlerinin (özgürlüklerinin) korunması amacıyla verilmiş mahkeme kararının veya kanunda öngörülen idari tedbirlerin yerine getirilmesi,

d) Usulüne aykırı şekilde ülkeye giren veya hakkında sınır dışı etme ya da iade kararı verilen kişinin yakalanması, gözaltına alınması veya tutuklanması,

(3) Yakalama ve tutuklama hâkim kararı ile olur. Tutuklama kararı, hakkında kuvvetli suç şüphesi bulunan kişilerin, ancak kaçmalarını, delillerin yok edilmesini veya değiştirilmesini önlemek amacıyla veya bunlar gibi tutuklamayı zorunlu kılan ve kanunda gösterilen diğer hallerde verilebilir. Kuvvetli suç şüphesinin varlığı veya isnat edilen suçun ağırlığı tek başına tutuklama nedeni sayılamaz. Tutuklama nedenlerinin varlığı somut olgulara (müşahhas hadise) dayandırılarak gerekçeli olarak belirtilmedikçe ve adli kontrol önlemlerinin yetersizliği açıklanmadıkça tutuklamanın devamı kararı verilemez. Hâkim kararı olmadan yakalama, ancak suçüstü halinde veya gecikmesinde sakınca bulunan hallerde, suçluluğu hakkında kuvvetli suç şüphesi bulunan kişilerle ilgili olarak yapılabilir. Yakalama ve tutuklamanın usul ve esasları kanunla düzenlenir.

(4) Yakalanan veya tutuklanan kişiye, yakalama veya tutuklama sebepleri ile hakkındaki iddialar ve kanunen kendisine tanınan haklar herhalde yazılı, bunun hemen mümkün olmaması halinde sözlü olarak derhâl; toplu suçlarda ise en geç hâkim huzuruna çıkarılınca kadar bildirilir. Kişi gözaltına alınır alınmaz derhal müdafii ile görüşürülür. Soruşturma evresinde müdafii dosyayı inceleme yetkisi savunma hakkını ortadan kaldıracak biçimde sınırlanamaz. Müdafii olmayan kişiye baro tarafından bir müdafii görevlendirilir. Kişinin yakalandığı veya tutuklandığı yakınlarına derhâl bildirilir.

(5) Yakalanan veya gözaltına alınan kişi, tutulma yerine en yakın mahkemeye gönderilmesi için gerekli süre hariç, en geç yirmi dört saat; toplu olarak işlenen suçlarda ise en çok doksan altı saat içinde hâkim önüne çıkarılır. Hiç kimse, bu süreler geçtikten sonra hâkim kararı olmaksızın hürriyetinden mahrum bırakılamaz.

(6) Tutuklanan kişilerin, makul süre içinde yargılanmayı ve soruşturma veya kovuşturma sırasında serbest bırakılmayı isteme hakları vardır. Serbest bırakılma, ilgilinin yargılama süresince duruşmada hazır bulunmasına veya hükmün infazını sağlamak için bir güvenceye veya başka yükümlülüklerin yerine getirilmesine bağlanabilir.

(7) Her ne sebeple olursa olsun, hürriyeti kısıtlanan kişi, kısa sürede durumu hakkında karar verilmesini ve bu kısıtlamanın kanuna aykırılığı halinde hemen

serbest bırakılmasını sağlamak amacıyla yetkili bir yargı merciine başvurma hakkına sahiptir. Yargı merci kararını vermeden önce hürriyeti kısıtlanan kişiyi dinler. Soruşturma ve kovuşturma aşamalarındaki tutukluluğa ilişkin azami süreler kanunla belirlenir. Tutuklama hiçbir surette cezalandırma şekline dönüştürülemez.

III. KİŞİ HÜRRIYETİ VE GÜVENLİĞİ (1982 ANAYASASI)

Madde 19. Herkes, kişi hürriyeti ve güvenliğine sahiptir.

Şekil ve şartları kanunda gösterilen:

Mahkemelerce verilmiş hürriyeti kısıtlayıcı cezaların ve güvenlik tedbirlerinin yerine getirilmesi; bir mahkeme kararının veya kanunda öngörülen bir yükümlülüğün gereği olarak ilgilinin yakalanması veya tutuklanması; bir küçüğün gözetim altında ıslahı veya yetkili merci önüne çıkarılması için verilen bir kararın yerine getirilmesi; toplum için tehlike teşkil eden bir akıl hastası, uyuşturucu madde veya alkol tutkunu, bir serseri veya hastalık yayabilecek bir kişinin bir müessesede tedavi, eğitim veya ıslahı için kanunda belirtilen esaslara uygun olarak alınan tedbirin yerine getirilmesi; usulüne aykırı şekilde ülkeye girmek isteyen veya giren, ya da hakkında sınır dışı etme yahut geri verme kararı verilen bir kişinin yakalanması veya tutuklanması; halleri dışında kimse hürriyetinden yoksun bırakılamaz.

Suçluluğu hakkında kuvvetli belirti bulunan kişiler, ancak kaçmalarını, delillerin yok edilmesini veya değiştirilmesini önlemek maksadıyla veya bunlar gibi tutuklamayı zorunlu kılan ve kanunda gösterilen diğer hallerde hâkim kararıyla tutuklanabilir. Hâkim kararı olmadan yakalama, ancak suçüstü halinde veya gecikmesinde sakınca bulunan hallerde yapılabilir; bunun şartlarını kanun gösterir.

Yakalanan veya tutuklanan kişilere, yakalama veya tutuklama sebepleri ve haklarındaki iddialar herhalde yazılı ve bunun hemen mümkün olmaması halinde sözlü olarak derhal, toplu suçlarda en geç hâkim huzuruna çıkarılınca kadar bildirilir.

(Değişik cümle: 3.10.2001-4709/4 md.) Yakalanan veya tutuklanan kişi, tutulma yerine en yakın mahkemeye gönderilmesi için gerekli süre hariç en geç kırksekiz saat ve toplu olarak işlenen suçlarda en çok dört gün içinde hâkim önüne çıkarılır. Kimse, bu süreler geçtikten sonra hâkim kararı olmaksızın hürriyetinden yoksun bırakılamaz. Bu süreler olağanüstü hal, sıkıyönetim ve savaş hallerinde uzatılabilir.

(Değişik: 3.10.2001-4709/4 md.) Kişinin yakalandığı veya tutuklandığı, yakınlarına derhal bildirilir.

Tutuklanan kişilerin, makul süre içinde yargılanmayı ve soruşturma veya kovuşturma sırasında serbest bırakılmayı isteme hakları vardır. Serbest bırakılma ilgilinin yargılama süresince duruşmada hazır bulunmasını veya hükmün yerine getirilmesini sağlamak için bir güvenceye bağlanabilir.

Her ne sebeple olursa olsun, hürriyeti kısıtlanan kişi, kısa sürede durumu hakkında karar verilmesini ve bu kısıtlamanın kanuna aykırılığı halinde hemen serbest bırakılmasını sağlamak amacıyla yetkili bir yargı merciine başvurma hakkına sahiptir.

(Değişik: 3.10.2001-4709/4 md.) Bu esaslar dışında bir işleme tâbi tutulan kişilerin uğradıkları zarar, tazminat hukukunun genel prensiplerine göre, Devletçe ödenir.

Uzlaşılın 59 maddeden en uzun olan bu madde Türkiye gündemini de en yakından ilgilendiren maddelerden birisidir. Uzlaşılın metin ile 1982 Anayasası arasında ciddi bir paralellik var. Hatta metnin ilk iki fıkrası 1982 Anayasasının 19. maddesiyle neredeyse aynıdır. İlk iki fıkra açısından bakıldığında temel hak ve hürriyetlere ilişkin bir yenilik görünmemekle beraber, bu metnin mevcut 19. maddenin yerini almasının kanaatimizce en azından bir anayasada olmaması gereken “serseri” kelimesinin anayasa metninden çıkarılması gibi bir faydası olacaktır. Zira bir hukuki tanımlı olmayan ve keyfi uygulamalara yol açabilecek “Bir serseri(nin)... bir müessesede tedavi, eğitim veya ıslahı için kanunda belirtilen esaslara uygun olarak alınan tedbirin yerine getirilmesi” ifadesi, insan hakları anlamında oldukça sıkıntılı ve anlaşılması zor bir hükümdür.

Uzlaşılın metinde getirilen en büyük yenilik tutuklama konusunda kişi özgürlüğüyle ilgili yeni güvencelere ilişkindir. Metin hem tutuklama ve tutukluluğun devamı kararına ilişkin daha katı düzenlemeleri içermekte hem de Türkiye’deki tutuklama tedbirinin yanlış algılanması (güvenlik tedbiri değil de ceza olarak anlaşılması) ve uygulanması meselesini ortadan kaldırmayı hedeflemektedir. Konuyu düzenleyen üçüncü fıkranın getirdiği yenilikleri şöyle sıralayabiliriz:

- “Kuvvetli suç şüphesinin varlığı veya isnat edilen suçun ağırlığı tek başına tutuklama nedeni sayılmaz.” Türk hukukunda tutuklama

bir güvenlik tedbiri olarak değil adeta bir ceza olarak algılanmakta, uzun yargılama süreleri de bu duruma eklenince ağır insan hakkı ihlalleri ortaya çıkmaktadır. 1982 Anayasasında da benzer ifadeler yer almakla birlikte, metin bu haliyle bu duruma “tek başına tutuklama sayılamama” vurgusu eklemektedir.

- “Tutuklama nedenlerinin varlığı somut olgulara (müşahhas hadise) dayandırılarak gerekçeli olarak belirtilmedikçe ve adli kontrol önlemlerinin yetersizliği açıklanmadıkça tutuklamanın devamı kararı verilemez.” Bu cümleyle uygulamada sıklıkla karşılaşılan formül ara kararların önüne geçilmeye çalışılmaktadır. Hâkimler, tutuklamanın devamına, somut olayı dikkate alıp neden tutukluluğun devamına gerek olduğunu belirtmeden; her dosya için geçerli olabilecek, kaçma şüphesinden, delilleri karartma ihtimalinden vs. gibi ifadelerle karar vermektedir. Bu hüküm ile bu sorun aşılmaya çalışılmakta, tutukluluk veya tutukluluğun devamı kararına her itirazda, hâkimin bunu ilgili somut olay için ciddi bir şekilde değerlendirmesi gerektiğine işaret edilmektedir. Ayrıca hâkim, her itirazda insan hakkı ihlalinin engelleyecek adli önlemleri neden tercih etmediğini izah etmek zorunda kalacaktır.
- Hâkim kararı olmadan yakalama, ancak suçüstü halinde veya gecikmesinde sakınca bulunan hallerde, suçluluğu hakkında kuvvetli suç şüphesi bulunan kişilerle ilgili olarak yapılabilir.

1982 Anayasasına göre; yakalanan veya tutuklanan kişilere, “yakalama ve tutuklama sebepleri ve haklarındaki iddialar... derhal bildirilir.” Uzlaşılan metin bu formülasyonu korumakta, yalnız bildirilmesi gerekenlere “kanunen kendisine tanınan haklar”ı da eklemektedir. Getirilen bir diğer yenilik de gözaltına alınan “kişinin derhal müdafii ile görüştürülmesi”dir. Uygulamada sıklıkla rastlanılan, soruşturma esnasında müdafii dosyayı incelemesine müsaade edilmemesi problemi de “Müdafii dosyayı inceleme yetkisi

savunma hakkını ortadan kaldıracak biçimde sınırlandırmaz” hükmüyle aşılmaya çalışılmıştır.

Yakalanan veya gözaltına alınan kişinin hakim karşısına çıkarılma süresi 1982 Anayasasında en fazla 48 saat iken, uzlaşılan metin ile bu süre 24 saate indirilmiştir. Toplu suçlara ilişkin dört günlük süre ise uzlaşılan metinde 96 saat olarak muhafaza edilmiştir. Bunun yanı sıra 1982 Anayasasında olağanüstü hal, sıkıyönetim ve savaş hallerinde bu sürelerin uzatılması hükmü yer alırken uzlaşılan metinde bu hükme yer verilmemiştir.⁸

Uzlaşılan metinde dosya üzerinden tutukluluğun devamı kararı verilmesinin önüne geçilmeye çalışılmış, “Tutuklamanın devamına Yargı mercii kararını vermeden önce hürriyeti kısıtlanan kişiyi dinler” hükmüne yer verilmiştir. Ayrıca uzlaşılan metne göre, Anayasa “Soruşturma ve kovuşturma aşamalarındaki tutukluluğa ilişkin azami süreler kanunla belirlenir” hükmüyle kanun koyucuyu tutuklama için azami süre belirlemeye mecbur kılmaktadır.

Nihayet madde biterken Komisyon tutuklama tedbirinin yanlış anlaşıldığı realitesine Anayasadan gönderme yapmakta ve “Tutuklama hiçbir surette cezalandırma şekline dönüştürülemez” cümlesiyle maddeyi bitirmektedir.

1.1.4. Konut Dokunulmazlığı

KONUT DOKUNULMAZLIĞI (TASLAK METİN)

Madde 12. (1) Hiç kimsenin konutuna ve kamuya açık olmayan özel işyerine dokunulamaz. Herkes, konutuna ve işyerine yönelik hukuk dışı müdahale ve saldırılara karşı korunma hakkına sahiptir.

(2) Genel sağlığın veya başkalarının hak ve hürriyetlerinin korunması veya kuvvetli şüphenin varlığı halinde suç işlenmesinin önlenmesi amacıyla usulüne göre verilmiş hâkim kararı olmadıkça; ayrıca bu sebeplere ve adli soruşturma gereklerine bağlı olarak gecikmesinde sakınca bulunan hallerde cumhuriyet savcısının yazılı emri bulunmadıkça, kimsenin konutuna girilemez,

8. 1982 Anayasasında var olan bu hükmün olağanüstü yönetim usulleri kısmında tartışılmasına ilişkin gerekçe notuna ibare konulduysa da bu maddede yer verilmemiştir.

konutunda arama yapılamaz ve buradaki eşyaya el konulamaz. Yetkili merciin kararı yirmi dört saat içinde görevli hâkimin onayına sunulur. Hâkim, kararını el koymadan itibaren kırk sekiz saat içinde açıklar; aksi halde, el koyma kararı kendiliğinden kalkar.

(3) İdari koluğun genel sağlığın korunmasına ilişkin yetkileri saklı kalmak kaydıyla, kimsenin konutunda ve kamuya açık olmayan özel işyerlerinde önleme araması yapılamaz.

KONUT DOKUNULMAZLIĞI (1982 ANAYASASI)

Madde 21. (Değişik: 3.10.2001-4709/6 md.) Kimsenin konutuna dokunulamaz. Millî güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlık ve genel ahlâkın korunması veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması sebeplerinden biri veya birkaçına bağlı olarak usulüne göre verilmiş hâkim kararı olmadıkça; yine bu sebeplere bağlı olarak gecikmesinde sakınca bulunan hallerde de kanunla yetkili kılınmış merciin yazılı emri bulunmadıkça; kimsenin konutuna girilemez, arama yapılamaz ve buradaki eşyaya el konulamaz. Yetkili merciin kararı yirmidört saat içinde görevli hâkimin onayına sunulur. Hâkim, kararını el koymadan itibaren kırksekiz saat içinde açıklar; aksi halde, el koyma kendiliğinden kalkar.

1982 Anayasasına benzer şekilde kaleme alınmış metinde getirilen yenilikleri şöyle sıralayabiliriz;

- Uzlaşılacak maddeyle kamuya açık olmayan özel işyerleri de konut dokunulmazlığı kapsamına alınmıştır.
- 1982 Anayasasında gecikmesinde sakınca bulunan hallerde konutta arama yapılabilmesi ve buradaki eşyaya el konulabilmesi için kanunla yetkili kılınmış merciin yazılı emri aranırken, uzlaşılacak metinle Cumhuriyet Savcısının yazılı emri bulunması zorunluluğu getirilmiştir.
- İdari koluğun önleme araması yapabilmesi, genel sağlığın korunması istisnası haricinde yasaklanmıştır.

1.1.5. Yerleşme ve Seyahat Hürriyeti

YERLEŞME VE SEYAHAT HÜRRİYETİ (ÖZGÜRLÜĞÜ) (TASLAK METİN)

Madde 14. (1) Herkes yerleşme ve seyahat hürriyetine (özgürlüğüne) sahiptir.

(2) Yerleşme hürriyeti, sağlıklı ve düzenli kentleşmeyi

gerçekleştirmek, çevreyi ve kültürel varlıkları korumak; seyahat hürriyeti ise genel sağlığın korunması (suç işlenmesini önlemek, kamu düzeni) ve suç soruşturması veya kovuşturması sebepleri ile sınırlanabilir.

(3) Vatandaş sınır dışı edilemez ve yurda girme hakkından mahrum bırakılamaz.

(4) Vatandaşın yurt dışına çıkma hürriyeti ancak suç soruşturması veya kovuşturması sebebiyle hâkim kararına bağlı olarak sınırlanabilir.

V. YERLEŞME VE SEYAHAT HÜRRİYETİ (1982 ANAYASASI)

Madde 23. Herkes, yerleşme ve seyahat hürriyetine sahiptir. Yerleşme hürriyeti, suç işlenmesini önlemek, sosyal ve ekonomik gelişmeyi sağlamak, sağlıklı ve düzenli kentleşmeyi gerçekleştirmek ve kamu mallarını korumak; Seyahat hürriyeti, suç soruşturma ve kovuşturması sebebiyle ve suç işlenmesini önlemek; Amaçlarıyla kanunla sınırlanabilir.

(Değişik: 3.10.2001-4709/8 md.; Değişik: 12.9.2010-5982/3 md.) Vatandaşın yurt dışına çıkma hürriyeti, ancak suç soruşturması veya kovuşturması sebebiyle hâkim kararına bağlı olarak sınırlanabilir.

Vatandaş sınır dışı edilemez ve yurda girme hakkından yoksun bırakılamaz.

Komisyonda kabul edilen metin 2010'daki Anayasa değişikliğiyle getirilen yeniliği de barındıracak şekilde kaleme alınmıştır. İki değişiklik göze çarpmaktadır;

İlk olarak kamu mallarını korumak amacıyla yerleşme hürriyetinin sınırlanması hükmü kaldırılmıştır. İkinci olarak da, 2001 değişiklikleri neticesinde karantina amacıyla seyahat hürriyetinin sınırlandırılmamasına yönelik eleştiri dikkate alınmış ve seyahat hürriyetinin genel sağlığın korunması amacıyla sınırlanabileceği metne eklenmiştir.

1.1.6. Bilim ve Sanat Hürriyeti

BİLİM VE SANAT HÜRRİYETİ (ÖZGÜRLÜĞÜ) (TASLAK METİN)

Madde 18. (1) Herkes, bilim ve sanatı serbestçe öğrenme ve öğretme, açıklama, icra etme, yayma ve bu alanlarda her türlü araştırma hak ve hürriyetine (özgürlüğüne) sahiptir.

(2) Devlet, bu hak ve hürriyetin (özgürlüğün) önündeki engelleri kaldırmak ve etkili biçimde kullanılmasını sağlamakla yükümlüdür.

(3) Devlet, sanatı ve kültürel etkinlikleri destekler ve sanatçıyı korur.

BİLİM VE SANAT HÜRRİYETİ (1982 ANAYASASI)

Madde 27. Herkes, bilim ve sanatı serbestçe öğrenme ve öğretme, açıklama, yayma ve bu alanlarda her türlü araştırma hakkına sahiptir.

Yayma hakkı, Anayasanın 1 inci, 2 nci ve 3 üncü maddeleri hükümlerinin değiştirilmesini sağlamak amacıyla kullanılamaz.

Bu madde hükmü yabancı yayınların ülkeye girmesi ve dağıtımının kanunla düzenlenmesine engel değildir.

Sanatın ve sanatçının korunması

Madde 64. Devlet, sanat faaliyetlerini ve sanatçıyı korur. Sanat eserlerinin ve sanatçının korunması, değerlendirilmesi, desteklenmesi ve sanat sevgisinin yayılması için gereken tedbirleri alır.

1982 Anayasasının darbeci zihniyetinin açıkça görüldüğü maddelerden biri de bilim ve sanat hürriyetine ilişkin 27. maddedir. 1982 Anayasasının 4. maddesiyle ilk üç maddedeki hükümlerin değiştirilmesi ve değiştirilmesinin teklif edilmesi yasaklanmıştır; 27. maddesinin 2. fıkrasıyla ise bu yönde yapılan bilimsel faaliyetlerin yayımlanması yasaklanmıştır. Düşünce özgürlüğünün özgün bir türü olan bilim ve sanat özgürlüğünün bu tür ideolojik bir kısıtlamaya tabi tutulması hiçbir uluslararası özgürlük standardı ile bağdaşmamaktadır.

Uzlaşma Komisyonu darbe mahsulü ideolojik hükümleri bilim sanat hürriyeti maddesinden temizlemiş; temizlemekle de kalmayıp “devleti bilim ve sanat hürriyetinin önündeki engelleri kaldırmak ve bu hakkın etkili biçimde kullanılmasını sağlamakla yükümlü” kılmıştır.

Ayrıca 1982 Anayasasında ayrı bir madde olarak düzenlenen “Devlet, sanatı ve kültürel etkinlikleri destekler ve sanatçıyı korur” hükmü uzlaşılan metinde bir fıkra olarak düzenlenmiştir.

1.1.7. Düzeltme ve Cevap Hakkı**DÜZELTME VE CEVAP HAKKI (TASLAK METİN)**

Madde 20. (1) Şeref ve haysiyetlerine dokunulan veya kendileriyle ilgili gerçeğe aykırı yayınlar yapılan herkes düzeltme ve cevap hakkına sahiptir.

(2) Düzeltme ve cevap yayımlanmazsa, yayımlanmasının gerekip gerekmediğine hâkim, ilgilinin müracaat tarihinden itibaren en geç kırk sekiz saat içerisinde karar verir.

E. DÜZELTME VE CEVAP HAKKI (1982 ANAYASASI)

Madde 32. Düzeltme ve cevap hakkı, ancak kişilerin haysiyet ve şereflerine dokunulması veya kendileriyle ilgili gerçeğe aykırı yayınlar yapılması hallerinde tanınır ve kanunla düzenlenir.

Düzeltme ve cevap yayımlanmazsa, yayımlanmasının gerekip gerekmediğine hâkim tarafından ilgilinin müracaat tarihinden itibaren en geç yedi gün içerisinde karar verilir.

1982 Anayasasındaki düzenlemeden farklı olarak Komisyon düzeltme ve cevap hakkının yayımlanmasına ilişkin hâkimin en fazla yedi gün değil, en fazla 48 saate içinde karar vermesi konusunda uzlaşmıştır. Gündemin değişme hızı dikkate alındığında 48 saatin haysiyet ve şerefi zarar görmüş kişinin haklarını koruması açısından daha munasip olduğu kuşkusuzdur.

1.1.8. Mülkiyet ve Miras Hakkı**MÜLKİYET VE MİRAS HAKKI (TASLAK METİN)**

Madde 21. (1) Herkes, mülkiyet ve miras haklarına sahiptir. (2) Miras hakkı, kamu yararı; mülkiyet hakkı ise kamu yararı ve yabancılar için milli güvenlik sebebiyle sınırlanabilir.

MÜLKİYET HAKKI (1982 ANAYASASI)

Madde 35. Herkes, mülkiyet ve miras haklarına sahiptir. Bu haklar, ancak kamu yararı amacıyla, kanunla sınırlanabilir.

Mülkiyet hakkının kullanılması toplum yararına aykırı olamaz.

Yabancıların Türkiye’deki gayrimenkulle ilgili ve bazı turistik bölgelerde yabancı nüfusun giderek artması sonucu yabancılar için mülkiyet hakkının sınırlanması gerekebileceği ihtimalini akıllara getirmiş; bu sebeple Anayasa Uzlaşma Komisyonu bu hakkın yalnızca yabancılar için milli güvenlik sebebiyle sınırlanabileceğini hüküm altına almıştır.

1982 Anayasasında kullanılan dile ilişkin değinmeden geçemeyeceğimiz bir husus bu maddede açıkça kendini göstermektedir. Peş peşe gelen iki fıkrada aynı hukuki kavram için “kamu yararı” ve “toplum yararı” terimlerinin tercih edilmesi isabetsiz olmuş, anayasada olması gereken kavram bütünlüğünü bozmuştur.

1.1.9. Çalışma ve Sözleşme Hürriyeti

ÇALIŞMA VE SÖZLEŞME HÜRRİYETİ (ÖZGÜRLÜĞÜ) (TASLAK METİN)

Madde 22. (1) Herkes, dilediği alanda çalışma ve sözleşme hürriyetlerine sahiptir. Özel teşebbüsler kurmak serbesttir.

(2) Devlet, özel teşebbüslerin millî ekonominin gereklerine ve sosyal devlet ilkesine uygun yürümesini, güvenlik ve istikrar içinde çalışmasını sağlayacak, tekeller oluşmasını engelleyecek tedbirleri alır.

(3) Her türden teşebbüslerin, doğal kaynakların tüketilmesi, çevre kirliliği, çalışanların iş güvenliği ve iş sağlığı açısından gerekli önlemleri almalarını sağlamak ve denetlemek devletin yükümlüğüdür.

ÇALIŞMA VE SÖZLEŞME HÜRRİYETİ (1982 ANAYASASI)

Madde 48. Herkes, dilediği alanda çalışma ve sözleşme hürriyetlerine sahiptir. Özel teşebbüsler kurmak serbesttir.

Devlet, özel teşebbüslerin millî ekonominin gereklerine ve sosyal amaçlara uygun yürümesini, güvenlik ve kararlılık içinde çalışmasını sağlayacak tedbirleri alır.

1982 Anayasasında herhangi bir sınırlamaya tabi olmayan çalışma ve sözleşme hürriyetinin bu özelliği uzlaşılabilir metinde de korunmuştur. Bu hakkın sınırını ise “Objektif Sınır” yani aslında her hak ve özgürlüğün kendi yapısından kaynaklanan ve herhangi hukuki bir metinde açıkça belirtilmesine gerek olmayan sınırlar oluşturmaktadır.

Uzlaşılabilir metinle temelde iki yenilik getirilmiştir. Bunlardan ilki, kartel oluşmasını yani aynı faaliyeti yürüten ticari işletmelerin bir araya gelerek tekelleşmesinin önlenmesi için devlete tedbirler alma vazifesinin verilmesidir. Diğerisi ise, teşebbüslerin çevreye etkileri ile çalışanlarının iş güvenliği ve iş sağlığına ilişkin uygulamalarının denetimini devlete yüklemesidir.

1.1.10. Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Düzenleme Hakkı

TOPLANTI VE GÖSTERİ YÜRÜYÜŞÜ DÜZENLEME HAKKI (TASLAK METİN)

Madde 24. (1) Herkes, önceden izin almadan, silâhsız ve saldırsız toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme ve bunlara katılma hakkına sahiptir.

(2) Toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkı, kamu düzeninin, genel sağlığın, başkalarının hak ve hürriyetlerinin korunması veya suç işlenmesinin önlenmesi amaçlarıyla sınırlanabilir.

(3) İdari makamlar, kanuna dayanarak toplantı ve gösteri yürüyüşünün yapılacağı yeri, güzergâhı ve zamanını hakkın demokratik işlevini ve etkisini dikkate alarak belirler.

TOPLANTI VE GÖSTERİ YÜRÜYÜŞÜ DÜZENLEME HAKKI (1982 ANAYASASI)

Madde 34. (Değişik: 3.10.2001-4709/13 md.)

Herkes, önceden izin almadan, silâhsız ve saldırsız toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkına sahiptir. Toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı ancak, millî güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlığın ve genel ahlâkın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması amacıyla ve kanunla sınırlanabilir. Toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkının kullanılmasında uygulanacak şekil, şart ve usuller kanunda gösterilir.

Toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkına ilişkin maddede Komisyon, ilk olarak hakkın sınırlanma sebeplerini daraltmıştır. 1982 Anayasasındaki 34. maddede sınırlama sebebi olarak sayılan ve muğlak ifadeler olduğu için sürekli eleştirilen; millî güvenliğin ve genel ahlâkın korunması sebepleri yeni düzenlemeyle kaldırılmıştır.

İkinci büyük yenilik ise toplantı ve gösteri yürüyüşünün yapılacağı yeri, güzergâhı ve zamanı belirleme konusunda Anayasanın idari makamları yetkili kılmasıdır. Ancak Anayasa Uzlaşma Komisyonu bu yetkiyi idari makamlara verirken antidemokratik uygulamalara neden olma ihtimalini de göz ardı etmemiş ve idareye bu yetkisini kullanırken “hakkın demokratik işlevini ve etkisini” dikkate alma zorunluluğu getirmiştir.

Uzlaşılabilir maddenin birinci fıkrası ile üçüncü fıkrasının arasında bir çelişki olduğu iddia edilebilir. Gerçekten de birinci fıkrada koşulsuz verilen hakkın üçüncü fıkrada idarenin iznine tabi olduğu sonucuna varmak mümkündür. Ancak bir anayasanın toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkını sınırsız bırakması, devletin kamu düzeninin bozulması ihtimalini göz ardı etmesi, toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleyenlerin üçüncü kişilerin haklarına halel getirmesine

müsaade edilmesi de düşünülemez. AB ülkeleri başta olmak üzere Batılı anayasalarda da benzer sınırlama sebepleri mevcuttur. Uzlaşılan metinle getirilen “hakkın demokratik işlevini ve etkisini” dikkate alma zorunluluğu bu açılardan önemlidir. İdare yapacağı bu denetimlerde, bu hakka ilişkin alacağı kararlarda hakkın etkisini ortadan kaldıramayacaktır. Somutlaştıracak olursak idare bir toplantının yerini, güzergahını ve zamanını belirlerken hakkın demokratik işlevini ve etkisini hesaba katacaktır.

1.1.11. Başvuru ve Bilgi Edinme Hakkı

BAŞVURU VE BİLGİ EDİNME HAKKI (TASLAK METİN)

Madde 26. (1) Herkes kendisiyle veya kamu ile ilgili dilek ve şikâyetleri hakkında yetkili makamlara ve Türkiye Büyük Millet Meclisine bireysel ya da topluca başvuruda bulunma hakkına sahiptir. Başvurulara yetkili makamlar gecikmeksizin cevap verir.

(2) Herkes kendisiyle veya kamu ile ilgili eylem ve işlemler hakkında bilgi edinme hakkına sahiptir. Bu hakkın kullanımına ilişkin usul ve esaslar eşitlik, tarafsızlık ve şeffaflık ilkelerine uygun olarak kanunla düzenlenir.

(3) Devlet, işlemlerinde, ilgili kişilerin başvuracağı kanun yollarını, mercilerini ve sürelerini belirtir.

(4) Yabancıların bilgi edinme hakkından yararlanması karşılıklılık esasına göre kanunla düzenlenir.

DİLEKÇE, BİLGİ EDİNME VE KAMU DENETÇİSİNE BAŞVURMA HAKKI (1982 ANAYASASI)

Madde 74. Vatandaşlar (Ek ibare: 3.10.2001-4709/26 md.) ve karşılıklılık esası gözetilmek kaydıyla Türkiye’de ikamet eden yabancılar kendileriyle veya kamu ile ilgili dilek ve şikâyetleri hakkında, yetkili makamlara ve Türkiye Büyük Millet Meclisine yazı ile başvurma hakkına sahiptir. Kendileriyle ilgili başvuruların sonucu, (Ek ibare: 3.10.2001-4709/26 md.) gecikmeksizin dilekçe sahiplerine yazılı olarak bildirilir.

(Üçüncü fıkra mülga: 7/5/2010-5982/8 md.)

(Ek fıkra: 7/5/2010-5982/8 md.) Herkes, bilgi edinme ve kamu denetçisine başvurma hakkına sahiptir.

(Ek fıkra: 7/5/2010-5982/8 md.) Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına bağlı olarak kurulan Kamu Denetçiliği Kurumu idarenin işleyişiyle ilgili şikâyetleri inceler.

(Ek fıkra: 7/5/2010-5982/8 md.) Kamu Başdenetçisi Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından gizli oyla dört yıl için seçilir. İlk iki oylamada üye tamsayısının üçte iki ve üçüncü oylamada üye tamsayısının salt çoğunluğu aranır. Üçüncü oylamada salt çoğunluk sağlanamazsa,

bu oylamada en çok oy alan iki aday için dördüncü oylama yapılır; dördüncü oylamada en fazla oy alan aday seçilmiş olur.

(Ek fıkra: 7/5/2010-5982/8 md.) Bu maddede sayılan hakların kullanılma biçimi, Kamu Denetçiliği Kurumunun kuruluşu, görevi, çalışması, inceleme sonucunda yapacağı işlemler ile Kamu Başdenetçisi ve kamu denetçilerinin nitelikleri, seçimi ve özlük haklarına ilişkin usul ve esaslar kanunla düzenlenir.

XV. Temel hak ve hürriyetlerin korunması

Madde 40. Anayasa ile tanınmış hak ve hürriyetleri ihlâl edilen herkes, yetkili makama geciktirilmeden başvurma imkânının sağlanmasını isteme hakkına sahiptir.

(Ek fıkra: 3.10.2001-4709/16 md.) Devlet, işlemlerinde, ilgili kişilerin hangi kanun yolları ve mercilere başvuracağını ve sürelerini belirtmek zorundadır.

Kişinin, resmî görevliler tarafından vâki haksız işlemler sonucu uğradığı zarar da, kanuna göre, Devletçe tazmin edilir. Devletin sorumlu olan ilgili görevliye rücu hakkı saklıdır.

Uzlaşılan metinle hakkın kullanımına ilişkin bir değişiklik getirilmekte, başvuru ve bilgi edinme hakkının bireysel olduğu gibi topluca da kullanılabilmesi düzenlenmektedir.

Bilgi edinme hakkının kullanımına ilişkin usûl ve esasların düzenlenmesi Komisyonca kanuna bırakılmış ancak yasama organının bu kanunu eşitlik, tarafsızlık ve şeffaflık ilkelerine uygun olarak yapma zorunluluğu getirilmiştir.

1.1.12. Suç ve Cezalara Dair Esaslar

SUÇ VE CEZALARA DAİR ESASLAR (TASLAK METİN)

Madde 27. (1) Suçlar, cezalar ve ceza yerine geçen güvenlik tedbirleri ancak kanunla konulur.

(2) Kimse, işlendiği zaman yürürlükte bulunan kanunun suç saymadığı bir fiili işlemesinden dolayı cezalandırılmaz ve kimseye suçu işlediği zaman kanunda o suç için konulmuş olan cezadan daha ağır bir ceza verilemez.

(3) Suç ve ceza zamanaşımı ile ceza mahkûmiyetinin sonuçları konusunda da yukarıdaki fıkra uygulanır.

(4) Suçluluğu hükmen sabit oluncaya kadar kimse suçlu sayılamaz.

(5) Hiç kimse, kendisini ve kanunda gösterilen yakınlarını suçlayan bir beyanda bulunmaya veya bu yolda delil göstermeye zorlanamaz.

(6) Ceza sorumluluğu şahsidir.

(7) Hiç kimseye aynı suçtan dolayı birden fazla ceza verilemez.

(8) Hiç kimse, yalnızca sözleşmeden doğan bir yüküm-

lülüğü yerine getirememesinden dolayı özgürlüğünden alıkonulamaz.

(9) Ölüm cezası ve genel müsadere cezası verilemez.

(10) Devlet, cezalarının infazında kadınlar için pozitif ayrımcılığı sağlayacak idari önlemleri alır.

(11) Tutuklu ve hükümlülere işkence ve zalimane, aşağılayıcı ve onur kırıcı davranışlarda bulunulamaz.

(12) İdare, kişi hürriyetinin kısıtlanması sonucunu doğuran bir müeyyide uygulayamaz.

(13) Vatandaş, Türkiye'nin uluslararası hukuktan doğan yükümlülükleri dışında, işlediği iddia edilen bir suç sebebiyle geri verilemez.

SUÇ VE CEZALARA İLİŞKİN ESASLAR (1982 ANAYASASI)

Madde 38. Kimse, işlendiği zaman yürürlükte bulunan kanunun suç saymadığı bir fiilden dolayı cezalandırılmaz; kimseye suçu işlediği zaman kanunda o suç için konulmuş olan cezadan daha ağır bir ceza verilemez.

Suç ve ceza zamanasını ile ceza mahkûmiyetinin sonuçları konusunda da yukarıdaki fıkra uygulanır.

Ceza ve ceza yerine geçen güvenlik tedbirleri ancak kanunla konulur.

Suçluluğu hükmen sabit oluncaya kadar, kimse suçlu sayılamaz.

Hiç kimse kendisini ve kanunda gösterilen yakınlarını suçlayan bir beyanda bulunmaya veya bu yolda delil göstermeye zorlanamaz.

(Ek fıkra: 3.10.2001-4709/15 md.) Kanuna aykırı olarak elde edilmiş bulgular, delil olarak kabul edilemez.

Ceza sorumluluğu şahsîdir.

(Ek fıkra: 3.10.2001-4709/15 md.) Hiç kimse, yalnızca sözleşmeden doğan bir yükümlülüğü yerine getirememesinden dolayı özgürlüğünden alıkonulamaz.

(Mülga: 7.5.2004-5170/5 md.)

(Değişik: 7.5.2004-5170/5 md.) Ölüm cezası ve genel müsadere cezası verilemez.

İdare, kişi hürriyetinin kısıtlanması sonucunu doğuran bir müeyyide uygulayamaz. Silahlı Kuvvetlerin iç düzeni bakımından bu hükme kanunla istisnalar getirilebilir.

(Değişik: 7.5.2004-5170/5 md.) Uluslararası Ceza Divanına taraf olmanın gerektirdiği yükümlülükler hariç olmak üzere vatandaşı, suç sebebiyle yabancı bir ülkeye verilemez.

1982 Anayasasında genel anlamda ceza hukukunu en fazla ilgilendiren madde olan 38. madde 2001 ve 2004 yıllarında iki defa değişikliğe uğramış ve bu değişiklikler neticesiyle de ceza hukukunun evrensel ilkelerinin pek çoğunu içerir hale gelmiştir. Komisyonca uzlaşılacak madde olan 38. maddeye iki değişiklik getirilmektedir.

1982 Anayasası kanunsuz suç ve ceza olmayacağını hüküm altına almış; ceza ve ceza yerine

geçen güvenlik tedbirlerinin de ancak kanunla düzenleneceğini belirtmiştir. Hükümün devamında da idarenin kişi hürriyetinin kısıtlanması sonucunu doğuran bir müeyyide uygulamasını yasaklamıştır. Ancak darbeci zihniyet Türk Silahlı Kuvvetlerini bu yasağın istisnası tutmuştur. Komisyonca uzlaşılacak madde ile 1982 Anayasasının darbeci hüviyetinden kaynaklanan “Silahlı Kuvvetlerin iç düzeni bakımından bu hükme kanunla istisnalar getirilebilir” hükmüne yer verilmiş ve Türk Silahlı Kuvvetleri de tıpkı idarenin kalanı gibi kişi hürriyetinin kısıtlanması sonucunu doğuracak cezalar veremeyecek kurumlar arasına girmiştir.

Bir diğer yenilik ise kadın hükümlü ve tutuklulara ilişkin pozitif ayrımcılık barındıran 10. fıkra ile getirilmiştir. Devlet, “cezalarının infazında kadınlar için pozitif ayrımcılığı sağlayacak idari önlemleri” almakla yükümlü kılınmıştır. Gerçekten de bilhassa çocuklu kadınların cezasının infazında anneyle beraber çocuk da cezalandırılmakta veya çocuğun gelişimi göz ardı edilebilmektedir. Bu hükümle hem kadınlar hem de onlara bağımlı çocukları koruma altına alınmıştır.

1.1.13. Yabancıların Durumu

YABANCILARIN DURUMU (TASLAK METİN)

Madde 28. (1) Temel hak ve hürriyetler, yabancılar için, milletlerarası hukuka uygun olarak kanunla sınırlanabilir. (2) İltica hakkı, Türkiye'nin uluslararası antlaşmalardan doğan yükümlülükleri dikkate alınarak kanunla düzenlenir. (3) Ölüm cezasına veya insan onuruyla bağdaşmayan bir muamele ya da cezaya maruz kalma ihtimali kuvvetli olan kişiler iade edilemez.

V. YABANCILARIN DURUMU (1982 ANAYASASI)

Madde 16. Temel hak ve hürriyetler, yabancılar için, milletlerarası hukuka uygun olarak kanunla sınırlanabilir.

Anayasa Uzlaşma Komisyonu tarafından geliştirilen yabancıların durumu maddesi ile daha önceki anayasalarımızın hiçbirinde yer almayan iltica ilk defa anayasa metnine girmiş, hatta bir hak olarak tanımlanmıştır. Hakkın kullanımının ise kanunla düzenlenmesi hüküm altına alınmıştır.

Ayrıca suçluların iadesine ilişkin bir düzenleme getirilerek insan onuru yalnızca Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları için değil aynı zamanda Türkiye’ye sığınmış olan yabancılar için de koruma altına alınmıştır. Buna göre, ölüm cezasına veya insan onuruyla bağdaşmayan bir muameleye maruz kalabilecek kişiler iade edilmeyeceklerdir.

1.1.14. Sosyal Güvenlik Hakkı

SOSYAL GÜVENLİK HAKKI (TASLAK METİN)

Madde 34. (1) Herkes sosyal güvenlik hakkına sahiptir. (2) Hiç kimse sosyal güvenlik sistemiyle bağlantısı olmaksızın çalıştırılmaz. (3) Devlet, sosyal güvenlik hakkının kullanılmasını sağlayacak gerekli tedbirleri alır ve buna uygun sosyal güvenlik sistemini kurar. (4) Devlet, harp ve vazife şehitlerinin dul ve yetimlerinin, malûl ve gazilerin, engellilerin, yaşlıların, korunmaya muhtaç çocuklar gibi toplumsal anlamda güçsüz kesimlerin sosyal güvenlik hakkından yararlanmaları için gerekli özel önlemleri alır.

X. SOSYAL GÜVENLİK HAKLARI (1982 ANAYASASI)

A. Sosyal güvenlik hakkı

Madde 60. Herkes, sosyal güvenlik hakkına sahiptir. Devlet, bu güvenliği sağlayacak gerekli tedbirleri alır ve teşkilatı kurar.

B. Sosyal güvenlik bakımından özel olarak korunması gerekenler

Madde 61. Devlet, harp ve vazife şehitlerinin dul ve yetimleriyle, malûl ve gazileri korur ve toplumda kendilerine yaraşır bir hayat seviyesi sağlar.

Devlet, sakatların korunmalarını ve toplum hayatına intibaklarını sağlayıcı tedbirleri alır.

Yaşlılar, Devletçe korunur. Yaşlılara Devlet yardımı ve sağlanacak diğer haklar ve kolaylıklar kanunla düzenlenir.

Devlet, korunmaya muhtaç çocukların topluma kazandırılması için her türlü tedbiri alır.

Bu amaçlarla gerekli teşkilat ve tesisleri kurar veya kurdurur.

Anayasa Uzlaşma Komisyonu 1982 Anayasasında iki farklı maddede düzenlenmiş olan sosyal güvenlik hakkını tek bir maddede toplamıştır.

Türkiye’de –her ne kadar giderek azalsa da– halen oldukça yaygın olan ve “sigortasız çalışma” olarak bilinen problem uzlaşılan metnin 2. fıkrasıyla aşılıma çalışılmaktadır. Buna göre,

“Hiç kimse sosyal güvenlik sistemiyle bağlantısı olmaksızın çalıştırılmaz”.

1.1.15. Sendika Hakkı

SENDİKA HAKKI (TASLAK METİN)

Madde 37. (1) Çalışanlar ve işverenler, önceden izin olmaksızın sendika ve üst kuruluşlar kurma, bunlara serbestçe üye olma ve üyelikten çekilme haklarına sahiptir. Hiç kimse sendikaya üye olmaya veya üyelikten ayrılmaya zorlanamaz.

(2) Sendikaların ve üst kuruluşlarının kuruluş, yönetim ve işleyişleri kadınlarla erkeklerin dengeli temsili ve katılımı ilkeleri ile demokratik esaslara aykırı olamaz.

(3) Sendikalar ve üst kuruluşları ancak kanunda belirtilen zorunlu hallerde mahkeme kararıyla kapatılabilir.

(4) İşyerinde sendika üyeliğini teşvik edici önlemler kanunla düzenlenir.

(5) Farklı istihdam biçimlerinin uygulanması suretiyle çalışanların ekonomik, sosyal ve sendikal hakları kısıtlanamaz. Devlet bu tür kısıtlayıcı uygulamalara karşı gerekli önlemleri alır.

(6) Birinci fıkra hükmü, Türk Silahlı Kuvvetleri, genel kolluk mensuplarına, hâkim ve savcılara görevlerinin niteliklerinin zorunlu kıldığı hallerde sınırlı olmak üzere sınırlamalar getirilmesine engel değildir.

(7) Ev işçileri sendika kurma hakkından yoksun bırakılamaz.

SENDİKA KURMA HAKKI (1982 ANAYASASI)

Madde 51. (Değişik: 3.10.2001-4709/20 md.)

Çalışanlar ve işverenler, üyelerinin çalışma ilişkilerinde, ekonomik ve sosyal hak ve menfaatlerini korumak ve geliştirmek için önceden izin olmaksızın sendikalar ve üst kuruluşlar kurma, bunlara serbestçe üye olma ve üyelikten serbestçe çekilme haklarına sahiptir. Hiç kimse bir sendikaya üye olmaya ya da üyelikten ayrılmaya zorlanamaz.

Sendika kurma hakkı ancak, millî güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlık ve genel ahlâk ile başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması sebepleriyle ve kanunla sınırlanabilir.

Sendika kurma hakkının kullanılmasında uygulanacak şekil, şart ve usuller kanunda gösterilir.

(Dördüncü fıkra mülga: 7/5/2010-5982/5 md.)

İşçi niteliği taşımayan kamu görevlilerinin bu alandaki haklarının kapsam, istisna ve sınırları gördükleri hizmetin niteliğine uygun olarak kanunla düzenlenir.

Sendika ve üst kuruluşlarının tüzükleri, yönetim ve işleyişleri, Cumhuriyetin temel niteliklerine ve demokrasi esaslarına aykırı olamaz.

Uzlaşılan metinle getirilen yenilikler şöyledir:

- Bu hak maddenin birinci fıkrasıyla çalışanlara tanınmıştır. Madde notunda da belirtildiği üzere çalışanlardan kasıt memurlar dahil, kamu-özel ayrımı yapılmaksızın tüm çalışanlardır.
- Sendika ve üst kuruluşların (sendika konfederasyonları gibi) kuruluş, yönetim ve işleyişlerinde, kadınların ve erkeklerin dengeli temsili ve katılımı ilkesi kabul edilmiştir.
- Sendika ve üst kuruluşlar ancak kanunda belirtilen zorunlu hallerde mahkeme kararıyla kapatılacaktır.
- İşyerlerinde sendika üyeliğini teşvik edici önlemler alınacaktır.
- Şimdiki uygulamada farklı istihdam şekillerinden dolayı aynı işi yapan işçilerden bir kısmı sendika hakkına sahip iken bir kısmı bu haktan faydalanamamaktadır. Çokça eleştirilen bu uygulamanın önüne geçebilmek için maddenin 5. fıkrasıyla “Farklı istihdam biçimlerinin uygulanması suretiyle çalışanların ekonomik, sosyal ve sendikal hakları kısıtlanamaz. Devlet bu tür kısıtlayıcı uygulamalara karşı gerekli önlemleri alır” hükmü getirilmiştir.
- Türk Silahlı Kuvvetleri ile genel kolluk mensuplarına ve hâkim ve savcılara görevlerinin niteliklerinden dolayı bu hakka ilişkin sınırlamalar getirilebilecektir. Ancak bu fıkra ile ilişkin not düşünülmüş ve bu fıkranın yalnızca TSK mensuplarına yasak diğerlerine serbest şeklinde değerlendirileceği belirtilmiştir. Anlaşılan o ki uzlaşma adına tüm siyasi partilerin endişelerini gideren bir formüle gidilmiş ve sınırlandırılacak mesleklere ilişkin sakıncalar gerekçe notuyla giderilmeye çalışılmıştır. Maddenin bu şekliyle kaleme alınmış olmasına rağmen diğer kolluk için sınırlama getirilemeyecek olmasının madde metninde değil de gerekçe notunda belirtilmesi kanaatimizce isabetli olmamıştır.
- Getirilen çok önemli yeniliklerden biri de bu hakkın “ev işçileri” için de geçerli olmasıdır.

1.1.16. Devletin Sosyal ve Ekonomik Görevlerinin Sınırı

DEVLETİN SOSYAL VE EKONOMİK GÖREVLERİNİN SINIRI (TASLAK METİN)

Madde 40. (1) Devlet, sosyal ve ekonomik alanlarda Anayasa ile belirlenen görevlerini, bu görevlerin amaçlarına uygun öncelikleri gözeterek, malî kaynaklarının yeterliliği ölçüsünde yerine getirir.

(2) Sağlık, sosyal güvenlik ve iş güvenliği hakları birinci fıkradaki malî kaynakların yeterliliği sınırına tabi değildir. Devletin bu haklara ilişkin görevleri, asgari güvenceler sağlanmadıkça yerine getirilmiş sayılmaz.

DEVLETİN İKTİSADİ VE SOSYAL ÖDEVLERİNİN SINIRLARI (1982 ANAYASASI)

Madde 65. (Değişik: 3.10.2001-4709/22 md.)

Devlet, sosyal ve ekonomik alanlarda Anayasa ile belirlenen görevlerini, bu görevlerin amaçlarına uygun öncelikleri gözeterek malî kaynaklarının yeterliliği ölçüsünde yerine getirir.

Devletin sosyal ve ekonomik görevlerini sınırlı imkanları dahilinde hayata geçireceği anayasada yer almasa dahi objektif gerçekliği haiz bir hükümdür.

Uzlaşılan metin ile, sosyal ve ekonomik haklar arasında öneme göre sıralama yapılmış; sağlık, sosyal güvenlik ve iş güvenliği hakları açısından devletin malî kaynaklarının yeterliliği sınırının geçerli olmadığı yani bu hakları her ne suretle olursa olsun gerçekleştirilmesi gerekliliği belirtilmiştir. Ayrıca, “Devletin bu haklara ilişkin görevleri, asgari güvenceler sağlanmadıkça yerine getirilmiş sayılmayacağı” vurgulanmıştır.

1.1.17. Temel Hak ve Hürriyetlerin Sınırlanması

TEMEL HAK VE HÜRRİYETLERİN (ÖZGÜRLÜKLERİN) SINIRLANMASI (TASLAK METİN)

Madde 41. (1) Hürriyet esas, sınırlama istisnadır. Tereddüt halinde yorum hürriyet lehine yapılır.

(2) Temel hak ve hürriyetler, sadece Anayasanın ilgili maddelerinde belirtilen sebeplerle ve ancak kanunla sınırlanabilir. Bu sınırlamalar, öngörülen amaca, demokratik toplum düzeninin gereklerine ve ölçülülük ilkesine aykırı olamaz; temel hak ve hürriyetlerin özüne dokunamaz.

TEMEL HAK VE HÜRRİYETLERİN SINIRLANMASI (1982 ANAYASASI)

Madde 13. (Değişik: 3.10.2001-4709/2 md.)

Temel hak ve hürriyetler, özlerine dokunulmaksızın yalnızca Anayasanın ilgili maddelerinde belirtilen sebeplere bağlı olarak ve ancak kanunla sınırlanabilir. Bu sınırlamalar, Anayasanın sözüne ve ruhuna, demokratik toplum düzeninin ve lâik Cumhuriyetin gereklerine ve ölçülülük ilkesine aykırı olamaz.

Anayasa Uzlaşma Komisyonu, “hürriyetin esas, sınırlamanın istisna” olduğu hükmüyle temel hak ve hürriyetlere ilişkin perspektifini metne yansıtmiş ve “tereddüt halinde hürriyet lehine yorum yapılacağını” kayıt altına almıştır. Bu ilke temel hakların yorumunda zaten objektif bir kriterdir. Fakat böyle bir vurgunun yapılması da hürriyetleri güçlendirici etki doğuracaktır.

1982 Anayasasında 2001 değişiklikleriyle getirilen “Anayasanın ilgili maddelerinde belirtilen sebeplere bağlı olarak sınırlama” yani genel sınırlama sebeplerinin terkedilip her bir hak ve hürriyet için kendine has, özel sınırlama sebepleriyle sınırlama sistemi Anayasa Uzlaşma Komisyonunca da kabul edilmiştir. Sınırlamanın sınırı olan hükümlerden “Anayasanın sözüne ve ruhuna uygun olma ve laik Cumhuriyetin gereklerine uygun olma” kaldırılmıştır.

1.1.18. Temel Hak ve Hürriyetlerin Kullanılmasının Geçici Olarak Durdurulması

TEMEL HAK VE HÜRRİYETLERİN (ÖZGÜRLÜKLERİN) KULLANILMASININ GEÇİCİ OLARAK DURDURULMASI (TASLAK METİN)

Madde 42. (1) Anayasada öngörülen olağanüstü yönetim usullerinin ilan edildiği hallerde, milletlerarası hukuktan doğan yükümlülükler ihlâl edilmemek kaydıyla, durumun gerektirdiği ölçüde temel hak ve hürriyetlerin kullanılması, sınırlandırılabilir veya geçici olarak durdurulabilir.

(2) Birinci fıkrada belirtilen durumlarda dahi, insan onuru ve haysiyetine, savaş hukukuna uygun fiiller sonucu meydana gelen ölümler dışında, kişinin yaşama hakkına, maddî ve manevî varlığının bütünlüğüne dokunulamaz; kimse dinî inançlarını, vicdanî kanaatlerini ve düşüncelerini açıklamaya zorlanamaz, bunlardan dolayı suçlanamaz; suç ve cezalara ilişkin hükümler geçmişe yürütülemez; suçluluğu kesinleşmiş mahkeme kararı ile

sabit oluncaya kadar kimse suçlu sayılamaz ve kimsenin hak arama özgürlüğü ortadan kaldırılamaz.

IV. TEMEL HAK VE HÜRRİYETLERİN KULLANILMASININ DURDURULMASI (1982 ANAYASASI)

Madde 15. Savaş, seferberlik, sıkıyönetim veya olağanüstü hallerde, milletlerarası hukuktan doğan yükümlülükler ihlâl edilmemek kaydıyla, durumun gerektirdiği ölçüde temel hak ve hürriyetlerin kullanılması kısmen veya tamamen durdurulabilir veya bunlar için Anayasa da öngörülen güvencelere aykırı tedbirler alınabilir. Birinci fıkrada belirlenen durumlarda da, savaş hukukuna uygun fiiller sonucu meydana gelen ölümler (Değişik: 7.5.2004-5170/2 md.) dışında, kişinin yaşama hakkına, maddî ve manevî varlığının bütünlüğüne dokunulamaz; kimse din, vicdan, düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz ve bunlardan dolayı suçlanamaz; suç ve cezalar geçmişe yürütülemez; suçluluğu mahkeme kararı ile saptanuncaya kadar kimse suçlu sayılamaz.

Uzlaşma Komisyonunca olağanüstü hal ile sıkıyönetim hali ayrımı kaldırılmış, her ikisini de içeren olağanüstü yönetim usûlleri kavramı kullanılmıştır.

1982 Anayasasının 15. maddesinde sayılan çekirdek haklar uzlaşılan metinde de aynı şekilde sayılmış, bunlara “insan onuru ve haysiyetine dokunmama” ile “hak arama özgürlüğünün ortadan kaldırılmaması” eklenmiştir.

1.1.19. Temel Hak ve Hürriyetlerin Korunması

TEMEL HAK VE HÜRRİYETLERİN KORUNMASI (TASLAK METİN)

Madde 43. (1) Devlet organları, temel hak ve özgürlüklerden herkesin etkili biçimde yararlanmasını sağlayacak her türlü düzenlemeyi yapmak, tedbiri almak ve ihlalini önlemekle yükümlüdür.

(2) Temel hak ve hürriyetlerin ihlali halinde doğan zarardan Devlet sorumludur ve dava Devlet aleyhine açılır. Devlet ihlale neden olan kamu görevlisine davayı ihbar eder. Tazminata mahkûm olması halinde Devlet, ilgiliye derhal rücu eder.

(3) Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve hürriyetlere dair uluslararası anlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi sebebiyle çıkabilecek uyumsuzluklarda kanun özgürlükleri daha genişletici hüküm içermediği sürece anlaşma hükümleri esas alınır.

(4) Anayasadaki hak ve hürriyetlerden hiçbirisi, Devlete veya kişilere, hak ve hürriyetleri yok edecek veya Anayasada öngörüldüğünden daha geniş ölçüde sınırlandırılmasına imkan verecek şekilde yorumlanamaz.

TEMEL HAK VE HÜRRİYETLERİN KORUNMASI (1982 ANAYASASI)

Madde 40. Anayasa ile tanınmış hak ve hürriyetleri ihlâl edilen herkes, yetkili makama geciktirilmeden başvur- ma imkânının sağlanmasını isteme hakkına sahiptir. (Ek fıkra: 3.10.2001-4709/16 md.) Devlet, işlemlerinde, ilgili kişilerin hangi kanun yolları ve mercilere başvur- cağını ve sürelerini belirtmek zorundadır.

Kişinin, resmî görevliler tarafından vâki haksız işlemler sonucu uğradığı zarar da, kanuna göre, Devletçe taz- min edilir. Devletin sorumlu olan ilgili görevliye rücu hakkı saklıdır.

Madde 129./f. 5 - Memurlar ve diğer kamu görevlileri- nin yetkilerini kullanırken işledikleri kusurlardan doğan tazminat davaları, kendilerine rücu edilmek kaydıyla ve kanunun gösterdiği şekil ve şartlara uygun olarak, an- cak idare aleyhine açılabilir.

Madde 90./f. 5 - Usulüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası andlaşmalar kanun hükmündedir. Bunlar hakkında Anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mah- kemesine başvurulamaz. (Ek cümle: 7.5.2004-5170/7 md.) Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası andlaşmalarla kanun- ların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası andlaşma hükümleri esas alınır.

Madde 14./f. 2 - Anayasa hükümlerinden hiçbiri, Devlete veya kişilere, Anayasaya tanınan temel hak ve hürriyet- lerin yok edilmesini veya Anayasada belirtilenden daha geniş şekilde sınırlandırılmasını amaçlayan bir faaliyette bulunmayı mümkün kılacak şekilde yorumlanamaz.

Taslak metindeki maddenin ilk fıkrasıyla te- mel hak ve hürriyetlerin etkin kullanımı ve ihla- linin önlenmesi konusunda devlete yükümlülük getirilmiştir. İkinci fıkra ile de 1982 Anayasası 40/3 ve 129/5'teki düzenlemelere paralel bir dü- zenleme getirilmiştir. Temel hak ve hürriyetlerin ihlali konusunda devlete dava açılacağı, ihlal kararı çıkması halinde ise devletin ilgili personele "derhal rücu etmesi" düzenlenmiştir. Bu düzenleme 1982 Anayasasının 129. maddesinin 5. fıkrasıyla uyum- ludur. Böyle bir değişikliğin yapılması, rücu- yu 40/3'teki gibi üzerinde takdir yetkisi olan bir konu olmaktan çıkarıp, bağlı yetki olan bir hale dönüş- mesini sağlayacak, 1982 Anayasası açısından da rücu- ya ilişkin birlik sağlanacaktır.

Anayasa Uzlaşma Komisyonunun uzlaştığı 3. fıkra, 1982 Anayasasında m. 90/5'teki dü- zenlemeye ilişkindir. Kanaatimizce 90. maddede

yapılmış olan hata giderilmekte, hürriyetler daha fazla koruma altına alınmaktadır. Şöyle ki; 1982 Anayasasının 90. maddesi hükmüne göre, "Usû- lüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve öz- gürlüklere ilişkin milletlerarası andlaşmalarla ka- nunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda millette- rarası andlaşma hükümleri esas alınır." Kanunla- rımızın, milletlerarası andlaşmalardan daha fazla özgürlük tanıdığı bir durumda dahi, Anayasaya göre milletlerarası andlaşma hükümleri uygu- lanacaktır. Normlar hiyerarşisinde milletlerarası andlaşmaları sorgusuzca kanunların üstüne çı- karmak kanaatimizce isabetli olmamıştır.

Anayasa Uzlaşma Komisyonunun uzlaştığı metin ise bu sakıncayı giderecek ve temel hak ve hürriyetleri daha fazla koruyacak şekilde formüle edilmiştir. Buna göre, "Usûlüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve hürriyetlere dair uluslara- rası andlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi sebebiyle çıkabilecek uyuş- mazlıklarda kanun özgürlükleri daha genişletici hüküm içermediği sürece andlaşma hükümleri esas alınır." Uzlaşılan metnin 4. fıkrasında ise, 1982 Anayasasının 14. maddesinin 2. fıkrası tek- rar edilmiştir.

1.1.20. Tarih, Kültür ve Tabiat Varlık ve Değerlerinin Korunması

TARİH, KÜLTÜR VE TABİAT VARLIK VE DEĞERLERİNİN KORUNMASI (TASLAK METİN)

Madde 48. (1) Devlet, tarih, kültür ve tabiat varlıklarının ve değerlerinin korunmasını sağlar; bu amaçla destek- leyici ve teşvik edici tedbirleri alır. Bunlardan özel mül- kiyet konusu olanlara kamu yararı amacıyla getirilecek sınırlamalar ve bu nedenle hak sahiplerine yapılacak yardımlar ve tanınacak muafiyetler kanunla düzenlenir. (2) Devlet, Türkiye dışında bulunan tarihi ve kültürel mi- rasını korumak için gerekli tedbirleri alır.

TARİH, KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARININ KORUNMASI (1982 ANAYASASI)

Madde 63. Devlet, tarih, kültür ve tabiat varlıklarının ve değerlerinin korunmasını sağlar, bu amaçla destekleyici ve teşvik edici tedbirleri alır.

Bu varlıklar ve değerlerden özel mülkiyet konusu olanlara getirilecek sınırlamalar ve bu nedenle hak sahiplerine yapılacak yardımlar ve tanınacak muafiyetler kanunla düzenlenir.

1982 Anayasasındaki iki fıkra halinde bulunan düzenleme birleştirilmiş ve metnin birinci fıkrasında aynen muhafaza edilmiştir. Uzlaşılabilir metinle tarih, kültür ve tabiat değerlerinin korunması açısından 2. fıkrayla, yurt dışında bulunan tarihi ve kültürel mirası korumak devletin sorumluluğuna verilmiştir.

1.1.21. Doğal Servetlerin ve Kaynakların Aranması ve İşletilmesi

DOĞAL SERVETLERİN VE KAYNAKLARIN ARANMASI VE İŞLETİLMESİ (TASLAK METİN)

Madde 49. (1) Doğal servetler ve kaynaklar Devletin hüküm ve tasarrufu altındadır. Bunların aranması ve işletilmesi hakkı Devlete aittir. Devlet, çevresel varlıkların korunmasını esas almak kaydıyla, bu hakkını belli bir süre için gerçek ve tüzelkişilere devredebilir. Hangi doğal servet ve kaynağın devletin gerçek ve tüzelkişilerle ortak olarak; hangisinin doğrudan gerçek ve tüzelkişiler eliyle aranacağı ve işletileceği kanunun açık iznine bağlıdır. Bu durumda gerçek ve tüzelkişilerin uyması gereken şartlar ve Devletçe yapılacak gözetim ve denetimin usul ve esasları ile uygulanacak yaptırımlar kanunda gösterilir.

TABİİ SERVETLERİN VE KAYNAKLARIN ARANMASI VE İŞLETİLMESİ (1982 ANAYASASI)

Madde 168. Tabii servetler ve kaynaklar Devletin hüküm ve tasarrufu altındadır. Bunların aranması ve işletilmesi hakkı Devlete aittir. Devlet bu hakkını belli bir süre için, gerçek ve tüzelkişilere devredebilir. Hangi tabii servet ve kaynağın arama ve işletmesinin, Devletin gerçek ve tüzelkişilerle ortak olarak veya doğrudan gerçek ve tüzelkişiler eliyle yapılması, kanunun açık iznine bağlıdır. Bu durumda gerçek ve tüzelkişilerin uyması gereken şartlar ve Devletçe yapılacak gözetim, denetim usul ve esasları ve müeyyideler kanunda gösterilir.

1982 Anayasasına benzer bir şekilde kaleme alınan metinde farklı olarak “çevresel varlıkların korunmasını esas almak kaydıyla” ibaresi eklenmiştir. Doğal servetlerin ve kaynakların aranması sırasında veya bulunup işletilmesi halinde takip edilen metodun çevreye ve canlılara zarar vermesi hedeflenmiştir.

1.1.22. Ormanların Korunması ve Geliştirilmesi

ORMANLARIN KORUNMASI VE GELİŞTİRİLMESİ (TASLAK METİN)

Madde 50. (1) Devlet, ormanların korunması ve sahalarının genişletilmesi için gerekli tedbirleri alır. Yanan ormanların yerinde yeni orman yetiştirilir, bu yerlerde başka çeşit tarım ve hayvancılık yapılamaz. Bütün ormanların gözetimi Devlete aittir.

(2) Devlet ormanlarının mülkiyeti devrolunamaz ve kanuna göre buralar Devletçe yönetilir ve işletilir. Bu ormanlar zamanaşımı ile mülk edinilemez ve kamu yararı dışında irtifak hakkına konu olamaz.

(3) Ormanlara zarar verebilecek hiçbir faaliyet ve eyleme müsaade edilemez. Münhasıran orman suçları için genel ve özel af çıkarılamaz.

(4) Orman olarak muhafazasında bilim ve fen bakımından hiçbir yarar görülmemeyen, aksine tarım alanlarına dönüştürülmesinde kesin yarar olduğu tespit edilen yerler ile 31/12/1981 tarihinden önce bilim ve fen bakımından orman niteliğini tam olarak kaybetmiş olan tarla, bağ, meyvelik, zeytinlik gibi çeşitli tarım alanlarında veya hayvancılıkta kullanılmasında yarar olduğu tespit edilen araziler, şehir, kasaba ve köy yapılarının toplu olarak bulunduğu yerler dışında, orman sınırlarında daraltma yapılamaz.

(5) Devlet, ormanları ve biyolojik çeşitliliği korumak, orman sahalarını genişletmek, toprağın verimli olarak işletilmesini sağlamak, erozyonla mücadele etmek ve tarım alanlarını geliştirmek amacıyla gerekli tedbirleri alır.

ORMANLARIN KORUNMASI VE GELİŞTİRİLMESİ (1982 ANAYASASI)

Madde 169. Devlet, ormanların korunması ve sahalarının genişletilmesi için gerekli kanunları koyar ve tedbirleri alır. Yanan ormanların yerinde yeni orman yetiştirilir, bu yerlerde başka çeşit tarım ve hayvancılık yapılamaz. Bütün ormanların gözetimi Devlete aittir.

Devlet ormanlarının mülkiyeti devrolunamaz. Devlet ormanları kanuna göre, Devletçe yönetilir ve işletilir. Bu ormanlar zamanaşımı ile mülk edinilemez ve kamu yararı dışında irtifak hakkına konu olamaz.

Ormanlara zarar verebilecek hiçbir faaliyet ve eyleme müsaade edilemez. Ormanların tahrip edilmesine yol açan siyasî propaganda yapılamaz; münhasıran orman suçları için genel ve özel af çıkarılamaz. Ormanları yakmak, ormanı yok etmek veya daraltmak amacıyla işlenen suçlar genel ve özel af kapsamına alınamaz.

Orman olarak muhafazasında bilim ve fen bakımından hiçbir yarar görülmemeyen, aksine tarım alanlarına dönüştürülmesinde kesin yarar olduğu tespit edilen yerler ile 31.12.1981 tarihinden önce bilim ve fen bakımından

orman niteliğini tam olarak kaybetmiş olan tarla, bağ, meyvelik, zeytinlik gibi çeşitli tarım alanlarında veya hayvancılıkta kullanılmasında yarar olduğu tespit edilen araziler, şehir, kasaba ve köy yapılarının toplu olarak bulunduğu yerler dışında, orman sınırlarında daraltma yapılamaz.

Orman köylüsünün korunması

Madde 170. Ormanlar içinde veya bitişiğindeki köyler halkının kalkındırılması, ormanların ve bütünlüğünün korunması bakımlarından, ormanın gözetilmesi ve işletilmesinde Devletle bu halkın işbirliğini sağlayıcı tedbirlerle, 31.12.1981 tarihinden önce bilim ve fen bakımından orman niteliğini tamamen kaybetmiş yerlerin değerlendirilmesi; bilim ve fen bakımından orman olarak muhafazasında yarar görülmeyen yerlerin tespiti ve orman sınırları dışına çıkartılması; orman içindeki köyler halkının kısmen veya tamamen bu yerlere yerleştirilmesi için Devlet eliyle anılan yerlerin ihya edilerek bu halkın yararlanmasına tahsis kanunla düzenlenir. Devlet, bu halkın işletme araç ve gereçleriyle diğer gelirlerinin sağlanmasını kolaylaştırıcı tedbirleri alır. Orman içinden nakledilen köyler halkına ait araziler, Devlet ormanı olarak derhal ağaçlandırılır.

Anayasa Uzlaşma Komisyonu 1961 ve 1982 Anayasalarının, ormanların anayasalarımızda yer alması geleneğini bozmamış ve fakat orman köylüsünün korunması maddesini çıkararak, 1961 Anayasasının özgün halinde olduğu gibi yalnızca ormanların korunması ve geliştirilmesine yer vermiştir.

Uzlaşılın metinle 1982 Anayasasından farklı olarak devletin yükümlülükleri artırılmıştır. Buna göre, “Devlet, ormanları ve biyolojik çeşitliliği korumak, orman sahalarını genişletmek, toprağın verimli olarak işletilmesini sağlamak, erozyonla mücadele etmek ve tarım alanlarını geliştirmek amacıyla gerekli tedbirleri alır.”

1.1.23. Kamulaştırma

KAMULAŞTIRMA (TASLAK METİN)

Madde 61. (1) Devlet ve kamu tüzelkişileri; kamu yararının gerektirdiği hallerde, gerçek karşılıklarını peşin ödemek şartıyla, özel mülkiyette bulunan taşınmaz malların tamamını veya bir kısmını, kanunla gösterilen esas ve usullere göre, kamulaştırmaya ve bunlar üzerinde idarî irtifaklar kurmaya yetkilidir.

- (2) Kamulaştırma bedeli nakden ve peşin olarak ödenir.
 (3) Tarım reformunun uygulanması, çevresel değerlerin, ekosistemin çeşitliliğinin ve kültürel varlıkların korunması, sulama projeleri ile iskân projelerinin gerçekleştirilmesi, yeni ormanların yetiştirilmesi ve kıyılarının korunması amacıyla kamulaştırılan toprakların bedellerinin beş yılı aşmamak şartıyla taksitle ödenme usulü kanunla gösterilir.
 (4) 3. fıkrada sayılan haller dışında bedelin taksitlendirilmesi ve ayrıca kamulaştırmaz el koyma yasaktır.

KAMULAŞTIRMA (1982 ANAYASASI)

Madde 46. (Değişik: 3.10.2001-4709/18 md.)

Devlet ve kamu tüzelkişileri; kamu yararının gerektirdiği hallerde, gerçek karşılıklarını peşin ödemek şartıyla, özel mülkiyette bulunan taşınmaz malların tamamını veya bir kısmını, kanunla gösterilen esas ve usullere göre, kamulaştırmaya ve bunlar üzerinde idarî irtifaklar kurmaya yetkilidir.

Kamulaştırma bedeli ile kesin hükme bağlanan artırım bedeli nakden ve peşin olarak ödenir. Ancak, tarım reformunun uygulanması, büyük enerji ve sulama projeleri ile iskân projelerinin gerçekleştirilmesi, yeni ormanların yetiştirilmesi, kıyılarının korunması ve turizm amacıyla kamulaştırılan toprakların bedellerinin ödeme şekli kanunla gösterilir. Kanunun taksitle ödemeyi öngörebileceği bu hallerde, taksitlendirme süresi beş yılı aşamaz; bu takdirde taksitler eşit olarak ödenir. Kamulaştırılan topraktan, o toprağı doğrudan doğruya işleten küçük çiftçiye ait olanlarının bedeli, her halde peşin ödenir.

İkinci fıkrada öngörülen taksitlendirmelerde ve herhangi bir sebeple ödenmemiş kamulaştırma bedellerinde kamu alacakları için öngörülen en yüksek faiz uygulanır.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Türkiye’yi tazminata mahkum ettiği alanlardan biri olan kamulaştırmaz el koyma uzlaşılın metinle yasaklanmıştır. Zaten yasak olan bir uygulama, bu düzenlemeyle anayasaya taşınarak vurgu yapılmıştır.

1.1.24. Devletleştirme ve Özelleştirme

DEVLETLEŞTİRME VE ÖZELLEŞTİRME (TASLAK METİN)

Madde 62. (1) Kamu hizmeti niteliği taşıyan özel teşebbüsler, kamu yararının zorunlu kıldığı hallerde gerçek değeri üzerinden kanunla devletleştirilebilir.

(2) Devletin, kamu iktisadî teşebbüslerinin ve diğer kamu tüzelkişilerinin mülkiyetinde bulunan işletme ve varlıkların özelleştirilmesine ilişkin esas ve usuller,

tekelleşmeyi ve kartelleşmeyi önleyecek şekilde, kanunla gösterilir.

(3) Stratejik açıdan önem taşıyan işletmelerin özelleştirilmesinde kamu yararı esas alınır.

(4) Devlet, kamu iktisadi teşebbüsleri ve diğer kamu tüzelkişileri tarafından yürütülen yatırım ve hizmetlerden hangilerinin özel hukuk sözleşmeleri ile gerçek veya tüzelkişilere yaptırılacağı veya devredilebileceği kanunla düzenlenir.

(5) Devletleştirme ve özelleştirmede çalışanların haklarını koruyacak önlemler kanunla düzenlenir.

DEVLETLEŞTİRME VE ÖZELLEŞTİRME (1982 ANAYASASI)

Madde 47. Kamu hizmeti niteliği taşıyan özel teşebbüsler, kamu yararının zorunlu kıldığı hallerde devletleştirilebilir.

Devletleştirme gerçek karşılığı üzerinden yapılır. Gerçek karşılığın hesaplanma tarzı ve usulleri kanunla düzenlenir. (Ek fıkra: 13.8.1999-4446/1 md.) Devletin, kamu iktisadi teşebbüslerinin ve diğer kamu tüzelkişilerinin mülkiyetinde bulunan işletme ve varlıkların özelleştirilmesine ilişkin esas ve usuller kanunla gösterilir.

(Ek fıkra: 13.8.1999-4446/1 md.) Devlet, kamu iktisadi teşebbüsleri ve diğer kamu tüzelkişileri tarafından yürütülen yatırım ve hizmetlerden hangilerinin özel hukuk sözleşmeleri ile gerçek veya tüzelkişilere yaptırılacağı veya devredilebileceği kanunla belirlenir.

Uzlaşılın metinle getirilen önemli bir yenilik, devletin yaptığı özelleştirmelerde kartelleşmeyi ve tekelleşmeyi önlemekle yükümlü olmasıdır.

1.1.25. Yabancı Ülkelerde Yaşayan Vatandaşlar

YABANCI ÜLKELERDE YAŞAYAN VATANDAŞLAR (TASLAK METİN)

Madde 64. (1) Devlet, yabancı ülkelerde yaşayan Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının aile birliğinin, çocuklarının eğitiminin, kültürel ihtiyaçlarının ve sosyal güvenliklerinin sağlanması, anavatanla bağlarının korunması için gereken önlemleri alır.

YABANCI ÜLKELERDE ÇALIŞAN TÜRK VATANDAŞLARI (1982 ANAYASASI)

Madde 62. Devlet, yabancı ülkelerde çalışan Türk vatandaşlarının aile birliğinin, çocuklarının eğitiminin, kültürel ihtiyaçlarının ve sosyal güvenliklerinin sağlanması, anavatanla bağlarının korunması ve yurda dönüşlerinde yardımcı olunması için gereken tedbirleri alır.

Komisyonda kabul edilen madde başlığına ve madde metnine bakıldığında ilk göze çarpan

“Türk” kavramına ilişkin yapılmış olan değişiklikler oluyor.

1982 Anayasası hem madde başlığında hem de madde içeriğinde “Türk vatandaşları” terimini tercih etmektedir. Komisyon ise başlıkta yalnızca “vatandaşlar” kavramını kullanmakta, madde metninde ise “Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları” kavramını tercih etmektedir.

Şunu belirtmekte fayda var ki ne vatandaşlık tanımına ilişkin maddede ne de uzlaşılın metnin “vatandaşlık” kavramına gönderme yapan diğer maddelerinde “vatandaşlık” kavramına ilişkin bir uzlaşma vardır.

Dikkatten kaçmayan bir diğer değişiklik ise sosyolojik bir tahlile konu olabilecek türdendir. 1982 Anayasası “Yabancı ülkede çalışan” kavramını kullanmakta ve devlete bu durumdaki vatandaşların “yurda dönüşlerinde yardımcı olma” vazifesi yüklemektedir. Uzlaşma Komisyonu ise “yabancı ülkede yaşayan” kavramını tercih etmiş ve yurda dönüş için ise bir hüküm getirmemiştir.

1.1.26. Sporda Tahkim

SPORDA TAHKİM (TASLAK METİN)

Madde 65. (1) Spor federasyonlarının spor faaliyetlerinin yönetimine ve disiplinine ilişkin kararlarına karşı ancak zorunlu tahkim yoluna başvurulabilir. Tahkim kurulu kararları kesin olup bu kararlara karşı iç hukuk bakımından hiçbir yargı merciine başvurulamaz.

SPORUN GELİŞTİRİLMESİ VE TAHKİM (1982 ANAYASASI)

Madde 59. Devlet, her yaşta Türkiye vatandaşlarının beden ve ruh sağlığını geliştirecek tedbirleri alır, sporun kitlelere yayılmasını teşvik eder. Devlet başarılı sporcuyla korur. (Ek fıkra: 17/3/2011-6214/1 md.) Spor federasyonlarının spor faaliyetlerinin yönetimine ve disiplinine ilişkin kararlarına karşı ancak zorunlu tahkim yoluna başvurulabilir. Tahkim kurulu kararları kesin olup bu kararlara karşı hiçbir yargı merciine başvurulamaz.

1982 Anayasasında yapılan son değişikliklerle, 59. maddenin üç fıkrası haline gelen Sporda Tahkime ilişkin hüküm Anayasa Uzlaşma Komisyonunca aynı şekilde kabul edilmiş fakat maddenin yargı başlığı altında yer alması gerektiğine ilişkin gerekçe notu düşülmüştür.

1.1.27. Tarım, Hayvancılık ve Bu Üretim Dallarında Çalışanların Korunması

TARIM, HAYVANCILIK VE BU ÜRETİM DALLARINDA ÇALIŞANLARIN KORUNMASI (TASLAK METİN)

Madde 66. (1) Devlet, toprağın verimli işletilmesini sağlamak, tarım arazileri ve meraların amaç dışı kullanılmasını ve tahribini önlemek, tarımsal üretim planlaması ilkelerine ve yerli türlerin çeşitliliğinin korunması esasına uygun olarak bitkisel ve hayvansal üretimi artırmak ve organik tarım ve hayvancılık yöntemlerini teşvik etmek amacıyla tarım ve hayvancılıkla uğraşanları özel olarak destekler. Bunların işletme araç ve gereçlerinin ve diğer girdilerinin sağlanmasını kolaylaştırır.

TARIM, HAYVANCILIK VE BU ÜRETİM DALLARINDA ÇALIŞANLARIN KORUNMASI (1982 ANAYASASI)

Madde 45. Devlet, tarım arazileri ile çayır ve meraların amaç dışı kullanılmasını ve tahribini önlemek, tarımsal üretim planlaması ilkelerine uygun olarak bitkisel ve hayvansal üretimi artırmak amacıyla, tarım ve hayvancılıkla uğraşanların işletme araç ve gereçlerinin ve diğer girdilerinin sağlanmasını kolaylaştırır.

Devlet, bitkisel ve hayvansal ürünlerin değerlendirilmesi ve gerçek değerlerinin üreticinin eline geçmesi için gereken tedbirleri alır.

1982 Anayasasıyla Komisyonun hazırladığı metin neredeyse aynıdır. Uzlaşılan metinde farklı olarak, çok önemli olan iki düzenleme bulunmaktadır. Bunlar sırasıyla, “Yerli türlerin çeşitliliğinin korunması” ve “Devletin, organik tarım ve hayvancılık yöntemlerini teşvik etmesi”dir.

1.2. Yasama

1.2.1. Milletvekilliğiyle Bağdaşmayan İşler

MİLLETVEKİLLİĞİ İLE BAĞDAŞMAYAN İŞLER (TASLAK METİN)

Madde 69. (1) Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri, devlet ve diğer kamu tüzelkişilerinde ve bunlara bağlı kuruluşlarda; devletin veya diğer kamu tüzelkişilerinin doğrudan doğruya ya da dolaylı olarak katıldığı teşebbüs ve ortaklıklarda; özel gelir kaynakları ve özel imkânları kanunla sağlanmış kamu yararına çalışan derneklerin ve devletten yardım sağlayan ve vergi muafiyeti olan vakıfların, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları ile sendikalar ve bunların üst kuruluşlarının ve katıldıkları teşebbüs veya ortaklıkların yönetim ve denetim kurullarında görev alamazlar,

vekili olamazlar, herhangi bir taahhüt işini doğrudan veya dolaylı olarak kabul edemezler, temsilcilik, arabuluculuk ve hakemlik yapamazlar.

(2) Milletvekilleri yürütme organının teklif, inha, atama veya onamasına bağlı resmî veya özel herhangi bir işle görevlendirilemezler. Bir milletvekilinin belli konuda ve altı ayı aşmamak üzere Bakanlar Kurulunca verilecek geçici bir görevi kabul etmesi, Türkiye Büyük Millet Meclisinin kararına bağlıdır.

(3) Milletvekilleri, bu sıfatlarından kaynaklanan konum ve yetkilerini kendilerine çıkar ve yarar sağlamak amacıyla kullanamaz, üçüncü kişilere doğrudan veya dolaylı ücretli iş yapamaz.

(4) Milletvekilliği ile bağdaşmayan diğer görev ve işler kanunla düzenlenir.

(5) Siyasi Parti gruplarının bildireceği en kıdemli veya en yaşlı ikişer üyesinin katılımı ile Türkiye Büyük Millet Meclisi üyelerinin uyması gereken siyasi etik ilkelerini belirlemek ve etik kurallarının ihlaline ilişkin başvuruları incelemek üzere Siyasi Etik Komisyonu kurulur. Görev ve yetkileri kanun ve Meclis İçtüzüğünde gösterilir. Komisyon, mutabakat ve aleniyet esasına göre çalışır. Mutabakat sağlanamaması durumunda raporlama yapılır. Komisyon gerekli gördüğü hallerde gizlilik kararı verebilir.

ÜYELİKLE BAĞDAŞMAYAN İŞLER (1982 ANAYASASI)

Madde 82. Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri, Devlet ve diğer kamu tüzelkişilerinde ve bunlara bağlı kuruluşlarda; Devletin veya diğer kamu tüzelkişilerinin doğrudan doğruya ya da dolaylı olarak katıldığı teşebbüs ve ortaklıklarda; özel gelir kaynakları ve özel imkânları kanunla sağlanmış kamu yararına çalışan derneklerin ve Devletten yardım sağlayan ve vergi muafiyeti olan vakıfların, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları ile sendikalar ve bunların üst kuruluşlarının ve katıldıkları teşebbüs veya ortaklıkların yönetim ve denetim kurullarında görev alamazlar, vekili olamazlar, herhangi bir taahhüt işini doğrudan veya dolaylı olarak kabul edemezler, temsilcilik ve hakemlik yapamazlar.

Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri, yürütme organının teklif, inha, atama veya onamasına bağlı resmî veya özel herhangi bir işle görevlendirilemezler. Bir üyenin belli konuda ve altı ayı aşmamak üzere Bakanlar Kurulunca verilecek geçici bir görevi kabul etmesi, Meclisin kararına bağlıdır.

Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeliği ile bağdaşmayan diğer görev ve işler kanunla düzenlenir.

Uzlaşılan metindeki milletvekilliğiyle bağdaşmayan işler, 1982 Anayasasındaki düzenleme-

nin tamamını içermektedir. 1982 Anayasasında ki düzenlemeye ilaveten iki fıkra vardır.

İlki, “milletvekillerinin bu sıfatlarından yararlanarak kendilerine çıkar ve yarar sağlamalarını ve üçüncü kişilerle ücretli iş yapmalarını yasaklayan” 3. fıkradır. İkinci yenilik ise Siyasi Etik Komisyonu kurulmasını öngören 5. fıkradır.

Kanaatimizce bu Komisyonun iyi işlemesi halinde Türk siyasi hayatına faydalı olacak ve parlamentonun saygınlığını artıracaktır.

Uzlaşılın metne göre “siyasal etik ilkelerini belirlemek ve etik kurallarının ihlaline ilişkin başvuruları incelemek”le görevli bir “Siyasi Etik Komisyonu” kurulacaktır. Kurul siyasi parti gruplarının bildireceği en kıdemli (gerekçe notuna göre kıdemden kasıt parlamentodaki kıdemdir) veya en yaşlı ikişer üyesinin katılımı ile kurulur. Kanaatimizce, meclisteki sayısal çoğunluk yerine mecliste grubu olan her partiden eşit sayıda üyenin katılması, Etik Komisyon realitesiyle uygun düşmektedir. Uzlaşılın metinde Komisyonun çalışma esaslarına ilişkin de düzenleme yapılmıştır. Buna göre Siyasi Etik Komisyonu “Mutabakat ve aleniyet esasına göre çalışır. Mutabakat sağlanamaması durumunda raporlama yapılır”.

1.2.2. Milletvekilliğinin Düşmesi

MİLLETVEKİLLİĞİNİN DÜŞMESİ (TASLAK METİN)

Madde 70. (1) İstifa eden milletvekilinin milletvekilliğinin düşmesine, istifanın geçerli olduğunun Meclis Başkanlık Divanınca tespit edilmesinden sonra, Genel Kurulca karar verilir.

(2) Milletvekilliğinin seçilmeye engel bir suçtan kesin hüküm giyme veya kısıtlanma halinde düşmesi, bu husustaki kesin mahkeme kararının Genel Kurula bildirilmesiyle gerçekleşir.

(3) Milletvekilliğiyle bağdaşmayan bir görev veya hizmeti sürdüren milletvekilinin milletvekilliğinin düşmesine, yetkili Komisyonun bu durumu tespit eden raporu üzerine Genel Kurulca üye tamsayısının salt çoğunluğunun gizli oyuyla karar verilir.

(4) Meclis çalışmalarına özürsüz veya izinsiz olarak bir ay içinde toplam beş birleşim günü katılmayan milletvekilinin milletvekilliğinin düşmesine, durumun Meclis Başkanlık Divanınca tespit edilmesi üzerine, Genel Kurulca üye tamsayısının salt çoğunluğunun gizli oyuyla karar verilir.

MİLLETVEKİLLİĞİNİN DÜŞMESİ (1982 ANAYASASI)

Madde 84. (Değişik: 23/7/1995-4121/9 md.)

İstifa eden milletvekilinin milletvekilliğinin düşmesi, istifanın geçerli olduğu Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlık Divanınca tespit edildikten sonra, Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulunca kararlaştırılır.

Milletvekilliğinin kesin hüküm giyme veya kısıtlanma halinde düşmesi, bu husustaki kesin mahkeme kararının Genel Kurula bildirilmesiyle olur.

82 nci maddeye göre milletvekilliğiyle bağdaşmayan bir görev veya hizmeti sürdürmekte ısrar eden milletvekilinin milletvekilliğinin düşmesine, yetkili Komisyonun bu durumu tespit eden raporu üzerine Genel Kurul gizli oyla karar verir.

Meclis çalışmalarına özürsüz veya izinsiz olarak bir ay içerisinde toplam beş birleşim günü katılmayan milletvekilinin milletvekilliğinin düşmesine, durumun Meclis Başkanlık Divanınca tespit edilmesi üzerine, Genel Kurulca üye tamsayısının salt çoğunluğunun oyuyla karar verilebilir.

(Beşinci fıkra mülga: 7/5/2010-5982/9 md.)

Uzlaşılın metinde çok küçük bir değişiklik olmuş; milletvekilliğiyle bağdaşmayan bir görev veya hizmeti sürdüren milletvekilinin, milletvekilliğinin düşmesine genel toplantı ve karar sayısı ile değil, üye tamsayısının salt çoğunluğuyla karar verilmesi (en az 276 milletvekili) şartı getirilmiştir. Bu madde açısından bir anayasa değişikliği yapılmasına gerek olup olmadığı da tartışılabilir.

1.2.3. Görüşmelerin Açıklığı ve Yayınlanması

GÖRÜŞMELERİN AÇIKLIĞI VE YAYINLANMASI (TASLAK METİN)

Madde 78. (1) Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulundaki görüşmeler açıktır ve tutanak dergisinde tam olarak yayımlanır.

(2) Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tamsayısının salt çoğunluğuyla kapalı oturum yapabilir. Bu oturumlardaki görüşmelerin yayımı Meclisin kararına bağlıdır.

(3) Meclisteki açık görüşmelerin canlı ve her türlü araçla yayımı esastır. Türkiye Radyo Televizyon Kurumunun bir kanalı bu iş için tahsis edilir.

GÖRÜŞMELERİN AÇIKLIĞI VE YAYIMLANMASI (1982 ANAYASASI)

Madde 97. Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulundaki görüşmeler açıktır ve tutanak dergisinde tam olarak yayımlanır.

Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzük hükümlerine göre

kapalı oturumlar yapabilir, bu oturumlardaki görüşmelerin yayımı Türkiye Büyük Millet Meclisi kararına bağlıdır. Meclisteki açık görüşmelerin, o oturumdaki Başkanlık Divanının teklifi üzerine Meclisce başkaca bir karar alınmadıkça, her türlü vasıta ile yayımı serbesttir.

Uzlaşılın metinle 1982 Anayasasından farklı olarak görüşmelerin açıklığı kuralı daha da genişletilerek, kapalı oturum istisnası üye tamsayısının salt çoğunluğunun kararına bağlanarak oldukça daraltılmıştır.

Görüşmelerin canlı ve her türlü araçla yayımı ile Türkiye Radyo Televizyon Kurumunun bir kanalının bu iş için tahsis edileceği hüküm altına alınmıştır.

Uzlaşılın metinde bahsedilen bir kanal tahsisi TBMM genel kurulu toplantıda olduğu her an canlı yayın yapacak olan bir kanaldır. Bu halile günümüzdeki düzenlemeden oldukça farklıdır ve TBMM'den canlı yayın yapılma kuralı Anayasal hüviyet kazanmaktadır.

1.3. İdare ve Kamu Hizmetleri

1.3.1. Yükseköğretim Düzenleme Kurulu

YÜKSEKÖĞRETİM DÜZENLEME KURULU (TASLAK METİN)

Madde 106. (1) Yükseköğretim Düzenleme Kurulu, bilimsel ve akademik özgürlük, akademik ve kurumsal özerklik, şeffaflık, hesap verebilirlik ve katılımcılık ilkelelerini esas alarak; ülkenin yükseköğretim ihtiyaçları konusunda planlama yapar ve görüş bildirir; yükseköğretim kurumları arasında eşgüdümü sağlar; yükseköğretim kurumlarıyla toplumun çeşitli kesimleri arasında işbirliğini teşvik eder ve niteliği artırıcı önlemler alır; üniversite, fakülte, yüksekokul ve enstitülerin kuruluşları ile programların açılması ve kapatılmasına ilişkin ölçütleri üniversitelerin görüşlerini alarak belirler ve yükseköğretimde değerlendirme ile görevli kurumun raporları çerçevesinde kararlar alır; yabancı yükseköğretim kurumlarından alınan diplomaların ve akademik unvanların denkliğini tanıır; yeni üniversitelerin kurulması ile yükseköğretime ilişkin düzenlemeler konusunda görüş bildirir; yükseköğretim kurumlarının öğretim elemanı kadroları ve öğrenci kontenjanları ile ilgili temel ölçütleri belirler; yükseköğretim kurumlarının faaliyetlerini değerlendirir ve gerekli tedbirleri alır.

(2) Kurul, yükseköğretim kurumlarının faaliyetlerini ve görevlerini yerine getirmek üzere planlar, düzenler ve denetler.

(3) Kurul, on beş üyeden oluşur. Kurulun dokuz üyesi, yükseköğretim kurumlarının kadrolarında bulunan öğretim elemanları tarafından profesör unvanına sahip öğretim üyeleri arasından seçilir. Öğretim elemanları tarafından yapılacak seçimlerde her öğretim elemanı bir adaya oy verir. Kurulun altı üyesi, Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından üye tamsayısının beşte üçü ile seçilir. (4) Kurulun teşkilatı, görevleri, yetkileri, çalışma esasları ve üyelerinin seçimine ilişkin diğer hususlar kanunla düzenlenir.

YÜKSEKÖĞRETİM KURUMLARI VE ÜST KURULUŞLARI (1982 ANAYASASI)

1. Yükseköğretim kurumları

Madde 130. Çağdaş eğitim-öğretim esaslarına dayanan bir düzen içinde milletin ve ülkenin ihtiyaçlarına uygun insan gücü yetiştirmek amacı ile; ortaöğretime dayalı çeşitli düzeylerde eğitim-öğretim, bilimsel araştırma, yayın ve danışmanlık yapmak, ülkeye ve insanlığa hizmet etmek üzere çeşitli birimlerden oluşan kamu tüzelkişiliğine ve bilimsel özerkliğe sahip üniversiteler Devlet tarafından kanunla kurulur.

Kanunda gösterilen usul ve esaslara göre, kazanç amacına yönelik olmamak şartı ile vakıflar tarafından, Devletin gözetim ve denetimine tâbi yükseköğretim kurumları kurulabilir.

Kanun, üniversitelerin ülke sathına dengeli bir biçimde yayılmasını gözetir.

Üniversiteler ile öğretim üyeleri ve yardımcıları serbestçe her türlü bilimsel araştırma ve yayında bulunabilirler. Ancak, bu yetki, Devletin varlığı ve bağımsızlığı ve milletin ve ülkenin bütünlüğü ve bölünmezliği aleyhinde faaliyette bulunma serbestliği vermez.

Üniversiteler ve bunlara bağlı birimler, Devletin gözetimi ve denetimi altında olup, güvenlik hizmetleri Devletçe sağlanır.

Kanunun belirlediği usul ve esaslara göre; rektörler Cumhurbaşkanınca, dekanlar ise Yükseköğretim Kurulunca seçilir ve atanır.

Üniversite yönetim ve denetim organları ile öğretim elemanları; Yükseköğretim Kurulunun veya üniversitelerin yetkili organlarının dışında kalan makamlarca her ne suretle olursa olsun görevlerinden uzaklaştırılmazlar.

Üniversitelerin hazırladığı bütçeler; Yükseköğretim Kurulunca tetkik ve onaylandıktan sonra Millî Eğitim Bakanlığına sunulur ve (Değişik ibare: 29.10.2005-5428/1 md.) merkezi yönetim bütçesinin bağlı olduğu esaslara uygun olarak işleme tâbi tutularak yürürlüğe konulur ve denetlenir.

Yükseköğretim kurumlarının kuruluş ve organları ile işleyişleri ve bunların seçimleri, görev, yetki ve sorumlulukları üniversiteler üzerinde Devletin gözetim ve de-

netim hakkını kullanma usulleri, öğretim elemanlarının görevleri, unvanları, atama, yükselme ve emeklilikleri, öğretim elemanı yetiştirme, üniversitelerin ve öğretim elemanlarının kamu kuruluşları ve diğer kurumlar ile ilişkileri, öğretim düzeyleri ve süreleri, yükseköğretime giriş, devam ve alınacak harçlar, Devletin yapacağı yardımlar ile ilgili ilkeler, disiplin ve ceza işleri, mali işler, özlük hakları, öğretim elemanlarının uyacakları koşullar, üniversitelerarası ihtiyaçlara göre öğretim elemanlarının görevlendirilmesi, öğrenimin ve öğretimin hürriyet ve teminat içinde ve çağdaş bilim ve teknoloji gereklerine göre yürütülmesi, Yükseköğretim Kuruluna ve üniversitelere Devletin sağladığı mali kaynakların kullanılması kanunla düzenlenir.

Vakıflar tarafından kurulan yükseköğretim kurumları, malî ve idarî konuları dışındaki akademik çalışmaları, öğretim elemanlarının sağlanması ve güvenlik yönlerinden, Devlet eliyle kurulan yükseköğretim kurumları için Anayasada belirtilen hükümlere tâbidir.

2. Yükseköğretim üst kuruluşları

Madde 131. Yükseköğretim kurumlarının öğretimini planlamak, düzenlemek, yönetmek, denetlemek, yükseköğretim kurumlarındaki eğitim-öğretim ve bilimsel araştırma faaliyetlerini yönlendirmek, bu kurumların kanunda belirtilen amaç ve ilkeler doğrultusunda kurulmasını, geliştirilmesini ve üniversitelere tahsis edilen kaynakların etkili bir biçimde kullanılmasını sağlamak ve öğretim elemanlarının yetiştirilmesi için planlama yapmak maksadı ile Yükseköğretim Kurulu kurulur.

(Değişik fıkra: 7.5.2004-5170/8 md.) Yükseköğretim Kurulu, üniversiteler ve Bakanlar Kurulunca seçilen ve sayıları, nitelikleri, seçilme usulleri kanunla belirlenen adaylar arasından rektörlük ve öğretim üyeliğinde başarılı hizmet yapmış profesörlere öncelik vermek sureti ile Cumhurbaşkanınca atanan üyeler ve Cumhurbaşkanınca doğrudan doğruya seçilen üyelere kurulur. Kurulun teşkilatı, görev, yetki, sorumluluğu ve çalışma esasları kanunla düzenlenir.

3. Yükseköğretim kurumlarından özel hükümlere tâbi olanlar

Madde 132. Türk Silahlı Kuvvetleri ve emniyet teşkilatına bağlı yükseköğretim kurumları özel kanunlarının hükümlerine tâbidir.

1982 Anayasasının en çok tartışılan kurumlarından biri de YÖK olmuştur. Uzlaşılabilir metin ilk olarak Kurulun çalışma ilkelerini belirtmiştir. Bu ilkeler şunlardır:

- Bilimsel ve akademik özgürlük
- Akademik ve kurumsal özerklik

- Şeffaflık
- Hesap verebilirlik
- Katılımcılık
- Metinle daha sonra kurulun amaç ve faaliyet alanları düzenlenmiştir. Buna göre:
- Ülkenin yükseköğretim ihtiyaçları konusunda planlama yapmak ve görüş bildirmek,
- Yükseköğretim kurumları arasında eşgüdümü sağlamak,
- Yükseköğretim kurumlarıyla toplumun çeşitli kesimleri arasında işbirliğini teşvik etmek (gerekçe notunda toplumun çeşitli kesimleri kavramından sivil toplumun anlaşılması gerektiği belirtilmiştir),
- Niteliği artırıcı önlemler almak,
- Üniversite, fakülte, yüksekokul ve enstitülerin kuruluşları ile programların açılması ve kapatılmasına ilişkin ölçütleri üniversitelerin görüşlerini alarak belirlemek,
- Yükseköğretimde değerlendirme ile görevli kurumun raporları çerçevesinde kararlar almak,
- Yabancı yükseköğretim kurumlarından alınan diplomaların ve akademik unvanların denkliğini tanımak,
- Yeni üniversitelerin kurulması ile yükseköğretime ilişkin düzenlemeler konusunda görüş bildirmek,
- Yükseköğretim kurumlarının öğretim elemanı kadroları ve öğrenci kontenjanları ile ilgili temel ölçütleri belirlemek,
- Yükseköğretim kurumlarının faaliyetlerini değerlendirmek,
- Yükseköğretim kurumlarının faaliyetlerini ve görevlerini yerine getirmek üzere planlamak, düzenlemek ve denetlemek.

Komisyon yükseköğretim denetleme kurulumdaki çoğulculuğu sağlamak için de tedbir almıştır. Buna göre, 15 üyeden oluşan kurulun 9 üyesi yükseköğretim kurumlarının kadrolarında bulunan öğretim elemanları tarafından profesör unvanına sahip öğretim üyeleri arasından seçilir. Kalan 6 üye ise TBMM tarafından üye tamsayısının 3/5'i (330 milletvekili) tarafından seçilir.

Komisyonun önerisi olan Yükseköğretim Düzenleme Kurulu, mevcut YÖK modelinde olduğu gibi üniversiteler üzerinde çok geniş yetkilere sahip bir yönetim ve denetim organı olmaktan ziyade, üniversitelerin bilimsel, mali ve idari özerkliğine dokunmayan bir planlama ve eşgüdüm organı olarak öngörülmüştür.

1.4. Yargı

1.4.1. Mahkemelerin Bağımsızlığı ve Tarafsızlığı

MAHKEMELERİN BAĞIMSIZLIĞI VE TARAFSIZLIĞI (TASLAK METİN)

Madde 112. (1) Hâkimler, görevlerinde bağımsız ve tarafsızdırlar; Anayasaya, kanuna ve hukuka uygun olarak vicdani kanaatlerine göre hüküm verir. Hâkimler mesleğin etik kurallarına uyarlar.

(2) Hiçbir organ, makam, merci veya kişi, yargı yetkisinin kullanılmasında mahkemelere ve hâkimlere hiçbir şekilde emir ve talimat veremez; genelge gönderemez; tavsiye ve telkinde bulunamaz. Görülmekte olan bir davayı etkilemek amacıyla, münhasıran yargı yetkisinin kullanılması ile ilgili yasama denetimi yollarına başvurulamaz.

(3) Devlet organları, mahkeme kararlarına uymak zorundadır. Bu organlar, mahkeme kararlarını değiştiremez ve bunların yerine getirilmesini geciktiremez.

(4) Mahkemelerin kuruluşu, görev ve yetkileri, işleyişi ve yargılama usulleri kanunla düzenlenir.

MAHKEMELERİN BAĞIMSIZLIĞI (1982 ANAYASASI)

Madde 138. Hâkimler, görevlerinde bağımsızdırlar; Anayasaya, kanuna ve hukuka uygun olarak vicdanî kanaatlerine göre hüküm verirler.

Hiçbir organ, makam, merci veya kişi, yargı yetkisinin kullanılmasında mahkemelere ve hâkimlere emir ve talimat veremez; genelge gönderemez; tavsiye ve telkinde bulunamaz.

Görülmekte olan bir dava hakkında Yasama Meclisinde yargı yetkisinin kullanılması ile ilgili soru sorulamaz, görüşme yapılamaz veya herhangi bir beyanda bulunulamaz.

Yasama ve yürütme organları ile idare, mahkeme kararlarına uymak zorundadır; bu organlar ve idare, mahkeme kararlarını hiçbir suretle değiştiremez ve bunların yerine getirilmesini geciktiremez.

Uzlaşılın metnin, 1982 Anayasasındaki düzenlemeden esas yönünden bir farkı olmamakla beraber, yargı bağımsızlığını vurgulamaya yönelik bazı ifade farklılıkları içerdiğini söyleyebiliriz.

1.4.2. Hâkimlik Mesleği ve Teminatı

HÂKİMLİK MESLEĞİ VE TEMİNATI (TASLAK METİN)

Madde 114. (1) Hâkimler azlolunamaz, kendileri istemedikçe altmış yedi yaşını bitirmeden emekli edilemez; bir mahkemenin veya kadronun kaldırılması sebebiyle de olsa, aylık, ödenek ve diğer özlük haklarından mahrum bırakılamaz. Meslekten çıkarılmayı gerektiren bir suçtan dolayı hüküm giymiş olanlar veya sağlık bakımından görevini yerine getiremeyeceği kesin olarak anlaşılanlar hakkında kanundaki istisnalar saklıdır.

(2) Hâkimler kanunda açıkça belirtilen haller dışında resmi ve özel hiçbir görev alamazlar.

(3) Hâkimlerin nitelikleri, mesleğe kabul şartları, atanmaları, özlük hakları, görevlerinin ve görev yerlerinin geçici veya sürekli olarak değiştirilmesi, haklarında disiplin kovuşturması açılması ve disiplin cezası verilmesi, görevleriyle ilgili veya görevleri sırasında işledikleri suçlarından dolayı soruşturma yapılması ve yargılanmalarına karar verilmesi, meslekten çıkarmayı gerektiren suçluluk halleri ve meslek içi eğitimleri ile diğer özlük işleri yargı bağımsızlığı ve hâkimlik teminatı esaslarına uygun olarak kanunla düzenlenir.

(4) Hâkimler adli ve idari yargı hâkimleri olarak görev yapar.

HÂKİMLİK VE SAVCILIK TEMİNATI (1982 ANAYASASI)

Madde 139. Hâkimler ve savcılar azlolunamaz, kendileri istemedikçe Anayasada gösterilen yaştan önce emekliye ayrılamaz; bir mahkemenin veya kadronun kaldırılması sebebiyle de olsa, aylık, ödenek ve diğer özlük haklarından yoksun kılınamaz.

Meslekten çıkarılmayı gerektiren bir suçtan dolayı hüküm giymiş olanlar, görevini sağlık bakımından yerine getiremeyeceği kesin olarak anlaşılanlar veya meslekte kalmalarının uygun olmadığına karar verilenler hakkında kanundaki istisnalar saklıdır.

Hâkimlik ve savcılık mesleği

Madde 140. Hâkimler ve savcılar adli ve idari yargı hâkim ve savcılar olarak görev yaparlar. Bu görevler meslekten hâkim ve savcılar eliyle yürütülür.

Hâkimler, mahkemelerin bağımsızlığı ve hâkimlik teminatı esaslarına göre görev ifa ederler.

Hâkim ve savcılarının nitelikleri, atanmaları, hakları ve ödevleri, aylık ve ödenekleri, meslekte ilerlemeleri, görevlerinin ve görev yerlerinin geçici veya sürekli olarak değiştirilmesi, haklarında disiplin kovuşturması açılması ve disiplin cezası verilmesi, görevleriyle ilgili veya görevleri sırasında işledikleri suçlarından dolayı soruşturma yapılması ve yargılanmalarına karar verilmesi, meslekten çıkarmayı gerektiren suçluluk veya yeter-

sizlik halleri ve meslek içi eğitimleri ile diğer özlük işleri mahkemelerin bağımsızlığı ve hâkimlik teminatı esaslarına göre kanunla düzenlenir.

Hâkimler ve savcılar altmışbeş yaşını bitirinceye kadar hizmet görürler; Askerî hâkimlerin yaş haddi, yükselme ve emeklilikleri kanunda gösterilir.

Hâkimler ve savcılar, kanunda belirtilenlerden başka, resmî ve özel hiçbir görev alamazlar.

Hâkimler ve savcılar idarî görevleri yönünden Adalet Bakanlığına bağlıdırlar.

Hâkim ve savcı olup da adalet hizmetindeki idarî görevlerde çalışanlar, hâkimler ve savcılar hakkındaki hükümlere tâbidirler. Bunlar, hâkimler ve savcılara ait esaslar dairesinde sınıflandırılır ve derecelendirilirler, hâkimlere ve savcılara tanınan her türlü haklardan yararlanırlar.

Uzlaşılın metinle, 1982 Anayasasındaki düzenleme neredeyse aynıdır. Farklı olarak, ortalama yaşam süresinin artması sonucu emeklilik yaşı 65'ten 67'ye çıkarılmıştır. Ayrıca farklardan bir diğeri hâkimlik teminatı ile savcılık teminatının ayrı maddeler halinde düzenlenmesidir. Her ne kadar savcılık mesleği ve teminatı maddesi direkt hâkimlik teminatına gönderme yapsa da kanaatimizce ayrı maddeler halinde düzenlenmesinden maksat iddia makamı ile yargılama yapan makamı ayırmaktır.

1.4.3. Savcılık Mesleği ve Teminatı

SAVCILIK MESLEĞİ VE TEMİNATI (TASLAK METİN)

Madde 115. (1) Savcılar, adli görevlerinde hâkimlik teminatına tabidir.

(2) Savcılar idari görevleri bakımından Adalet Bakanlığı'na bağlıdır.

HÂKİMLİK VE SAVCILIK TEMİNATI (1982 ANAYASASI)

Madde 139. Hâkimler ve savcılar azlolanamaz, kendileri istemedikçe Anayasada gösterilen yaştan önce emekliye ayrılamaz; bir mahkemenin veya kadronun kaldırılması sebebiyle de olsa, aylık, ödenek ve diğer özlük haklarından yoksun kılınamaz.

Meslekten çıkarılmayı gerektiren bir suçtan dolayı hüküm giymiş olanlar, görevini sağlık bakımından yerine getiremeyeceği kesin olarak anlaşılanlar veya meslekte kalmalarının uygun olmadığına karar verilenler hakkında kanundaki istisnalar saklıdır.

Hâkimlik ve savcılık mesleği

Madde 140. Hâkimler ve savcılar adli ve idarî yargı hâ-

kim ve savcılar olarak görev yaparlar. Bu görevler meslekten hâkim ve savcılar eliyle yürütülür.

Hâkimler, mahkemelerin bağımsızlığı ve hâkimlik teminatı esaslarına göre görev ifa ederler.

Hâkim ve savcılarının nitelikleri, atanmaları, hakları ve ödevleri, aylık ve ödenekleri, meslekte ilerlemeleri, görevlerinin ve görev yerlerinin geçici veya sürekli olarak değiştirilmesi, haklarında disiplin kovuşturması açılması ve disiplin cezası verilmesi, görevleriyle ilgili veya görevleri sırasında işledikleri suçlarından dolayı soruşturma yapılması ve yargılanmalarına karar verilmesi, meslekten çıkarmayı gerektiren suçluluk veya yetersizlik halleri ve meslek içi eğitimleri ile diğer özlük işleri mahkemelerin bağımsızlığı ve hâkimlik teminatı esaslarına göre kanunla düzenlenir. Hâkimler ve savcılar altmışbeş yaşını bitirinceye kadar hizmet görürler; Askerî hâkimlerin yaş haddi, yükselme ve emeklilikleri kanunda gösterilir.

Hâkimler ve savcılar, kanunda belirtilenlerden başka, resmî ve özel hiçbir görev alamazlar.

Hâkimler ve savcılar idarî görevleri yönünden Adalet Bakanlığına bağlıdırlar.

Hâkim ve savcı olup da adalet hizmetindeki idarî görevlerde çalışanlar, hâkimler ve savcılar hakkındaki hükümlere tâbidirler. Bunlar, hâkimler ve savcılara ait esaslar dairesinde sınıflandırılır ve derecelendirilirler, hâkimlere ve savcılara tanınan her türlü haklardan yararlanırlar.

Uzlaşılın madde metni herhangi bir yenilik getirmemekte yalnızca hâkimlik mesleği ile savcılık mesleğine ilişkin maddelerin ayrı ayrı kaleme alındığı görülmektedir. Ayrı maddeler halinde düzenlenmiş olsa da savcılık mesleğine ilişkin madde hâkimlik teminatına gönderme yapmaktadır.

1.4.4. Adalet Hizmetlerinin Denetimi

ADALET HİZMETLERİNİN DENETİMİ (TASLAK METİN)

Madde 119. (1) Adalet hizmetlerinin denetimi Adalet Bakanlığı tarafından yapılır. Buna ilişkin usul ve esaslar kanunla düzenlenir.

ADALET HİZMETLERİNİN DENETİMİ (1982 ANAYASASI)

Madde 144. (Değişik: 7/5/2010-5982/14 md.)

Adalet hizmetleri ile savcılarının idarî görevleri yönünden Adalet Bakanlığınca denetimi, adalet müfettişleri ile hâkim ve savcı mesleğinden olan iç denetçiler; araştırma, inceleme ve soruşturma işlemleri ise adalet müfettişleri eliyle yapılır. Buna ilişkin usul ve esaslar kanunla düzenlenir.

Uzlaşılın metinle, madde metni oldukça kısalarak kanunun düzenleme yapacağı alan genişletilmiştir.

1.4.5. Uyuşmazlık Mahkemesi

UYUŞMAZLIK MAHKEMESİ (TASLAK METİN)

Madde 120. (1) Uyuşmazlık Mahkemesi adli ve idarî yargı mercileri arasındaki görev ve hüküm uyuşmazlıklarını kesin olarak çözmeye yetkilidir.

(2) Uyuşmazlık Mahkemesinin kuruluşu, üyelerinin nitelikleri ve seçimleri ile işleyişi kanunla düzenlenir. Mahkeme, kendi üyeleri arasından bir kişiyi iki yıllığına salt çoğunlukla başkan seçer.

UYUŞMAZLIK MAHKEMESİ (1982 ANAYASASI)

Madde 158. Uyuşmazlık Mahkemesi, adli, idarî ve askerî yargı mercileri arasındaki görev ve hüküm uyuşmazlıklarını kesin olarak çözümlenmeye yetkilidir.

Uyuşmazlık Mahkemesinin kuruluşu, üyelerinin nitelikleri ve seçimleri ile işleyişi kanunla düzenlenir. Bu mahkemenin Başkanlığını Anayasa Mahkemesince, kendi üyeleri arasından görevlendirilen üye yapar.

Diğer mahkemelerle, Anayasa Mahkemesi arasındaki görev uyuşmazlıklarında, Anayasa Mahkemesinin kararı esas alınır.

Uyuşmazlık mahkemesinin çözmekle yetkili olduğu yargı yollarından askeri yargı mercileri ile diğer yargı yolları arasındaki uyuşmazlıkları çözüme görevi uzlaşarak kaldırılmıştır. Her ne kadar askeri yargı konusunda bir ittifak yoksa da (MHP ile CHP sistemin devamından yana) askeri yüksek yargının kaldırılması konusunda ittifak vardır. Başka bir anlatımla CHP ve MHP'nin önerilerinde de askeri yargının temyiz merci olarak sivil mahkemeler tercih edilmiştir.

1.4.6. (Anayasa Mahkemesi) Üyelerin Görev Süresi ve Üyelik Sona Ermesi

ÜYELERİN GÖREV SÜRESİ VE ÜYELİĞİN SONA ERMESİ (TASLAK METİN)

Madde 121. (1) Anayasa Mahkemesi üyeleri bir defaya mahsus olmak üzere ve dokuz yıl için seçilirler. Altmış-yedi yaşını dolduran üyeler emekliye ayrılırlar.

(2) Anayasa Mahkemesi üyeliği, bir üyenin hâkimlik mesleğinden çıkarılmayı gerektiren bir suçtan dolayı hüküm giymesi halinde kendiliğinden; görevini sağlık bakımından yerine getiremeyeceğinin kesin olarak anlaşılması halinde ise, Anayasa Mahkemesi üye tamsayısının üçte iki çoğunluğunun kararı ile sona erer.

ÜYELERİN GÖREV SÜRESİ VE ÜYELİĞİN SONA ERMESİ (1982 ANAYASASI)

Madde 147. (Değişik fıkra: 7/5/2010-5982/17 md.) Anayasa Mahkemesi üyeleri oniki yıl için seçilirler. Bir kimse iki defa Anayasa Mahkemesi üyesi seçilemez. Anayasa Mahkemesi üyeleri altmışbeş yaşını doldurunca emekliye ayrılırlar. Zorunlu emeklilik yaşından önce görev süresi dolan üyelerin başka bir görevde çalışmaları ve özlük işleri kanunla düzenlenir.

Anayasa Mahkemesi üyeliği, bir üyenin hâkimlik mesleğinden çıkarılmayı gerektiren bir suçtan dolayı hüküm giymesi halinde kendiliğinden; görevini sağlık bakımından yerine getiremeyeceğinin kesin olarak anlaşılması halinde de, Anayasa Mahkemesi üye tamsayısının salt çoğunluğunun kararı ile sona erer.

Uzlaşılan metinle Anayasa Mahkemesi üyeliği 9 yıla indirilmiştir. Ayrıca 65 olan emeklilik yaşı da 67'ye çıkarılmıştır.

1.4.7. Anayasa Mahkemesi Kararları

ANAYASA MAHKEMESİ KARARLARI (TASLAK METİN)

Madde 127. (1) Anayasa Mahkemesinin kararları kesin-dir. Bu kararlar, gerekçesi yazılmadan hiçbir surette açıklanamaz. Mahkemenin kararları derhal Resmî Gazetede yayınlanır.

(2) Anayasa Mahkemesi, iptal davasına konu olan hükmün uygulanması halinde telafisi imkânsız bir zararın ortaya çıkması ve Anayasa aykırılığı konusunda güçlü bir kanaatin bulunması durumunda talep üzerine yürürlüğün durdurulması kararını üyelerin beşte üç çoğunluğu ile verilebilir.

(3) Anayasa Mahkemesinin iptal ettiği hükümler gerekçeli kararın Resmî Gazetede yayımlandığı tarihte yürürlükten kalkar. Anayasa Mahkemesi iptal hükmünün yürürlüğe gireceği tarihi, gerekli durumlarda ayrıca kararlaştırabilir. Bu tarih, kararın Resmî Gazetede yayımlandığı günden başlayarak bir yılı geçemez.

(4) Anayasa Mahkemesi, verdiği kararlarla, kanun koyucu gibi hareketle, yeni bir uygulamaya yol açacak biçimde hüküm tesis edemez.

(5) İptal kararları geriye yürümez.

(6) İptal kararının yürürlüğe girişinin ertelendiği durumlarda, Türkiye Büyük Millet Meclisi, iptal kararının ortaya çıkardığı hukuki boşluğu dolduracak kanun tasarı veya teklifini öncelikle görüşüp kanunlaştırır.

(7) Anayasa Mahkemesi kararları, yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını, gerçek ve tüzel kişileri bağlar.

ANAYASA MAHKEMESİNİN KARARLARI (1982 ANAYASASI)

Madde 153. Anayasa Mahkemesinin kararları kesindir. İptal kararları gerekçesi yazılmadan açıklanamaz.

Anayasa Mahkemesi bir kanun veya kanun hükmünde kararnamenin tamamını veya bir hükmünü iptal ederken, kanun koyucu gibi hareketle, yeni bir uygulamaya yol açacak biçimde hüküm tesis edemez.

Kanun, kanun hükmünde kararname veya Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü ya da bunların hükümleri, iptal kararlarının Resmî Gazetede yayımlandığı tarihte yürürlükten kalkar. Gereken hallerde Anayasa Mahkemesi iptal hükmünün yürürlüğe gireceği tarihi ayrıca kararlaştırabilir. Bu tarih, kararın Resmî Gazetede yayımlandığı günden başlayarak bir yılı geçemez.

İptal kararının yürürlüğe girişinin ertelendiği durumlarda, Türkiye Büyük Millet Meclisi, iptal kararının ortaya çıkardığı hukukî boşluğu dolduracak kanun tasarısı veya teklifini öncelikle görüşüp karara bağlar.

İptal kararları geriye yürümez.

Anayasa Mahkemesi kararları Resmî Gazetede hemen yayımlanır ve yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını, gerçek ve tüzel kişileri bağlar.

Anayasa Mahkemesinin kararlarına ilişkin madde de yargı bölümündeki diğer maddeler gibi 1982 Anayasasıyla oldukça benzer bir hükümdür. Bu madde bakımından iki farklılık göze çarpmaktadır.

- 1982 Anayasası 153. maddesinde her ne kadar “Bu kararlar gerekçesi olmadan açıklanamaz” hükmü yer alsada mahkeme gerekçesiz olarak yayımlanmaktadır. Uzlaşılan metinle bu problem çözülmeye çalışılmış, “Gerekçesi yazılmadan hiçbir surette açıklanamaz” hükmüne yer verilmiştir.
- Anayasa Mahkemesi uygulamada hukuka aykırı olarak idari yargıda uygulanan “yürürlüğü durdurma” kararı verebilmektedir. Uzlaşılan metin fiili durumu hukuka uygun hale getirerek mahkemeye yürürlüğün durdurulması kararı verme yetkisi tanımıştır.

1.4.8. Anayasa Şikâyeti

ANAYASA ŞİKÂYETİ (TASLAK METİN)

Madde 127. (1) Herkes anayasada düzenlenen kişi hakları, siyasal haklar ve devlete olumlu edim yüklemeyen sosyal hak ve özgürlüklerinin kamu gücü tarafından ihlal edildiği iddiasıyla Anayasa Mahkemesine anayasa şikâyetinde bulunabilir. Başvuruda bulunabilmek için güncel ve kişisel bir hakkın ihlal edilmiş olması ve olağan kanun yollarının tüketilmiş olması şarttır. Anayasa

şikâyeti, olağan kanun yollarının tüketildiği tarihten itibaren otuz gün içinde yapılır. Anayasa şikâyetinde, kanun yolunda gözetilmesi gereken hususlarda inceleme yapılamaz. Kamu başdenetçisinin anayasa şikâyeti başvurusu ile anayasa şikâyetine ilişkin diğer usul ve esaslar kanunla düzenlenir.

(2) Seçme ve seçilme hakkına ilişkin anayasa şikâyeti başvuruları üç gün içinde yapılır. Bu başvurular hakkın kaybını önleyecek ve seçim hukukunun gerektirdiği ivedilikle sonuçlandırılır.

GÖREV VE YETKİLERİ (1982 ANAYASASI)

Madde 148. Anayasa Mahkemesi, kanunların, kanun hükmünde kararnamelerin ve Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü'nün Anayasaya şekil ve esas bakımından uygunluğunu denetler (Ek ibare: 7/5/2010-5982/18 md.) ve bireysel başvuruları karara bağlar. Anayasa değişikliklerini ise sadece şekil bakımından inceler ve denetler. Ancak, olağanüstü hallerde, sıkıyönetim ve savaş hallerinde çıkarılan kanun hükmünde kararnamelerin şekil ve esas bakımından Anayasaya aykırılığı iddiasıyla, Anayasa Mahkemesinde dava açılmaz.

Kanunların şekil bakımından denetlenmesi, son oylamanın, öngörülen çoğunlukla yapılıp yapılmadığı; Anayasa değişikliklerinde ise, teklif ve oylama çoğunluğuna ve ivedilikle görüşülemeyeceği şartına uyulup uyulmadığı hususları ile sınırlıdır. Şekil bakımından denetleme, Cumhurbaşkanınca veya Türkiye Büyük Millet Meclisi üyelerinin beşte biri tarafından istenebilir. Kanunun yayımlandığı tarihten itibaren on gün geçtikten sonra, şekil bozukluğuna dayalı iptal davası açılmaz; def'i yoluyla da ileri sürülemez.

(Ek fıkra: 7/5/2010-5982/18 md.) Herkes, Anayasada güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerinden, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi kapsamındaki herhangi birinin kamu gücü tarafından, ihlal edildiği iddiasıyla Anayasa Mahkemesine başvurabilir. Başvuruda bulunabilmek için olağan kanun yollarının tüketilmiş olması şarttır.

(Ek fıkra: 7/5/2010-5982/18 md.) Bireysel başvuruda, kanun yolunda gözetilmesi gereken hususlarda inceleme yapılamaz.

(Ek fıkra: 7/5/2010-5982/18 md.) Bireysel başvuruya ilişkin usul ve esaslar kanunla düzenlenir.

Anayasa Mahkemesi Cumhurbaşkanını, (Ek ibare: 7/5/2010-5982/18 md.) Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanını, Bakanlar Kurulu üyelerini, Anayasa Mahkemesi, Yargıtay, Danıştay, Askerî Yargıtay, Askerî Yüksek İdare Mahkemesi Başkan ve üyelerini, Başsavcılarını, Cumhuriyet Başsavcivekilini, Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu ve Sayıştay Başkan ve üyelerini görevleriyle ilgili suçlardan dolayı Yüce Divan sıfatıyla yargılar.

(Ek fıkra: 7/5/2010-5982/18 md.) Genelkurmay Başkanı, Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri Komutanları ile Jandar-

ma Genel Komutanı da görevleriyle ilgili suçlardan dolayı Yüce Divanda yargılanırlar.

Yüce Divanda, savcılık görevini Cumhuriyet Başsavcısı veya Cumhuriyet Başsavcivekili yapar.

(Değişik fıkra: 7/5/2010-5982/18 md.) Yüce Divan kararlarına karşı yeniden inceleme başvurusu yapılabilir. Genel Kurulun yeniden inceleme sonucunda verdiği kararlar kesindir.

Anayasa Mahkemesi, Anayasa ile verilen diğer görevleri de yerine getirir.

Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yolu, uzlaşılan metinde daha doğru bir tabirle “Anayasa Şikayeti” olarak isimlendirilmiştir.

Uzlaşılan metin anayasa şikayetinin kapsamını 2010 değişiklikleriyle gelen noktadan bir adım öteye taşımış ve anayasada yer alan “kişi hakları, siyasi haklar ve devlete olumlu edim yüklemeyen sosyal hak ve özgürlükler” olarak genişletmiştir. Ayrıca Kamu Başdenetçisine de anayasa şikayetine başvurma hakkı tanınmıştır.

Komisyon seçme ve seçilme hakkına ilişkin olarak da anayasa şikayeti yolunu açmış ve bu tür uyuşmazlıkların hızla çözümlenmesi gerektiği için “Seçme ve seçilme hakkına ilişkin anayasa şikâyeti başvuruları üç gün içinde yapılır. Bu başvurular hakkın kaybını önleyecek ve seçim hukukunun gerektirdiği ivedilikle sonuçlandırılır” hükmüne yer vermiştir. Önerilen bu yenilik gerçekten önemlidir. Çünkü mevcut durumda Yüksek Seçim Kurulu Kararları yargı denetimine tabi olmadığı ve yargı denetimine tabi olmayan konular da anayasa şikayeti yoluyla Anayasa Mahkemesi önüne götürülemediği için seçme ve seçilme hakkına ilişkin birçok ihlal iddiası anayasa şikayeti konusu edilememektedir.

2. 1982 ANAYASASINDA DÜZENLENMEMİŞ OLAN YENİ MADDELER

Bu maddeler 1982 Anayasasında ya hiç düzenlenmemiş ya da Komisyonun ele aldığı şekliyle düzenlenmemiş olan maddelerdir. Bir kısmına 1982 Anayasasının muhtelif hükümlerinde karşılık bulma olanağımız varken, bir kısmı tamamıyla özgündür.

2.1. Temel Haklar ve Hürriyetler

2.1.1. İnsan Onur ve Haysiyeti

İNSAN ONUR VE HAYSİYETİ (TASLAK METİN)

Madde 1. (1) İnsan onur ve haysiyeti dokunulmazdır. İnsan onur ve haysiyeti insan haklarının ve anayasal düzenin temelidir.

(2) Devlet, insan onur ve haysiyeti ile insanın maddi ve manevi varlığını geliştirme hakkına saygı duyar, bu değerleri korur ve bunların önündeki tüm engelleri kaldırır.

DEVLETİN TEMEL AMAÇ VE GÖREVLERİ (1982 ANAYASASI)

Madde 5. Devletin temel amaç ve görevleri, Türk Milletinin bağımsızlığını ve bütünlüğünü, ülkenin bölünmezliğini, Cumhuriyeti ve demokrasiyi korumak, kişilerin ve toplumun refah, huzur ve mutluluğunu sağlamak; kişinin temel hak ve hürriyetlerini, sosyal hukuk devleti ve adalet ilkeleriyle bağdaşmayacak surette sınırlayan siyasi, ekonomik ve sosyal engelleri kaldırmaya, insanın maddi ve manevi varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlamaya çalışmaktır.

Kişinin dokunulmazlığı, maddi ve manevi varlığı

Madde 17. Herkes, yaşama, maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahiptir.

Bu düzenlemeyle “insan onur ve haysiyeti” kavramı ilk kez anayasa metinlerimize girmekte ve bununla da kalmayıp anayasal düzenin temeli haline gelmektedir. Böylece 1982 Anayasasında sıkça eleştirilen bireyi değil devleti esas alan anlayış terk edilmiş olacaktır.

Maddenin 2. fıkrası ise “insan onuru ve haysiyetine” saygı gösterilmesi ve onların korunması konusunda devlete sorumluluk yüklemektedir. Maddenin 2. fıkrasında yer alan diğer bir düzenleme ise “insanın maddi ve manevi varlığını geliştirme hakkı” ve devletin bu hakka saygı göstermesi, koruması ve bu hakkın kullanımının önündeki tüm engelleri kaldırmasıdır. İnsanın maddi ve manevi varlığı geliştirmesine 1982 Anayasasının 5. ve 17. maddelerinde de yer verilmektedir. Burada farklı olarak, 1982 Anayasasında devletin amaç ve görevi, insanın maddi ve manevi varlığını geliştirmesi için “gerekli şartları hazırlamaya çalışmak” iken, taslakta maddi ve manevi varlığı geliştirme hakkına saygı duymak, bu değerleri korumak ve bu hakkın kullanılması konusundaki tüm engelleri kaldırmak olmuştur.

2.1.2. Hayat (Yaşam) Hakkı

HAYAT (YAŞAM) HAKKI (TASLAK METİN)

Madde 4. (1) Herkes hayat (yaşama) hakkına sahiptir. (2) Meşru müdafaa ve suçla mücadele esnasında kanunun cevaz verdiği durumlarda, hayat (yaşam) hakkını ortadan kaldıracak ya da tehlikeye düşürecek ölçüde güç kullanımının kesinlikle zorunlu olması hali istisnadır.

KİŞİNİN DOKUNULMAZLIĞI, MADDİ VE MANEVİ VARLIĞI (1982 ANAYASASI)

Madde 17. Herkes, yaşama, maddî ve manevî varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahiptir. Tıbbî zorunluluklar ve kanunda yazılı haller dışında, kişinin vücut bütünlüğüne dokunulamaz; rızası olmadan bilimsel ve tıbbî deneylere tâbi tutulamaz. Kimseye işkence ve eziyet yapılamaz; kimse insan haysiyetiyle bağdaşmayan bir cezaya veya muameleye tâbi tutulamaz.

Taslak metinde hayat (yaşam) hakkı müstakil bir maddede, madde başlığına da ismini vererek ayrıca kaleme alınmıştır. Maddenin 2. fıkrasında hayat hakkının istisnası düzenlenmiş ve fakat önemine binaen bu hakkı ortadan kaldıracak veya tehlikeye düşürecek ölçüde güç kullanımında “kesinlikle zorunlu olması hali” kriteri getirilmiştir.

2004 Anayasa değişiklikleriyle⁹ çıkarılan “meşru müdafaa” ve geniş anlamıyla “suçla mücadele esnası” kavramı tekrar madde metnine dahil edilmiş ve fakat bu hallerdeki güç kullanımı üst paragrafta belirttiğimiz üzere “kesinlikle zorunlu olması hali” kriterine bağlanmıştır.

2.1.3. İnsanın Maddî ve Manevî Varlığı, Bütünlüğü ve Korunması

İNSANIN MADDİ VE MANEVİ VARLIĞI, BÜTÜNLÜĞÜ VE KORUNMASI (TASLAK METİN)

Madde 5. (1) Herkes, maddî ve manevî varlığını koruma, geliştirme ve buna saygı gösterilmesini isteme hakkına sahiptir.

9. (Çıkarılan ibare: 7.5.2004-5170/3 md.): Meşrû müdafaa hali, yakalama ve tutuklama kararlarının yerine getirilmesi, bir tutuklu veya hükümlünün kaçmasının önlenmesi, bir ayaklanma veya isyanın bastırılması, sıkıyönetim veya olağanüstü hallerde yetkili merciin verdiği emirlerin uygulanması sırasında silah kullanılmasına kanunun cevaz verdiği zorunlu durumlarda meydana gelen öldürme fiilleri, 1. fıkra hükmü dışındadır.

(2) Tıbbî zorunluluklar ya da kişinin aydınlatılarak rızası alınmak şartıyla (koşuluyla), kanunda açıkça belirtilen haller dışında, bilimsel ve tıbbî deneyler dâhil, vücut bütünlüğüne dokunulamaz.

(3) İnsan bedeni (vücut bütünlüğü), organları (ve uzuvları) (doku), onur (şeref) ve haysiyetine aykırı bir şekilde metalaştırılmaz.

KİŞİNİN DOKUNULMAZLIĞI, MADDİ VE MANEVİ VARLIĞI (1982 ANAYASASI)

Madde 17. Herkes, yaşama, maddî ve manevî varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahiptir.

Tıbbî zorunluluklar ve kanunda yazılı haller dışında, kişinin vücut bütünlüğüne dokunulamaz; rızası olmadan bilimsel ve tıbbî deneylere tâbi tutulamaz.

Kimseye işkence ve eziyet yapılamaz; kimse insan haysiyetiyle bağdaşmayan bir cezaya veya muameleye tâbi tutulamaz.

(Çıkarılan ibare: 7.5.2004-5170/3 md.) Meşrû müdafaa hali, yakalama ve tutuklama kararlarının yerine getirilmesi, bir tutuklu veya hükümlünün kaçmasının önlenmesi, bir ayaklanma veya isyanın bastırılması, sıkıyönetim veya olağanüstü hallerde yetkili merciin verdiği emirlerin uygulanması sırasında silah kullanılmasına kanunun cevaz verdiği zorunlu durumlarda meydana gelen öldürme fiilleri, birinci fıkra hükmü dışındadır.

Maddenin ilk yazımında BDP tarafından önerilen “kendi kültürünü ve kimliğini koruma” da tıpkı “maddî ve manevî varlığını koruma” gibi güvence altına alınmış ve bu öneri MHP haricindeki diğer üç parti tarafından da kabul edilmişti. Fakat BDP aynı zamanda özgün bir madde olarak “Kültürel Kimlik Hakkını” önerdiği için bu maddedeki önerisini kaldırmış ve konunun özgün maddede düzenlenmesini önererek uzlaşmaya katkı sağlamıştır. BDP’nin bu önerisini kaldırması üzerine diğer partiler de zaten maddî ve manevî varlığı geliştirme hakkında mündemiç olduğunu düşündükleri kültürel haklara ilişkin önerilerini, BDP ile uyumlu olarak geri almışlardır.

Uzlaşılın metinle, tıp hukukunda bilinen adıyla aydınlatılmış onay (informed consent) anayasal olarak tanınıyor. Hastanın kendi kaderini tayin hakkı olarak da bilinen bu ilke sayesinde, hastaya yapılacak müdahale öncesinde hastanın detaylı bir şekilde bilgilendirilmesi ve olası kötü sonuçlara önceden rıza göstermiş olması sağlanıyor.

Bir diğer yenilik ise, insan onurunu merkeze alan perspektifin doğal bir sonucu olarak insan bedeni ve organlarının metalaştırılmasının engellenmesidir.

2.1.4. İşkence, İnsanlık Dışı ve Aşağılayıcı Muamele Yasağı

İŞKENCE, İNSANLIK DIŞI VE AŞAĞILAYICI MUAMELE YASAĞI (TASLAK METİN)

Madde 7. (1) İşkence, insanlık dışı ve aşağılayıcı muamele yasaktır.

(2) Hürriyetlerin (özgürlüklerin) kısıtlanması ve cezaların infazı halleri dahil olmak üzere hiç kimseye insan onur (şeref) ve haysiyetiyle bağdaşmayan bir ceza verilemez ve muamele yapılamaz.

I. KİŞİNİN DOKUNULMAZLIĞI, MADDİ VE MANEVİ VARLIĞI (1982 ANAYASASI)

Madde 17. Herkes, yaşama, maddî ve manevî varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahiptir.

Tıbbî zorunluluklar ve kanunda yazılı haller dışında, kişinin vücut bütünlüğüne dokunulamaz; rızası olmadan bilimsel ve tıbbî deneylere tâbi tutulamaz.

Kimseye işkence ve eziyet yapılamaz; kimse insan haysiyetiyle bağdaşmayan bir cezaya veya muamele-ye tâbi tutulamaz.

1982 Anayasasında yaşama hakkıyla aynı maddede (17. madde) düzenlenen kişinin dokunulmazlığı, maddî ve manevî varlığı, uzlaşılan metinde “İşkence, İnsanlık Dışı ve Aşağılayıcı Muamele Yasağı” olarak ayrı bir maddede düzenlenmiştir.

Uzlaşılan metin ile 1982 Anayasası arasında Türkiye'nin insan hakları sorunlarından birisi olan “hasta tutuklular ve hükümlüler” ile doğrudan ilgili bir nüans var. Şöyle ki uzlaşılan metnin 2. fıkrasıyla insan onur ve haysiyetiyle bağdaşmayan ceza verilememesi ve muamele yapılamamasına “hürriyetlerin kısıtlanması ve cezaların infazı halleri” de eklenmiştir. Bu değişikliğin bir neticesi olarak “hasta tutuklu ve hükümlüler” değişen şartlar neticesinde insan onur ve haysiyetiyle bağdaşmayan ceza ve muamele-ye dönüşmüş olan cezalarının yeniden gözden geçirilmesini talep edebileceklerdir.

2.1.5. Kişisel Bilgi ve Verilerin Korunması

KİŞİSEL BİLGİ VE VERİLERİN KORUNMASI (TASLAK METİN)

Madde 11. (1) Kişisel bilgi ve verilerin gizliliği esastır.

(2) Herkes, kişisel bilgi ve verilerinin korunması hakkına sahiptir. Bu hak; kişisel bilgi ve verileri konusunda bilgilendirilme, bunlara erişme, bunların düzeltilmesini veya silinmesini talep etme ve amaçları doğrultusunda kullanılıp kullanılmadığını öğrenmeyi de kapsar.

(3) Kişisel bilgi ve veriler, ancak kişinin açık rızasına veya kanunla öngörülen meşru bir sebebe dayalı olarak, ayırmıcılığa yol açmayacak şekilde toplanabilir, işlenebilir ve kullanılabilir. Kişisel bilgi ve veriler otomatik olarak toplanamaz veya işlenemez.

(4) Kişisel bilgi ve verilerin korunmasına ilişkin esas ve usuller, bu hakkın etkili olarak kullanılmasını sağlayacak şekilde kanunla düzenlenir.

A. ÖZEL HAYATIN GİZLİLİĞİ (1982 ANAYASASI)

Madde 20. Herkes, özel hayatına ve aile hayatına saygı gösterilmesini isteme hakkına sahiptir. Özel hayatın ve aile hayatının gizliliğine dokunulamaz. (Mülga cümle: 3.10.2001-4709/5 md.)

(Değişik: 3.10.2001-4709/5 md.) Millî güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlık ve genel ahlâkın korunması veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması sebeplerinden biri veya birkaçına bağlı olarak, usulüne göre verilmiş hâkim kararı olmadıkça; yine bu sebeplere bağlı olarak gecikmesinde sakınca bulunan hallerde de kanunla yetkili kılınmış merciin yazılı emri bulunmadıkça; kimsenin üstü, özel kâğıtları ve eşyası aranamaz ve bunlara el konulamaz. Yetkili merciin kararı yirmidört saat içinde görevli hâkimin onayına sunulur. Hâkim, kararını el koymadan itibaren kırksekiz saat içinde açıklar; aksi halde, el koyma kendiliğinden kalkar.

(Ek fıkra: 7.5.2010-5982/2 md.) Herkes, kendisiyle ilgili kişisel verilerin korunmasını isteme hakkına sahiptir. Bu hak; kişinin kendisiyle ilgili kişisel veriler hakkında bilgilendirilme, bu verilere erişme, bunların düzeltilmesini veya silinmesini talep etme ve amaçları doğrultusunda kullanılıp kullanılmadığını öğrenmeyi de kapsar. Kişisel veriler, ancak kanunda öngörülen hallerde veya kişinin açık rızasıyla işlenebilir. Kişisel verilerin korunmasına ilişkin esas ve usuller kanunla düzenlenir.

Türkiye'nin kadim problemlerinden birisi de “fişleme” olarak tabir edilen, kişilere ait bilgi ve verilerin onların rızası olmaksızın aleyhlerinde kullanılmasıdır. Anayasa Uzlaşma Komisyonu 1982 Anayasasının 20. maddesine 2010 değişiklikleriyle

eklenen fıkrayı yeni anayasada ayrı bir madde başlığı altında ele almayı uygun bulmuştur.

Uzlaşılan metin ile ilk olarak “Kişisel bilgi ve verilerin gizliliği esastır” ilkesi getirilmiştir. 1982 Anayasasında kişisel verilerin korunması bir hak olarak tanımlanırken, metin hayatın olağan akışında kişisel bilgi ve verilerin gizliliğinin kural olduğunu hüküm altına almıştır.

Kişisel bilgi ve verilerin “ayrımcılığa yol açmayacak şekilde toplanabilmesi işlenebilmesi ve kullanılabilmesi” hüküm altına alınmış ve kişisel bilgi ve verilerin “otomatik olarak toplanması veya işlenmesi” yasaklanmıştır.

2.1.6. Sağlık Hakkı

SAĞLIK HAKKI (TASLAK METİN)

- Madde 33.** (1) Herkes sağlık hakkına sahiptir.
 (2) Hiç kimse temel sağlık hizmetlerinden yoksun bırakılamaz.
 (3) Hasta hakları dâhil sağlık hakkının esasları, yaşam hakkı ile sağlığın korunması da gözetilerek, kanunla düzenlenir.
 (4) Her kadın üreme sağlığı ve doğurganlık hakları konusunda ücretsiz hizmet alma hakkına sahiptir.
 (5) Devlet sağlık hakkının gerçekleşmesi için gerekli her türlü tedbiri almakla yükümlüdür. Devlet, sağlık alanındaki görevini, kamu ve özel kesimlerdeki sağlık ve sosyal kuruluşlardan yararlanmak suretiyle etkili bir sağlık hizmeti ağı kurarak, onları denetleyerek yerine getirir.

SAĞLIK HİZMETLERİ VE ÇEVRENİN KORUNMASI (1982 ANAYASASI)

Madde 56. Herkes, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir.
 Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek Devletin ve vatandaşların ödevidir.
 Devlet, herkesin hayatını, beden ve ruh sağlığı içinde sürdürmesini sağlamak; insan ve madde gücünde tasarruf ve verimi artırarak, işbirliğini gerçekleştirmek amacıyla sağlık kuruluşlarını tek elden planlayıp hizmet vermesini düzenler.
 Devlet, bu görevini kamu ve özel kesimlerdeki sağlık ve sosyal kurumlarından yararlanarak, onları denetleyerek yerine getirir.
 Sağlık hizmetlerinin yaygın bir şekilde yerine getirilmesi için kanunla genel sağlık sigortası kurulabilir.

Uzlaşılan metinle ayrı bir “sağlık hakkı” tanınmakta ve bu hak müstakil bir maddede

düzenlenmektedir. Herkesin sağlık hakkına sahip olduğu belirtildikten sonra “Hiç kimse temel sağlık hizmetlerinden yoksun bırakılamaz” denilerek bu hakkın etkili biçimde kullanılması konusunda devlet sorumlu tutulmuştur.

Hasta haklarının da sağlık hakkına dahil olduğu madde metninde zikredilmiştir.

Diğer bir yenilik olarak da kadınlara pozitif ayrımcılık getiren bir fıkra kaleme alınmış ve “üreme sağlığı ve doğurganlık hakları” konusunda ücretsiz hizmet almaları anayasal güvence altına alınmıştır.

2.1.7. Çevre Hakkı

ÇEVRE HAKKI (TASLAK METİN)

- Madde 35.** (1) Herkes çevre hakkına sahiptir. Bu hak, insanî gelişimi mümkün kılan, sağlıklı, ekosistem açısından dengeli bir çevrede yaşama, çevrenin etkili biçimde korunmasını isteme haklarını da kapsar.
 (2) Gelecek kuşaklara yönelik sorumlulukları da gözeterek çevreyi geliştirmek, çevre değerlerini korumak, çevre kirliliğini önlemek, çevre kalitesini yükseltmek ve gıdaların doğallığını sağlamak herkesin ve devletin görevidir.
 (3) Çevre hakkının yaptırımlar dâhil bütün esasları ile doğayı ve çevreyi olumsuz biçimde etkileyecek olan tüm plan ve uygulamalarda halkın karar mekanizmalarına katılma hakkının usul ve esasları kanunla düzenlenir.
 (4) Devlet doğal hayatı ve hayvanları korur. Hayvanlara yönelik eziyet ve kötü muamele yapılmaması amacıyla gerekli tedbirleri alır.

SAĞLIK HİZMETLERİ VE ÇEVRENİN KORUNMASI (1982 ANAYASASI)

Madde 56. Herkes, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir.
 Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek Devletin ve vatandaşların ödevidir.
 Devlet, herkesin hayatını, beden ve ruh sağlığı içinde sürdürmesini sağlamak; insan ve madde gücünde tasarruf ve verimi artırarak, işbirliğini gerçekleştirmek amacıyla sağlık kuruluşlarını tek elden planlayıp hizmet vermesini düzenler.
 Devlet, bu görevini kamu ve özel kesimlerdeki sağlık ve sosyal kurumlarından yararlanarak, onları denetleyerek yerine getirir.
 Sağlık hizmetlerinin yaygın bir şekilde yerine getirilmesi için kanunla genel sağlık sigortası kurulabilir.

Bu düzenlemeyle giderek önemi artan “Çevre Hakkı” özgün bir madde olarak ele alınmıştır. Maddeyle getirilen yenilikleri şöyle sıralayabiliriz:

- İlk fıkrada çevre hakkı herkese tanınmış ve bu hakkın neleri kapsadığı örneklendirilerek sayılmıştır. Buna göre, çevrenin korunmasını isteme de bu hak kapsamında mütalaa edilmektedir.
- Devlet, gelecek kuşakları da koruma bakımından çokça tartışılan gıdaların korunmasından da sorumlu tutulmaktadır.
- Çevreye zarar verebilecek bir kararın alınması noktasında ise halkın karar mekanizmalarına katılma zorunluluğu getirilmektedir.
- Devlete aynı zamanda hayvanları koruma yükümlülüğü getirilmekte, hayvan hakları savunucularının sıklıkla müşteki oldukları hayvanlara eziyet ve kötü muamele yapılmasını önleme noktasında devlet yükümlü tutulmaktadır.

2.1.8. Konut ve Barınma Hakkı

KONUT VE BARINMA HAKKI (TASLAK METİN)

Madde 36. (1) Herkes temel insanî gereksinimlerini karşılayabilecek, insan haysiyetine yakışır biçimde konut ve barınma hakkına sahiptir.

(2) Devlet bu hakların gerçekleşmesi için şehirlerin ve diğer yerleşim birimlerinin tarihi ve kültürel nitelikleri ile çevre değerlerini de esas alan bir plan çerçevesinde gerekli tedbirleri alır.

B. KONUT HAKKI (1982 ANAYASASI)

Madde 57. Devlet, şehirlerin özelliklerini ve çevre şartlarını gözeterek bir planlama çerçevesinde, konut ihtiyacını karşılayacak tedbirleri alır, ayrıca toplu konut teşebbüslerini destekler.

Uzlaşılarda metinde konut ve barınma hakkının “temel insani gereksinimleri karşılayabilme” ve “insan haysiyetine yakışır biçimde” kullanılması düzenlemiştir.

Genel olarak Türkiye’nin, özel olarak ise İstanbul başta olmak üzere tüm metropollerin temel problemlerinden biri olan çarpık kentleşme, uzlaşılarda metinle çözülmeye çalışılmıştır. Buna göre devlet konut ve barınma hakkının kullanılması için planlar hazırlayacak, bu planları da

ilgili yerleşim yerindeki tarihi, kültürel ve çevre değerlerini dikkate alarak yapacaktır.

2.1.9. Çalışma, İş Güvenliği ve Adil Ücret Hakkı

ÇALIŞMA, İŞ GÜVENLİĞİ VE ADİL ÜCRET HAKKI (TASLAK METİN)

Madde 39. (1) Herkes, çalışma, iş güvenliği, insan onuru ve haysiyetine uygun bir hayat sürmesini sağlayacak ölçüde adil ücret hakkına sahiptir.

(2) Hiç kimse, yaşına ve gücüne uymayan işlerde çalıştırılmaz.

(3) Devlet, çalışanların işlerine uygun adil bir ücret elde etmeleri, sosyal yardımlardan yararlanmaları, hayat seviyelerinin yükseltilmesi, istihdamın artırılması, çalışanların ve işsizlerin korunması, çalışmanın desteklenmesi, işsizliğin önlenmesine elverişli ekonomik bir ortam yaratılması, çalışma yaşamına ilişkin toplumsal cinsiyet temelli eşitsizliklerin kaldırılması, iş güvenliğini ve çalışma barışının sağlanması için gerekli tedbirleri alır. Çalışan kadın ve erkekler için eşit işe eşit ücret ilkesi esastır.

(4) Asgari ücretin tespitinde çalışanların geçim şartları göz önünde bulundurulur, asgari ücretten vergi alınmaz.

(5) Çalışanlar dinlenme, yıllık izin, hafta ve bayram tatil hakları ile iş koşullarının ve çalışma ortamlarının düzenlenmesi ve iyileştirilmesi sürecine katılma hakkına sahiptir.

(6) Hamileler, yeni doğum yapmış kadınlar ile küçükler, bedeni ve ruhi yetersizliği olanlar çalışma şartları bakımından özel olarak korunurlar. Bu tür koruyucu kanunlar, kadınlar ve engellilerin ekonomik ve toplumsal hayata katılımını zorlaştırıcı ya da geciktirici hükümler içeremezler.

(7) İşveren iş kazası ve meslek hastalıklarından doğan tazminatlar için primi kendisi tarafından ödenen sorumluluk sigortasını yaptırmak zorundadır. Bu sigortanın usul ve esasları kanunla düzenlenir.

(8) Devlet, işverenlerin çocuk bakım hizmetleri sağlmasını teşvik eder.

V. ÇALIŞMA İLE İLGİLİ HÜKÜMLER (1982 ANAYASASI)

A. Çalışma hakkı ve ödevi

Madde 49. Çalışma, herkesin hakkı ve ödevidir. (Değişik: 3.10.2001-4709/19 md.) Devlet, çalışanların hayat seviyesini yükseltmek, çalışma hayatını geliştirmek için çalışanları ve işsizleri korumak, çalışmayı desteklemek, işsizliği önlemeye elverişli ekonomik bir ortam yaratmak ve çalışma barışını sağlamak için gerekli tedbirleri alır.

(Üçüncü fıkra mülga: 3.10.2001-4709/19 md.)

B. Çalışma şartları ve dinlenme hakkı

Madde 50. Kimse, yaşına, cinsiyetine ve gücüne uymayan işlerde çalıştırılmaz.

Küçükler ve kadınlar ile bedenî ve ruhî yetersizliği olanlar çalışma şartları bakımından özel olarak korunurlar. Dinlenmek, çalışanların hakkıdır.

Ücretli hafta ve bayram tatili ile ücretli yıllık izin hakları ve şartları kanunla düzenlenir.

Uzlaşılın metinde, 1982 Anayasasından kopuşu, hemen ilk fıkrada çalışmayı ödev olarak tanımlamasıyla görmekteyiz. Çalışma hakkına ilaveten “iş güvenliği, insan onur ve haysiyetine uygun bir hayat sürmesini sağlayacak ölçüde adil ücret hakkı” da metinde yer almıştır.

Uzlaşılın metinde “çalışan kadın ve erkekler için eşit işe eşit ücret ilkesinin esas olduğu” belirtilmiş; uygulamada çalışma barışını bozan ve adil ücret hakkına hanel getiren bir sorun giderilmeye çalışılmıştır.

Türkiye’de sigortalı çalışanların neredeyse yarısı (aşağı yukarı 15 milyon çalışan) asgari ücretten çalışıyor. Uzlaşılın maddelerden Türkiye’de en fazla kişiyi ilgilendiren düzenleme kanaatimizce bu maddede yer alıyor. Uzlaşma Komisyonu asgari ücretin çalışan ve bakmakla yükümlü olduğu kişilerin giderlerini ancak karşılayacağı gerekçeleriyle “Asgari ücretin tespitinde çalışanların geçim şartları göz önünde bulundurulur, asgari ücretten vergi alınmaz” hükmüne yer vermiştir.

Uzlaşılın metinle, çalışanların dinlenmesi, yıllık izin ile hafta ve bayram tatili bir hak olarak tanımlanmıştır.

Bir diğer yenilik de iş kazalarına ilişkin olmuştur. Buna göre, “İşveren iş kazası ve meslek hastalıklarından doğan tazminatlar için primi kendisi tarafından ödenen sorumluluk sigortasını yaptırmak zorundadır.”

Tüm bunlara ek olarak devlete, işverenleri çocuk bakım hizmeti sağlamayı teşvik etme yükümlülüğü getirilmiştir.

2.1.10. Barış içinde ve Silahsızlanmış Bir Toplumda Yaşama Hakkı

BARIŞ İÇİNDE VE SİLAHSIZLANMIŞ BİR TOPLUMDA YAŞAMA HAKKI (TASLAK METİN)

Madde 44. (1) Herkes, barış içinde ve şiddetten korunarak yaşama hakkına sahiptir. Devlet bu hakkı güvence

altına almak amacıyla silaha erişimi zorlaştıracak önlemleri alır.

(2) Devlet, toplumsal kesimler arasında veya belli bir toplumsal kesime yöneltilmiş nefreti teşvik eden ve yayan her tür söylem ve faaliyetin önlenmesi için yasal düzenlemeler yapar ve etkin ve caydırıcı önlemler alır.

Kişilerin barış içinde yaşaması devletin varoluş nedenlerinden biridir. Devlet böyle bir madde olmasa dahi barış içinde yaşama hakkını güvence altına alacaktır. Silaha erişimin zorlaştırılması ise Türkiye’nin halihazırda uyguladığı politikayla uyum içindedir.

İkinci fıkrada ise çoğulcu bir toplum yapısına sahip olan Türkiye’nin, sosyolojik yapısına uygun huzur ortamının önündeki en büyük engellerden biri olan nefret suçlarının önüne geçmek hedeflenmiştir. Ayrıca bu maddenin savaş kışkırtıcılığı, militarizm ve ırkçılık gibi söylemlerin ve her türden ayrımcılığın önlenmesi ve barış kültürünün geliştirilmesini de içerdiği gerekçe notunda belirtilmiştir.

2.1.11. Özel Olarak Korunması Gereken Kesimlerin Hakları

ÖZEL OLARAK KORUNMASI GEREKEN KESİMLERİN HAKLARI (TASLAK METİN)

Madde 52. (1) Devlet, gençlerin, yaşlıların, engellilerin, sürekli hastaların, harp ve vazife şehitlerinin yakınlarının, malul ve gazilerin, dul ve yetimlerin ve özel olarak korunması gereken diğer toplum kesimlerinin haklarını korumak; bunların insan onuruna yaraşır bir hayat sürdürmelerini ve toplum hayatına etkin bir şekilde katılmalarını sağlamak amacıyla gerekli tedbirleri alır. Özel olarak korunması gereken toplum kesimlerinin siyasi hayata katılmasını kolaylaştıracak tedbirleri almak devletin görevlerindedir.

Anayasalarda özel olarak korunması gereken kesimlere ilişkin hükümler olmakla beraber, genelde bu hükümler ilgili hak ve hürriyetin düzenlendiği maddede yer almaktadır. Sayıları oldukça fazla olan bu maddelerin her birine özel olarak korunması gerekenlere ilişkin hükümleri ayrı ayrı yazıp anayasayı uzatmak yerine, tüm hak ve hürriyetler için geçerli olacak bir formülasyonla özel olarak korun-

ması gereken kesimleri tek bir maddede düzenlemek Komisyon tarafından anayasa yapım tekniğine daha uygun bulunmuş ve yukarıdaki metinde uzlaşmıştır.

2.1.12. Bilgiye Erişim Hakkı ve Bilişim Özgürlüğü

BİLGİYE ERİŞİM HAKKI VE BİLİŞİM ÖZGÜRLÜĞÜ (TASLAK METİN)

Madde 55. (1) Herkes, bilgiye, internete ve diğer elektronik iletişim ortamlarına serbestçe erişim hakkına sahiptir. Devlet, bu hakkın etkin ve adil bir biçimde kullanılabilmesi için gerekli düzenlemeleri yapar.

(2) İnternet aracılığıyla yapılan haberleşmenin gizliliği esastır. Herkes, internet aracılığıyla paylaştığı kişisel verilerinin korunmasını; düşünce ve kanaatlerinin gizliliğine saygı gösterilmesini isteme hakkına sahiptir.

(3) İnternet ve diğer elektronik iletişim ortamlarına erişim hakkı özel yaşam ve aile yaşamının gizliliği ile kişisel verilerin korunması, haberleşme özgürlüğü, bilgiye erişim hakkı, düşünceyi açıklama ve basın özgürlüğü ve sözleşme özgürlüğüne, çocukların cinsel sömürüye karşı korunmasına ilişkin anayasal esaslar dikkate alınarak kanunla düzenlenir.

Yeni Anayasaların pek çoğunda yer alan ve yeni bir hak kategorisi olarak karşımıza çıkan bilgiye erişim, başka bir ifadeyle internete erişim hakkı (right to internet access/right to broadband) Anayasa Uzlaşma Komisyonunca da kabul edilmiştir.

Uzlaşılan metin ilk fıkrasıyla bilgiye erişimi hak olarak tanımlamış ve bu hakkın adil biçimde kullanılmasını sağlama noktasında devlete yükümlülük getirmiştir.

Komisyon hakkı tanımladıktan sonra, haberleşmenin gizliliğini internet aracılığıyla yapılan haberleşmelere de teşmil etmiş, sanal ortamda yer alan kişisel verilerin korunması ile düşünce ve kanaatlerin gizliliğine saygı gösterilmesini hüküm altına almıştır.

Uzlaşılan metin, son fıkrasında internet ve diğer elektronik iletişim ortamlarına erişim hakkının aşağıda sayılan anayasal esaslara göre kanunla düzenlenmesini hüküm altına almıştır:

- Özel Yaşamın Gizliliği
- Aile Yaşamının Gizliliği

- Kişisel Verilerin Korunması
- Haberleşme Özgürlüğü
- Bilgiye Erişim Hakkı
- Düşünceyi Açıklama Özgürlüğü
- Basın Özgürlüğü
- Sözleşme Özgürlüğü
- Çocukların Cinsel Sömürüye Karşı Korunmasına İlişkin Esaslar

2.1.13. Makul ve İnsanca Hayat (Yaşam)

Sürdürme Hakkı

MAKUL VE İNSANCA HAYAT (YAŞAM) SÜRDÜRME HAKKI (TASLAK METİN)

Madde 56. (1) Herkes toplumsal dışlanmaya ve yoksulluğa karşı korunma, eğitim, barınma, tıbbi bakım, beslenme, temiz suya erişme ile sosyal hizmetlerden yararlanma haklarını da içerecek biçimde makul ve insanca hayat (yaşam) sürdürme hakkına sahiptir.

(2) Makul ve insanca hayat (yaşam) sürdürme imkânından yoksun olan herkes temel gelir hakkına sahiptir.

(3) Devlet, fertlerin (bireylerin) makul ve insanca hayat (yaşam) sürdürmesi için gerekli tedbirleri alır.

İnsan onur ve haysiyetini merkeze alan bir anayasa yapmak üzere kolları sıvayan Anayasa Uzlaşma Komisyonu insan onurunu ilk maddede dokunulmaz ilan etmiştir. “Makul ve İnsanca Hayat Sürdürme Hakkı”, yeni anayasanın üzerinde yükseleceği temel değer olan insan onur ve haysiyetinin kutsallığını teminat altına alan bir maddedir.

Bu hakla hayatın asgari standartlarına herkesin sahip olması, bu standartlara ulaşmak adına bireylere temel gelir hakkı tanınması ve devletin, bireylerin makul ve insanca hayat sürdürmesi için gerekli tedbirleri alması düzenlenmiştir.

3. 1982 ANAYASASINDA DEĞİŞİKLİK YAPILMASINI GEREKTİRMEYEN MADDELER

Bu başlık altındaki maddeler 1982 Anayasasının tekrarı niteliğinde olup, hedefi yeni anayasa yazmak olan Komisyonun hâlihazırda 1982 Anayasasında var olan normlardan aynen benimsedikleridir.

3.1. Temel Haklar ve Hürriyetler

3.1.1. Zorla Çalıştırma ve Angarya Yasağı

ZORLA ÇALIŞTIRMA VE ANGARYA YASAĞI (TASLAK METİN)

Madde 8. (1) Hiç kimse zorla çalıştırılmaz. İnsan ticareti ve angarya yasaktır.

(2) Ülke ihtiyaçlarının zorunlu kıldığı alanlarda öngörülen vatandaşlık ödevi ile vatan hizmeti niteliğindeki veya hükümlülük hallerinde yapılan çalıştırmalara ilişkin esaslar kanunla düzenlenir.

II. ZORLA ÇALIŞTIRMA YASAĞI (1982 ANAYASASI)

Madde 18. Hiç kimse zorla çalıştırılmaz. Angarya yasaktır. Şekil ve şartları kanunla düzenlenmek üzere hükümlülük veya tutukluluk süreleri içindeki çalıştırmalar; olağanüstü hallerde vatandaşlardan istenecek hizmetler; ülke ihtiyaçlarının zorunlu kıldığı alanlarda öngörülen vatandaşlık ödevi niteliğindeki beden ve fikir çalışmaları, zorla çalıştırma sayılmaz.

Uzlaşılın metnin gerekçe notunda, temel hak ve hürriyetlerin sınırlandırılmasında, sınırı sınırı hükümleri konunun önemine binaen, “demokratik toplum düzeninin gereklerine, ölçülülük ve hakkın özüne dokunulmaması ilkelerine uygun olarak” şeklinde tekrar sayılmıştır. Ayrıca, seçenек tedbir ve yaptırımların hükümlülük kapsamında değerlendirileceği de gerekçe notu olarak uzlaşılın metne eklenmiştir.

3.1.2. Haberleşme Hürriyeti

HABERLEŞME HÜRRİYETİ (TASLAK METİN)

Madde 13. (1) Herkes haberleşme hürriyetine (özgürlüğüne) sahiptir. Haberleşmenin gizliliği ve dokunulmazlığı esastır.

(2) Millî güvenliğin, başkalarının hak ve hürriyetlerinin korunması veya kuvvetli şüphenin varlığı halinde suç işlenmesinin önlenmesi amacıyla usulüne göre verilmiş hâkim kararı olmadıkça; ayrıca bu sebeplere ve adli soruşturma gereklerine bağlı olarak gecikmesinde sakınca bulunan hallerde cumhuriyet savcısının yazılı emri bulunmadıkça haberleşme engellenemez ve haberleşmenin gizliliğine dokunulamaz. Cumhuriyet savcısının yazılı emri yirmi dört saat içinde görevli hâkimin onayına sunulur. Hâkim, müdahaleyi izleyen en geç kırk sekiz saat içinde kararını verir; aksi halde karar kendiliğinden ortadan kalkar.

(3) Haberleşmenin denetiminin zorunlu olduğu ku-

rum ve kuruluşlarda uygulanacak usul ve esaslar kanunla düzenlenir.

HABERLEŞME HÜRRİYETİ (1982 ANAYASASI)

Madde 22. (Değişik: 3.10.2001-4709/7 md.)

Herkes, haberleşme hürriyetine sahiptir. Haberleşmenin gizliliği esastır.

Millî güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlık ve genel ahlâkın korunması veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması sebeplerinden biri veya birkaçına bağlı olarak usulüne göre verilmiş hâkim kararı olmadıkça; yine bu sebeplere bağlı olarak gecikmesinde sakınca bulunan hallerde de kanunla yetkili kılınmış merciin yazılı emri bulunmadıkça; haberleşme engellenemez ve gizliliğine dokunulamaz. Yetkili merciin kararı yirmidört saat içinde görevli hâkimin onayına sunulur. Hâkim, kararını kırksekiz saat içinde açıklar; aksi halde, karar kendiliğinden kalkar. İstisnaların uygulanacağı kamu kurum ve kuruluşları kanunda belirtilir.

3.1.3. Kıyıların Korunması ve Kıyılardan Yararlanma

KIYILARIN KORUNMASI VE KIYILARDAN YARARLANMA (TASLAK METİN)

Madde 47. (1) Kıyılar, devletin hüküm ve tasarrufu altındadır; özel mülkiyete konu olamaz.

(2) Herkesin deniz, göl ve akarsular ile bunların kıyılarından yararlanma hakkı vardır.

(3) Bu hak, kamu yararı gözetilerek kanunla düzenlenir.

(4) Kamu yararının gerekli kıldığı hallerde dolgu ve kurutma yoluyla toprak edinilmesine ilişkin usul ve esaslar kanunda gösterilir.

A. KIYILARDAN YARARLANMA (1982 ANAYASASI)

Madde 43. Kıyılar, Devletin hüküm ve tasarrufu altındadır.

Deniz, göl ve akarsu kıyılarıyla, deniz ve göllerin kıyılarını çevreleyen sahil şeritlerinden yararlanmada öncelikle kamu yararı gözetilir.

Kıyılarla sahil şeritlerinin, kullanım amaçlarına göre derinliği ve kişilerin bu yerlerden yararlanma imkân ve şartları kanunla düzenlenir.

3.1.4. Tüketicinin Korunması

TÜKETİCİNİN KORUNMASI (TASLAK METİN)

Madde 63. (1) Devlet, tüketicileri koruyucu ve aydınlatıcı tedbirler alır; tüketicilerin kendilerini koruyucu girişimlerini teşvik eder ve destekler.

TÜKETİCİLERİN KORUNMASI (1982 ANAYASASI)

Madde 172. Devlet, tüketicileri koruyucu ve aydınlatıcı tedbirler alır, tüketicilerin kendilerini koruyucu girişimlerini teşvik eder.

3.2. Yasama**3.2.1. İptal İstemi****İPTAL İSTEMİ (TASLAK METİN)**

Madde 71. (1) Yasama dokunulmazlığının kaldırılmasına veya milletvekilliğinin düşmesine yukarıdaki maddenin birinci, üçüncü veya dördüncü fıkralarına göre karar verilmiş olması hallerinde, Genel Kurul kararının alındığı tarihten başlayarak yedi gün içerisinde ilgili milletvekili veya bir diğer milletvekili, kararın, Anayasaya, kanuna veya İçtüzüğe aykırılığı iddiasıyla iptali için Anayasa Mahkemesine başvurabilir. Anayasa Mahkemesi, iptal istemini on beş gün içerisinde kesin karara bağlar.

İPTAL İSTEMİ (1982 ANAYASASI)

Madde 85. (Değişik: 23.7.1995 - 4121/10 md.) Yasama dokunulmazlığının kaldırılmasına veya milletvekilliğinin düşmesine 84 üncü maddenin birinci, üçüncü veya dördüncü fıkralarına göre karar verilmiş olması hallerinde, Meclis Genel Kurulu kararının alındığı tarihten başlayarak yedi gün içerisinde ilgili milletvekili veya bir diğer milletvekili, kararın, Anayasaya, kanuna veya İçtüzüğe aykırılığı iddiasıyla iptali için Anayasa Mahkemesine başvurabilir. Anayasa Mahkemesi, iptal istemini onbeş gün içerisinde kesin karara bağlar.

3.3. Başlangıç, Genel Hükümler ve Temel İlkeler**3.3.1. Devletin Şekli****DEVLETİN ŞEKLİ (TASLAK METİN)**

Madde 152. (1) Türkiye Devleti bir Cumhuriyettir.

I. DEVLETİN ŞEKLİ (1982 ANAYASASI)

Madde 1. Türkiye Devleti bir Cumhuriyettir.

3.3.2. Anayasanın Bağlayıcılığı ve Üstünlüğü**ANAYASANIN BAĞLAYICILIĞI VE ÜSTÜNLÜĞÜ (TASLAK METİN)**

Madde 161. (1) Anayasa hükümleri, yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını ve diğer

kuruluş ve kişileri bağlar.

(2) Kanunlar Anayasaya aykırı olamaz.

ANAYASANIN BAĞLAYICILIĞI VE ÜSTÜNLÜĞÜ (1982 ANAYASASI)

Madde 11. Anayasa hükümleri, yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını ve diğer kuruluş ve kişileri bağlayan temel hukuk kurallarıdır.

Kanunlar Anayasaya aykırı olamaz.

SONUÇ

24. Dönem TBMM Anayasa Uzlaşma Komisyonunun uzlaştığı 59 maddenin katkısı kısaca şöyle özetlenebilir:

- Tutuklanma sebeplerinin daha da azalması ve netleşmesi, matbu tutukluluğun devamı kararlarının (formül kararlar) önüne geçilmesi,
- Toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkının millî güvenlik ve genel ahlak gerekçeleriyle sınırlandırılmaması,
- Silahlı Kuvvetlerin de tıpkı idarenin diğer organları gibi hürriyeti bağlayıcı cezalar vermemesi,
- Tedavisi cezaevinde mümkün olmayan ağır hasta tutuklu ve hükümlülerin tedavilerinin cezaevi dışında yapılmamasının, işkence ve zalimane muamele kapsamında değerlendirilmesi,
- Yabancılara iltica hakkı tanınması,
- Hiç kimsenin sosyal güvenlik sistemiyle bağlantısı olmadan çalıştırılmaması,
- Asgari ücretten vergi alınmaması,
- İşverenlerin, iş kazaları için ayrıca sigorta yaptırması,
- Çalışan kadın ve erkeklerin eşit işe eşit ücret alması,
- Ev işçileri dahil, memur-işçi ayrımı yapılmadan herkesin sendika hakkından yararlanması,
- Hürriyetin esas, sınırlamanın istisna olduğunun vurgulanarak; tereddüt halinde hürriyet lehine yorum yapılması,
- İnsan haklarına ilişkin uluslararası anlaşmalarla kanunlar arasında ihtilaf olması halinde, özgürlükleri daha geniş yorumlayan kuralın uygulanması,

- Özelleştirmelerde, tekelleşme ve kartelleşmenin önüne geçilmesi,
- Doğal kaynakların çevreye zarar vermeden aranıp kullanılabilmesi,
- Yükseköğretim Kurumunun çoğulcu bir yapıya dönüşmesi,
- TBMM’de grubu olan her siyasi partiden eşit katılımı Siyasi Etik Komisyonu kurulması,
- Meclis görüşmelerinin sürekli açık olması ve günün her saati canlı yayımlanması,
- Bireysel başvuru yolunun Anayasada yer alan tüm hak ve hürriyetler için geçerli olması,
- İnsan onur ve haysiyetinin kavram olarak Anayasaya girmesi, devlete insan onurunu koruma ve saygı gösterme konusunda edim yüklenmesi,
- Kişisel bilgi ve verilerin korunmasının anayasal haklar kataloğunda yer alması,
- Özel hayat ve aile hayatının gizliliğinin kabul edilmesi ve bunlara ilişkin yayınların kişilerin rızasına bağlı olması,
- Bilgiye erişim (internet) hakkının anayasal haklar kataloğunda yer alması,
- Çevreye zarar verebilecek uygulamalarda halkın karar mekanizmalarına katılması,
- Hayvan haklarının korunması, hayvanlara eziyet ve kötü muamelenin anayasa tarafından yasaklanması.

Bu listeyi uzatmak mümkündür. Bu 59 maddede 1982 Anayasası metni ve uygulamasından temel hak ve hürriyetler açısından daha geride olan herhangi bir hüküm bulunmamaktadır. Ancak sadece bu 59 maddenin Türkiye’nin derin problemlerini çözme potansiyeli de yoktur ve yeni anayasa ihtiyacını doğuran pek çok sorun aslında çözüme kavuşturulamamıştır. Yeni anayasanın yeniden tartışıldığı bu günlerde, Uzlaşma Komisyonu tecrübesinden de istifade ederek sonuç odaklı –yani yeni anayasa– bir çalışma benimsenmelidir.

Uzlaşma Komisyonu tecrübesinde yapılan yanlışları tekrar etmemek adına, Komisyon Başkanının, siyasi partiler adına Komisyona katılan üyelerin ve sürecin tamamına yakından şahitlik eden siyasi parti danışmanlarıyla uzmanların

görüşlerine başvurulmalı, nerede ne gibi hatalar yapıldığı detaylı bir şekilde tahlil edilmelidir. Ayrıca süreci dışarıdan izleyen sivil toplum kuruluşları ve akademisyenlerin de düşünceleri alınarak aynı yanlışlardan kaçınmak için tedbirler alınmalıdır. Yönteme dair görüşler tetkik edilerek sonuç odaklı yöntem arayışı vurgulanmalıdır. Türkiye’nin ilk sivil anayasa hazırlık deneyimi olan Uzlaşma Komisyonuna dair tahlil yapıldıktan sonra tıpkı Uzlaşma Komisyonunda olduğu gibi, anayasa hukukuna emek vermiş bilim insanlarından (bu tecrübeyi de dikkate alacak şekilde) yeni anayasa hazırlanabilmesi hususundaki verimliliği artıracak görüşler alınmalıdır.

Yöntem belirlenirken, Uzlaşma Komisyonundan uzun olmamak kaydıyla (veya en fazla bir aylık bir süre) yeniden katılım aşamasına yer verilmelidir. Katılım aşamasının toplumun her kesiminin yeni anayasaya dikkatini çekme fonksiyonu hem çalışmaların motivasyonunu olumlu yönde etkileyecek hem de ülkenin gündemini belirleyerek yeniden “anayasa” tartışmalarının öne çıkmasını sağlayabilecektir. Ayrıca siyasi partilerin fikirleri, tam metin halinde anayasa önerileri, Komisyon taslak metni vs. gibi pek çok önemli bilgi ve belgeye erişim şansı olan toplum, yeni anayasa önerilerini bunlardan hareketle daha somut ve eleştirel bir şekilde hazırlama imkanına sahip olabilecektir.

Veriler toplandıktan sonra, çalışma usûllerinde belirlenecek takvime uyulmalı ve uzlaşılan maddelerin kısmi anayasa değişikliğine dönüştürüleceği kayıt altına alınmalıdır. Ayrıca katılım aşamasında sağlanan çoğulculuktan daha fazlası Komisyon çalışmalarında benimsenmeli, başkanlık sistemi de dahil (CHP Uzlaşma Komisyonunda blokaj uygulamıştı) her öneri özgürce müzakere edilebilmelidir.

Siyasi partilerin, yeni anayasa çalışmalarını mümkün mertebe yönetici pozisyonunda yer alan milletvekilleriyle yürütmesi de çalışmaları hızlandırabilecek, inisiyatif alabilen üyelerle genel merkezlerin görüşleri ilave bir vasıtaya gerek kalmadan yeni anayasaya yansıtılabilecektir. Güçlü ve siyasi tecrübe sahibi üyelerin bulunması, hem süreci

hızlandırma hem de medya üzerinden anayasa çalışmalarını gündemde tutarak ilgi ve motivasyonu sağlama fonksiyonlarını icra edebilir.

Yeni anayasa çalışmalarının yeniden gündemde olduğu 2015 yılında buradaki birikimden istifade edilmesinin başta zaman kazanmak olmak üzere pek çok faydası bulunmaktadır. Uzlaşılacak maddelere ilişkin en kötü sonuç, onları tozlu arşiv raflarına göndermek olacaktır. Bu kötü sonuçtan kaçınmak için, siyasi partilerin Komisyon taslağı üzerinden görüşlerini revize etmeleri ve tartışmaların hem usûl (madde sıralaması gibi)

hem de esas (madde içerikleri) bakımından bu metin üzerinden yürütülmesi önerilebilir.

Sonuç olarak, yeni anayasa çalışmalarına başlarken ilk olarak daha etkin ve sonuç odaklı bir metod tercih edilmelidir. Eldeki verilerden ve Uzlaşma Komisyonu tecrübesinden istifade edilmeli ve zaman kaybetmeden çalışmalara başlanmalıdır. Anayasanın kısım kısım değiştirilmesi metodu olan perakendeci yöntem başta olmak üzere her türlü yöntem tartışılmalı, yeni anayasa takvimi hazırlanarak 26. Dönem TBMM'nin görev süresi içerisinde yeni anayasa kabul edilmelidir.

EK-1 Anayasa Uzlaşma Komisyonu Çalışma Usulleri

Madde 1. Komisyonun adı

Komisyonun adı, "Türkiye Büyük Millet Meclisi Anayasa Uzlaşma Komisyonu"dur.

Madde 2. Komisyonun görevi

Komisyonun görevi, anayasa yapım sürecini yönetmek ve anayasa taslak metnini hazırlamaktır.

Madde 3. Komisyon Başkanı

Komisyonun Başkanı TBMM Başkanıdır. TBMM Başkanının yokluğunda TBMM Başkanının görevlendirdiği Komisyon üyelerinden birisi oturuma başkanlık eder.

Madde 4. Komisyon toplantıları ve gündem

Komisyon haftada en az 2 gün toplanır. Gerektiğinde haftalık toplantı sayısı artırılabilir. Toplantılar Salı ve Perşembe günleri yapılır.

İzleyen toplantının gündemi ile gün ve saati, mevcut toplantı biterken belirlenir.

Komisyon Ankara dışında da toplantılar yapabilir.

Madde 5. Toplantı yeter sayısı

Komisyon en az üç siyasi partinin birer üyesinin katılımı ile toplanır.

Madde 6. Karar yeter sayısı

Komisyon, Komisyonu oluşturan bütün siyasi partilerin mutabakatı (görüş birliği) ile karar alır. Karar alınamayan konular, Komisyonun uygun göreceği zamanda yeniden değerlendirilir.

Sürecin tamamlanıp tamamlanmadığı ve nihai metnin (taslak bütünü) tekemmül edip etmediği hususu dahi mutabakat ile belirlenir.

Madde 7. Tutanak

Komisyon toplantılarında tam tutanak tutulur. Komisyon bazı hallerde tutanak tutulmamasına karar verebilir. Toplantı tutanakları üyelere basılı veya CD ortamında ivedi olarak dağıtılır. Komisyon çalışmaları sona ermedikçe hiçbir tutanak kamuoyuna açıklanamaz.

Madde 8. Teknik heyet

Her siyasi partinin önereceği birer uzman ile Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına görevlendirilecek birer uzmandan üç teknik heyet oluşturulur. Siyasi partilerin önereceği uzmanların ödenek ve yollukları TBMM Başkanlığına karşılanır. Teknik heyet, verileri toplar, tasnif ve analiz eder ve bir değerlendirme raporu hazırlayarak Komisyona sunar. Gerektiğinde teknik heyet sayısı artırılabilir.

Madde 9. Danışman görevlendirilmesi

Her siyasi parti toplantılarda en çok ikişer danışman bulundurulabilir.

Danışmanlar müzakereye katılamaz.

Bunların ödenek ve yollukları TBMM Başkanlığına karşılanır. Komisyonunda bulundurulacak danışmanlar duruma göre değiştirilebilir.

Madde 10. Kapalı toplantı esası ve toplantıya katılabilecekler

Komisyon toplantıları basına kapalı olarak yapılır. Ancak Komisyon, saydamlığı sağlamak üzere gereken tedbirleri alır. Komisyon, bu kapsamda Başkanı marifetiyle toplantı bitiminde uygun göreceği içerikte açıklamada bulunur.

Komisyon toplantılarına Komisyon üyeleri, toplantıya davet edilen kişiler ve görevlendirilenler dışında kimse katılamaz.

Madde 11. Çalışma süresi ve aşamalar

Komisyon, çalışmalarını 2012 yılı sonuna kadar tamamlamay hedefler.

Komisyon çalışmaları aşağıdaki aşamalardan oluşur:

1. Aşama: Katılım, veri toplama ve değerlendirme
2. Aşama: İlkelerin belirlenmesi ve metin oluşturma
3. Aşama: Metnin kamuoyuna sunulması ve kamuoyunca tartışılması
4. Aşama: Kamuoyunda beliren görüşlere göre taslağın gözden geçirilerek teklif haline getirilmesi

1. aşama Nisan 2012 sonunda tamamlanmış sayılır. Diğer aşamaların süreleri Komisyon tarafından kararlaştırılır.

Madde 12. Katılım

Toplumun bütün katmanlarının Anayasa Uzlaşma Komisyonunun anayasa yapım sürecine katılımı sağlanır.

Madde 13. Anayasa taslak metninin değiştirilememesi

Anayasa taslak metni, gerek uzlaşma ve yasama Komisyonlarında ve gerekse Genel Kurulda partilerin mutabakatı olmadıkça değiştirilemez, ekleme yapılamaz. Hazırlanan taslak metnin (teklifin) Meclis Başkanlığına verilmesinden sonra bu metin üzerinde mutabakata dayalı değişiklik yapılması halinde Anayasa Uzlaşma Komisyonunun görüşü alınır.

Madde 14. Hakkında hüküm bulunmayan haller

Komisyon, uyguladığı hukuku, mutabakatla gözden geçirebilir ve değiştirebilir. Ayrıca hakkında hüküm bulunmayan haller için de hukuk kuralı oluşturabilir. Anayasa taslak metninin ve kanunlaşma süreçlerinin bağlı olduğu hukuk, metnin tamamlanmasından sonra siyasi partilerin mutabakatıyla oluşturulur.

Madde 15. Komisyonun görevinin sona ermesi

Komisyonun görevi, Anayasa teklifinin Genel Kurulda kabul edilip kanunlaşmasıyla veya siyasi partilerden birinin çekilmesi ya da çekilmiş sayılması ile sona erer. En az üç toplantıya mazeretsiz katılmayan siyasi parti, Komisyondan çekilmiş sayılır.

Anayasa Uzlaşma Komisyonu 12 Haziran 2011 seçimi sonrasında 24. Dönem TBMM tarafından kurulmuştur. 19 Ekim 2011 günü çalışmalarına başlayan Komisyon, toplumun farklı kesimlerinden görüşleri topladıktan sonra yeni anayasayı yazmaya başlamış ancak yazım sürecinin tamamlanması hedefini gerçekleştirilememiştir. Komisyon, bugüne kadar toplam 172 madde kaleme almış fakat bunların yalnızca 59'unda mutabakat sağlanmıştır.

Yeni Anayasa arayışlarının ülke gündemini tekrar meşgul ettiği şu günlerde, Başbakan Ahmet Davutoğlu siyasi partilerle görüşerek anayasa çalışmalarına Komisyonun kaldığı yerden devam etmeyi teklif etmiş; bu teklife sıcak bakılmasıyla uzlaşılan maddeler, olası yeni anayasanın uzlaşılan ilk madde adayları olarak yeniden önem kazanmıştır.

Analizin ilk bölümünde 24. Dönem TBMM Anayasa Uzlaşma Komisyonunun kuruluşu, Komisyona gelen öneriler ve Komisyonun genel olarak Türkiye'nin siyasal hayatı ve anayasa tartışmalarına; özel olarak da tekrar başlayacak anayasa çalışmalarına muhtemel katkıları tahlil edilmiştir. Analizin ikinci bölümünde ise Komisyon'un üzerinde uzlaştığı maddelerle, 1982 Anayasasında bu maddelere karşılık gelen maddeler karşılaştırmalı olarak ele alınarak, yeni anayasa çalışmalarına başlanılacak olan yerin ne ifade ettiği ayrıntılarıyla tespit edilmeye çalışılmıştır.

ANKARA • İSTANBUL • WASHINGTON D.C. • KAHİRE

www.setav.org